

T.C.
ÜSKÜDAR ÜNİVERSİTESİ
SAĞLIK BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

DİL VE KONUŞMA TERAPİSİ ANABİLİM DALI
DİL VE KONUŞMA BOZUKLUKLARI TERAPİSİ DOKTORA PROGRAMI
DOKTORA TEZİ

**ERKEN ÇOCUKLUKTA KEKEMELİĞE İLİŞKİN OLUMSUZ
İLETİŞİM TUTUMUNU ETKİLEYEN FAKTÖRLERİN
İNCELENMESİ**

Seçil AYDIN ORAL

Tez Danışmanı
Dr.Öğr.Üyesi Evrim GERÇEK

İSTANBUL-2022

T.C.
ÜSKÜDAR ÜNİVERSİTESİ
SAĞLIK BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

DİL VE KONUŞMA TERAPİSİ ANABİLİM DALI
DİL VE KONUŞMA BOZUKLUKLARI TERAPİSİ DOKTORA PROGRAMI
DOKTORA TEZİ

**ERKEN ÇOCUKLUKTA KEKEMELİĞE İLİŞKİN OLUMSUZ
İLETİŞİM TUTUMUNU ETKİLEYEN FAKTÖRLERİN
İNCELENMESİ**

Seçil AYDIN ORAL

Tez Danışmanı
Dr.Öğr.Üyesi Evrim GERÇEK

İSTANBUL-2022

T.C.
ÜSKÜDAR ÜNİVERSİTESİ
SAĞLIK BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

Anabilim Dalı : Dil ve Konuşma Bozuklukları Terapisi

Program : Dil ve Konuşma Bozuklukları Terapisi

Öğrenci No : 174272005

Öğrenci Adı Soyadı: Seçil AYDIN ORAL

‘Erken Çocuklukta Kekemeliğe İlişkin Olumsuz İletişim Tutumunu Etkileyen Faktörlerin İncelenmesi’ isimli çalışma aşağıdaki jüri tarafından 11/01/2022 tarihinde yapılan sınavda Doktora Tezi olarak oybirliğiyle kabul edilmiştir.

Jüri Başkanı : Dr. Ayşe AYDIN UYSAL
(Kocaeli Üniversitesi)

İmza

Danışman : Dr. Evrim GERÇEK
(Maltepe Üniversitesi)

İmza

Üye : Prof.Dr. Ahmet KONROT
(Üsküdar Üniversitesi)

İmza

Üye : Dr. Sema UZ HASIRCI
(İzmir Bakırçay Üniversitesi)

İmza

Üye : Dr. Maral YEŞİLYURT
(Üsküdar Üniversitesi)

İmza

ONAY

Bu tez, yukarıdaki jüri üyeleri tarafından uygun görülmüş ve Enstitü Yönetim Kurulu’nun tarih ve sayılı kararıyla kabul edilmiştir.

Doç.Dr. Türker Tekin ERGÜZEL
Enstitü Müdür V.

ÖZET

Bu araştırmada, kekeleyen 4-5 yaş çocuklarında kekemelik (Kekekemelik Başlangıcından İtibaren Geçen Süre, Kekemelik Sıklığı, Kekemelik Benzeri Akıcısızlıkların Dağılımı), mizaç, duygu düzenleme ve çocuğunun olumsuz duygusuna ebeveynin (anne ve baba) verdiği tepkiler değişkenlerinin iletişim tutumu üzerindeki etkisinin belirlenmesi amaçlanmıştır. Araştırmaya 4-5 yaşlarında kekeleyen 40'ı erkek ve 12'si kız olmak üzere toplam 52 çocuk ve onların ebeveynleri katılmıştır. Katılımcılara veri toplama aracı olarak; Çocuk Bilgi Formu, Kekeleyen Okul Öncesi Çocukları İçin İletişim Tutum Testi- KiddyCAT-TR, Çocuk Kısa Mizaç Ölçeği, Duygu Düzenleme Ölçeği ve Çocuğun Olumsuz Duygusuyla Başa Çıkma Ölçeği uygulanmıştır. Araştırma verilerinin analizi kısmi en küçük kareler-yapısal eşitlik modellemesi ile incelenmiştir. Araştırmanın sonucuna göre iletişim tutumu üzerinde “Çocuğun Olumsuz Duygusuna Ebeveynin Verdiği Tepkinlerin” yüksek düzeyde doğrudan etkisi olduğu; “Kekemelik Özelliklerinin” düşük düzeyde doğrudan bir etkisi olduğu bulunmuştur. Mizaç, duygu düzenlemenin ise iletişim tutumu üzerinde doğrudan etkisi bulunamamıştır.

Anahtar Kelimeler: Duygu Düzenleme, Duygu Sosyalleştirme, Gelişimsel Kekemelik, Mizaç, Tutum.

ABSTRACT

An Investigation of the Factors Affecting the Negative Communication Attitude Towards Stuttering in Early Childhood

In this study, it was aimed to determine the effects of variables such as stuttering (Time Since Onset of Stuttering, Frequency of Stuttering, Stuttering-Like Fluency), temperament, emotion regulation, and parent's (mother and father's) reactions to the negative emotion of their child on the communication attitude of children aged 4-5 years who stutter. A total of 52 children (40 boys and 12 girls) who stuttered at the age of 4-5 and their parents participated in the study. 'Child Information Form', 'Communication Attitude Test for Preschoolers Who Stutter-KiddyCAT-TR', 'Short Temperament Scale for Children', 'The Emotion Regulation Checklist' and 'Coping with Children's Negative Emotions Scale' were applied to the participants as data collection tools.. The analysis of the research data was examined by partial least squares-structural equation modeling. According to the results of the research, it was determined that 'Parent' Reactions to Child's Negative Emotion' had a high level of direct effect on communication attitude; "Stuttering Traits" were found to have a low direct effect. Temperament and emotion regulation did not have a direct effect on communication attitude.

Keywords: Attitude, Developmental Stuttering Emotion Regulation, Emotion Socialization, Temperament.

TEŞEKKÜR

Bilgisiyle ve tecrübesiyle lisans, yüksek lisans ve doktora eğitimim boyunca akademik gelişimime katkı sağlayan, bu süreçte yolumu çizmemeye ve yolumdan çıkmadan devam edebilmeme destek olan, araştırma konumun şekillenmesinde bana yol gösteren ve elini her zaman omuzumda hissettiğim çok kıymetli Anabilim Başkanım Prof. Dr. Ahmet KONROT'a,

Bu yolculuğa başlarken kendisinden ilham aldığım, araştırma sürecim boyunca araştırmanın her aşamasını titizlikle yöneterek fikirleriyle yolumu aydınlatan, zamanını tereddüt etmeden benimle paylaşan, her zaman sabır gösteren ve desteğini hiç esirgemeyen tez danışmanım sevgili Dr. Evrim GERÇEK'e,

Tez izleme jürimde yer almayı kabul eden ve araştırmanın tıkandığını hissettiğim noktada verdiği değerli görüş ve katkılarıyla araştırma sürecine destek sağlayan sevgili Dr. Sema UZ HASIRCI'ya,

Sevgili kızının doğumu ile tez izleme jürisinden çekilmek durumunda kalmasına rağmen araştırmam sırasında benden ilgisini esirgemeyen, tez savunma jürime zaman ayırarak katılmayı kabul eden sevgili Dr. Ayşe AYDIN UYSAL'a,

Değerli zamanını ayırarak tez savunma jürime katılmayı kabul eden sevgili Dr. Maral YEŞİLYURT'a,

Son üç sene içerisinde enerjisi ile beni cesaretlendiren, 'Bu nasıl olmuş, bu uygun mu?', bu böyle mi? ' diye birçok sorumun cevabını vermekten hiç kaçınmayan sevgili Doç.Dr. Şaziye SEÇKİN YILMAZ'a,

'Çok yoruldum, benden bu kadar dediğim' zamanlarda, 'Haydi Seçil, şimdi duramazsın, yaparsın sen' diyerek beni daima motive etmeyi başaran sevgili meslektaşım ve arkadaşım Dr. Serkan BENGİSU'ya,

Doktora ders aşamasında ders notları ile bana destek olan sevgili meslektaşım ve arkadaşım Uzm.DKT. Eyüp SEZER'e,

Araştırma sürecinde desteğini esirgemeyen sevgili meslektaşım Arş. Gör. Yeşim GÜNERİ'ye,

Kekeleyen çocukların iletişim tutumunu değerlendirebilmemiz için KiddyCAT testinin Türkçe'ye uyarlanmasına izin vererek bu araştırmanın temelini atılmasını sağlayan çok değerli Prof.Dr. Martine VANRYCKGHEM'a,

Araştırmada kullanılan ölçeklerin izinlerini veren sayın Prof.Dr. Ayşe Bilge SELÇUK'a,

Yapısal eşitlik modeli analizlerindeki bilgisini sabırla paylaşan sayın Dr. Barış AKSU'ya,

Süreç içerisinde araştırmadaki desteklerini esirgemeyen telefonlarımı ve mesajlarımı bekletmeden yanıtlayan çok değerli meslektaşlarıma ve arkadaşlarıma,

Üzerimdeki emeklerinin hakkını hiçbir zaman ödeyemeyeceğim canım anneme ve babama, bu yolculukta bana yol arkadaşı olan canım kardeşime, her zaman sevgisini ve desteğini hissettiren tüm aileme,

Son 5 ayın çok yoğun geçtiği dönemde varlığı ile güç aldığım sevgili eşime ve yaşam kaynağım canım oğluma en içten dileklerimle teşekkür ederim.

Ve elbette ki çok değerli aileler ve minik çocuklar, bu araştırma sizin varlığınız ile tamamlandı, sizlere minnettarım. Tek tek aydınlattığınız her nokta çok değerliydi, hepsi biraya gelince kocaman bir ışık oldu ve sizin ışığınızdan elde edilen bilgilerin kekeleyen tüm çocuklarımız için yararlı olacağına inanıyorum.

Araştırmayı yazarken zaman zaman zorlandığım yerler oldu ama hiçbiri bu teşekkürü yazmak kadar zor değilmiş. Sanırım burası araştırmanın bitip süzgeçten geçtikten sonra süzgecin üzerinde kalanların yazıldığı oldukça duygu yüklü bir yermiş. Tüm süreçte yaşadıklarımın bende bıraktığı hissi uygun sözcükleri seçerek ifade etmek ve bunu yazıya dökebilmek oldukça güçmüş. Teşekkür etmeyi unuttuklarım var ise affınıza sığınıyorum.

Bu araştırmayı kekeleyen tüm çocuklara ve ailelerine ithaf ediyorum.

BEYAN FORMU

Bu çalışmadaki bütün bilgi ve belgeleri akademik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi, görsel, işitsel ve yazılı tüm bilgi ve sonuçları bilimsel ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu, kullandığım verilerde herhangi bir tahrifat yapmadığımı, yararlandığım kaynaklara bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunduğumu, tezimin kaynak gösterilen durumlar dışında zgn olduğunu, tarafımdan üretildiğini ve şkdar niversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Tez Yazım Kılavuzuna göre yazıldığını beyan ederim.

11.01.2022

Seçil AYDIN ORAL

İÇİNDEKİLER

	<u>Sayfa</u>
ÖZET	i
ABSTRACT.....	ii
TEŞEKKÜR	iii
BEYAN FORMU	v
İÇİNDEKİLER	vi
TABLolar DİZİNİ.....	ix
ŞEKİLLER DİZİNİ.....	xi
SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ	xii
1. GİRİŞ	1
1.1. Amaç	3
1.2. Önem.....	4
2. GENEL BİLGİLER.....	5
2.1. Kekemeliğin Tanımı, Sıklığı ve Yaygınlığı.....	5
2.1.1. Çok boyutlu kekemelik modelleri.....	6
2.1.2. Kekemeliğin gelişimsel seyri ile ilişkili faktörler	7
2.1.3. Kekemelik ve bilişsel tepkiler.....	8
2.1.4. Kekemelik ve duygusal tepkiler	13
2.2. Mizaç	15
2.2.1. Mizaç modelleri ve boyutları	16
2.2.2. Mizaç özelliklerinin ebeveyn çocuk ilişkisindeki rolü	18
2.3. Duygu Düzenleme	19
2.3.1. Duygu düzenlemede ebeveynin rolü.....	21
2.3.2. Duygu sosyalleştirme.....	23
2.4. Mizaç, Duygu Düzenleme ve Çocuğun Olumsuz Duygu Durumlarında Ebeveynin Verdiği Tepkiler ile İlgili Yapılan Araştırmalar	25
2.5. Kekemelik, Mizaç ve Duygu Düzenleme ile İlgili Yapılan Araştırmalar	28

3. GEREÇ VE YÖNTEM.....	31
3.1. Araştırmanın Modeli.....	31
3.2. Araştırmanın Yeri ve Zamanı	32
3.3. Araştırmanın Katılımcıları	32
3.3.1. Araştırmaya dahil etme ve dışlama kriterleri.....	33
3.4. Veri Toplama Araçları	34
3.4.1. Çocuk Kişisel Bilgi Formu	35
3.4.2. Kekeleyen Okul Öncesi Çocukları İçin İletişim Tutum Testi : KiddyCAT- TR..	35
3.4.3. Çocuk Kısa Mizaç Ölçeği (ÇKMÖ)	35
3.4.4. Duygu Düzenleme Ölçeği (DDÖ)	36
3.4.5. Çocuğun Olumsuz Duygularıyla Baş Etme Ölçeği (ÇCODEÇÖ)	37
3.4.6. Kekemelik Değerlendirmesi	37
3.5. Veri Toplama İşlemleri.....	38
3.5.1. Gönüllü DKT'lerin veri toplama işlemine ilişkin eğitimi	39
3.5.2. Verilerin toplanması	39
3.6. Değerlendiriciler Arası Uyum	42
3.7. Verilerin Analizi	43
4. BULGULAR.....	44
4.1. Araştırmanın Değişkenlerine İlişkin Temel İstatistikler ve Faktör Yüklerine İlişkin Bulgular	44
4.1.1. Kekemeliğe ilişkin temel istatistikler ve faktör yüklerine ilişkin bulgular.....	44
4.1.2. İletişim tutumuna ilişkin temel istatistikler faktör ve yüklerine ilişkin bulgular..	46
4.1.3. Kekemelik benzeri akıcısızlıkların iletişim tutumu üzerindeki etkisine ilişkin temel istatistikler faktör ve yüklerine ilişkin bulgular	47
4.1.4. Mizaca ilişkin temel istatistikler ve faktör yüklerine ilişkin bulgular	48
4.1.4. Duygu düzenleme özelliklerine ilişkin temel istatistikler ve faktör yüklerine ilişkin bulgular	49

4.1.5. Çocuğunun olumsuz duygusuna ebeveynin verdiği tepkilere ilişkin temel istatistikler ve faktör yüklerine ilişkin bulgular	50
4.2. Olumsuz iletişim tutumu üzerinde etkisi incelenen değişkenlere ilişkin bulgular ve faktörlerin güvenilirlik değerleri	56
4.3. Birinci Düzey Gizli Değişkenlerin İkinci Düzeylere Etkisi	58
4.4. Faktörler Arası Korelasyonlar	61
4.5.1. Doğrudan etkiler	64
4.5.2. Dolaylı etkiler	65
4.6. İkinci Düzey Değişkenler Arasındaki Korelasyonlar	67
5.TARTIŞMA	68
5.1. İletişim tutumu, mizaç ve duygu düzenleme	73
5.2. İletişim Tutumu ve Çocuğunun Olumsuz Duygusuna Ebeveynin Verdiği Tepkiler	78
5.3. İletişim Tutumu ve Kekemelik Özellikleri	82
6. SONUÇ VE ÖNERİLER	86
6.1. Sonuçlar	86
6.2. Öneriler	90
6.2.1. Araştırmacılara yönelik öneriler	90
6.2.1. Uygulamacılara yönelik öneriler	91
6.3. Sınırlılıklar	91
KAYNAKLAR	93
EKLER	101

TABLÖLAR DİZİNİ

Sayfa

Tablo 1. Katılımcı çocukların cinsiyet ve yaş durumuna göre dağılımı	33
Tablo 2. Katılımcı çocukların yaşlarının (ay) ve cinsiyet durumuna göre dağılımı	33
Tablo 3. DKT'lerin çalıştıkları il, çalıştıkları kurum, mezuniyet dereceleri ve mesleki deneyimleri	38
Tablo 4. Araştırmaya dahil edilen çocukların araştırmacı ve DKT'lere göre dağılımı ..	42
Tablo 5. Değerlendiriciler arası uyum	42
Tablo 6. Kek.baş.geç.sür. ve kekemelik sıklığı farklılığı	44
Tablo 7. Kekemelik benzeri akıcısızlıkların dağılımı	45
Tablo 8. Kekemelik değişkeni faktörüne ait değişken yükleri ve temel istatistikleri	45
Tablo 9. İletişim tutumu değişkeni dağılımı	46
Tablo 10. Kek.Benz.Akıc. iletişim tutumu skorlarına göre dağılımı	47
Tablo 11. Kekemelik benzeri akıcısızlıkların iletişim tutumuna etkisi	47
Tablo 12. Mizaç özelliklerine ait değişken yükleri ve temel istatistikleri	48
Tablo 12. Mizaç özelliklerine ait değişken yükleri ve temel istatistikleri (devam)	49
Tablo 13. Duygu düzenleme faktörüne ait değişken yükleri ve temel istatistikleri	49
Tablo 13. Duygu düzenleme faktörüne ait değişken yükleri ve temel istatistikleri (devam).	50
Tablo 14. Annenin çocuğunun olumsuz duygusuna verdiği tepkiler faktörüne ait değişken yükleri ve temel istatistikleri	51
Tablo 14. Annenin çocuğunun olumsuz duygusuna verdiği tepkiler faktörüne ait değişken yükleri ve temel istatistikleri (devam).	52
Tablo 14. Annenin çocuğunun olumsuz duygusuna verdiği tepkiler faktörüne ait değişken yükleri ve temel istatistikleri (devam).	53
Tablo 15. Babanın çocuğunun olumsuz duygusuna verdiği tepkiler faktörüne ait değişken yükleri ve temel istatistikleri	53
Tablo 15. Babanın çocuğunun olumsuz duygusuna verdiği tepkiler faktörüne ait değişken yükleri ve temel istatistikleri (devam).	54
Tablo 15. Babanın çocuğunun olumsuz duygusuna verdiği tepkiler faktörüne ait değişken yükleri ve temel istatistikleri (devam).	55
Tablo 16. Faktörlerin güvenilirlik ve model uyumu değerleri	56
Tablo 16. Faktörlerin güvenilirlik ve model uyumu değerleri (devam).	57

Tablo 17. Birinci düzey gizli değişkenlerin ikinci düzeylere olan etkisi.....	59
Tablo 18. Birinci düzey değişkenler arasındaki korelasyonlar	62
Tablo 19. Doğrudan etkiler.....	64
Tablo 20. Dolaylı etkiler.....	65
Tablo 20. Dolaylı etkiler (devam).....	66
Tablo 21. İkinci düzey değişkenler arasındaki korelasyonlar.....	67

ŞEKİLLER DİZİNİ

	<u>Sayfa</u>
Şekil 1. Araştırma modelinin temel yapısı.....	32
Şekil 2. Veri toplama işleminde izlenen adımlar.....	41
Şekil 3. Birinci düzey gizli değişkenlerin ikinci düzeye olan etkileri	60
Şekil 4. İkinci düzey yapısal eşitlik modeli	64

SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ

AVE: Average Variance Extracted (Ortalama Açıklanan Varyans)

ÇKMÖ: Çocuk Kısa Mizaç Ölçeği

ÇODBÇÖ: Çocuğun Olumsuz Duygularıyla Baş Etme Ölçeği

CA: Cronbach Alfa

CR: Composite Reliability (Kompozit Güvenirlik)

DKT: Dil ve Konuşma Terapisti

DDÖ: Duygu Düzenleme Ölçeği

PLS: Partial Least Squares (Kısmi En Küçük Kareler)

PLS-SEM: Partial Least Squares- Structural Equation Modeling (Kısmi En Küçük Kareler-Yapısal Eşitlik Modellemesi)

R²: Belirlilik Katsayıları

SMSR: Standardized Root Mean Square Residual (Standart Kök Ortalama Kare Alan)

YEM: Yapısal Eşitlik Modeli

Kek.Baş.Geç.Sür.: Kekemelik Başlangıcından İtibaren Geçen Süre

Kek.Sık.: Kekemelik Sıklığı

Kek.Benz.Akıc.: Kekemelik Benzeri Akıcısızlıklar

Çoc.Olums.Duyg.Ebev.Verd.Tep.: Çocuğunun Olumsuz Duygusuna Ebeveynin Verdiği Tepkiler

1. GİRİŞ

Günümüze kadar kekemeliğin birçok kez yapılmış olan tanımlarında; farklı ancak iç içe geçmiş unsurların birleştiği görülmektedir. Bu unsurlar çerçevesinde Ward (2006) kekemeliği ‘kesintiye uğramış konuşma çıktısının gözlemlenebilir özellikleri ve bireyin bu kesintilere ilişkin tepkileri ve deneyimleri’ olarak tanımlamaktadır. Bu tanım; kekemeliğin yalnızca karakteristik ölçülebilir davranışlar dizisi olmadığını, öznel deneyimlerin ve algıların giderek daha fazla önem kazanmasıyla kekemeliği olan bir çocuğun büyürken gözlemlenen yüzeysel davranışlarının ötesine bakılmasını ve daha bütünsel bir yaklaşım ile ele alınması gerekliliği göstermektedir (Eichorn ve Fabus, 2018). Çocuklar büyürken birbirleriyle etkileşim halinde olan motor, duygusal, sosyal-duygusal ve bilişsel sistemler sürekli olarak çocuğun çevresindeki olaylardan ve çocuğun bunlara olan tepkisinden etkilenmektedir. Bu sistemlerin birbirleriyle iç içe geçerek, kekemeliğin ortaya çıkmasında ve ilerlemesinde rol oynayan faktörleri ve hatta bunların bozukluğa olan katkısının açıklanmasında araştırmacıların çok boyutlu bir bakış açısına sahip kuram ve yaklaşımlarda birleştikleri görülmektedir (Conture ve Walden, 2012; Smith ve Weber, 2017). Kekemeliği açıklamaya çalışan güncel teorilerin ortak özelliği, çok faktörlü olmaları ve konuşmanın motor sistemi ile dilsel, duygusal ve çevresel faktörler arasındaki etkileşime odaklanmasıdır.

Kekemeliğin çok boyutlu yapısına ilişkin faktörlerden biri olan dilsel faktör kekemeliğin başlangıcı için bir risk faktörü olarak kabul edilmektedir. Kekemeliğin, çocukların dil becerilerinin hızlı bir şekilde gelişmesi ile bağlantılı olduğu, sözcükleri planlama, sözcükleri ve cümleleri oluşturmak için sesleri seçme ve kullanma, hızlı sözcük bilgisi edinimi ve çeşitli morfolojik ve söz dizimsel biçimlerde ustalaşmayı içeren süreçte ortaya çıktığına işaret edilmektedir (Bloodstein ve Bernstein-Ratner 2008; Yairi ve Ambrose, 2005).

Duygu ve kekemelik arasındaki ilişkiyi daha iyi anlamak amacıyla kekeleyen okul öncesi çocuklarında, duygusal faktörün kekemelik ile ilişkisinin incelendiği çalışmalar bulunmaktadır (Anderson ve diğ., 2003; Eggers ve diğ., 2010; Howell ve diğ., 2004; Karrass ve diğ., 2006; Kefalianos ve diğ., 2014). Kekemeliğin başlangıcından itibaren gelişen olumsuz duyguların kekemeliğin ilerlemesinde ve

gelişmesinde önemli bir kilometre taşı olarak kabul edilen ‘farkındalık’ terimi bazı araştırmalarda vurgulanmaktadır (Ambrose ve diğ., 1994; Ezrati-Vinacour ve diğ., 2001; Vanryckeghem ve diğ., 2001; Vanryckeghem ve diğ., 2005). Kekeleyen okul öncesi çocukların iletişim tutumlarını değerlendirmek için yapılmış olan çalışmaların sonuçlarına bakıldığında; kekeleyen çocukların akıcı konuşan akranlarına göre kendi konuşmalarına ilişkin daha olumsuz tutum sergiledikleri ve kendi kekemeliklerine ilişkin olumsuz tutumlarının olduğu sonucunun ortaya çıktığı görülmektedir (Clark ve diğ., 2012; Vanryckeghem ve diğ., 2005; Vanryckeghem ve Brutten, 2007; Vanryckeghem ve diğ., 2015). Araştırmalar, okul öncesi dönemdeki çocukların kendi veya başkasının konuşmasında mevcut olan kekemeliğin farkında olduğunu, kekemelik farkındalığının yaşla birlikte arttığını ve çocukların bu duruma olumsuz tepki verdiğini göstermektedir (Clark ve diğ., 2012; Guttormserm ve diğ., 2015; Langevin ve diğ., 2010; Novsak ve diğ., 2016; Wesierska ve Vanryckeghem, 2015; Vanryckeghem ve diğ., 2005). Duygusal faktörün incelemesinde kekeleyen çocukların mizaç özellikleri ve kekemelik arasındaki ilişkiye yönelik çalışmaların sonuçlarına bakıldığında; kekeleyen ve kekelemeyen çocuklar arasında mizaç açısından farklılıklar olduğu ve kekemeliğin sadece bir akıcılık bozukluğu olmadığı, aynı zamanda duygusal bileşenlerinin de olduğu görülmektedir (Arnold ve diğ., 2011; Conture ve diğ., 2006; Eggers ve diğ., 2010; Howell ve diğ., 2004; Jones ve diğ., 2014; Karrass ve diğ., 2006; Kefalianos ve diğ., 2014; Ntourou ve diğ., 2013; Walden ve diğ., 2012).

Kekemeliğin ortaya çıkması ve ilerlemesi ile çevresel faktörün ilişkisini inceleyen araştırmalarda, ebeveynlerin kekeleyen çocuklarıyla olan etkileşimlerine ve çocuklarının kekemeliklerine verdikleri tepkilere odaklanıldığı görülmektedir (Humeniuk ve Tarkowski, 2016; Langevin ve diğ., 2010; Millard ve diğ., 2008; Millard ve diğ., 2018; Salehpoor ve diğ., 2020; Yaruss ve diğ., 2006). Kekeleyen çocukların kendi kekemeliklerine yönelik gelişen olumsuz duyguların sadece çocukları değil aynı zamanda onların ebeveynlerini de etkilediğini ve ebeveynlerin endişe, güvensizlik, hayal kırıklığı, öfke, üzüntü ve suçluluk gibi farklı duygular yaşadıklarını ortaya koyan araştırmalar bulunmaktadır (Berquez ve diğ., 2015; Langevin ve diğ., 2010; Lau ve diğ., 2012; Millard ve Davis, 2016; Plexico ve Burrus, 2012).

Bu bilgiler ışığında; uluslararası alanyazında kekeleyen okul öncesi çocuklarının kendi konuşmalarına ilişkin farkındalıklarının, tutumlarının ve farklı faktörlerle olan ilişkisinin incelendiği çalışmaların ön planda olduğu görülmektedir. Ulusal alanyazında kekeleyen okul öncesi çocuklarının kendi konuşmalarına ilişkin tutumlarının farklı boyutlarla incelendiği bir çalışmaya rastlanmaması, bu durumun eksikliğini ortaya koymaktadır. Tüm bunlardan yola çıkarak, bu tez çalışması ile kekeleyen okul öncesi çocuklarının kendi konuşmalarına ilişkin tutumları ile duygusal ve çevresel faktörlerle olan ilişkisinin incelenmesi planlanmıştır.

1.1. Amaç

Bu araştırmanın amacı; kekeleyen 4-5 yaş çocuklarının kendi konuşmalarına ilişkin iletişim tutumları üzerinde kekemelik, mizaç, duygu düzenleme becerileri ve ebeveynin (anne ve baba) çocuğunun olumsuz duygusuna verdiği tepkiler değişkenlerinin yordayıcı etkisini incelemektir. Bu amaçla şu sorulara cevap aranacaktır:

1. Kekeleyen 4-5 yaş çocuklarının kendi konuşmalarına ilişkin iletişim tutumları üzerinde kekemelik (sıklığı, kek.benz.akıc.,başlangıçtan bu yana geçen süre); mizaç özellikleri (sıcakkanlılık-utangaçlık, sebatkarlık, ritmiklik ve tepkisellik); duygu düzenleme becerileri (duygu düzenleme-kontrol, değişkenlik-olumsuzluk); ebeveynin (anne ve baba) çocuğunun olumsuz duygusuna verdiği tepkiler (probleme odaklı tepkiler, duyguya odaklı tepkiler, küçümseyici tepkiler, cezalandırıcı tepkiler, ebeveynde sıkıntı) değişkenlerinin doğrudan etkisi var mıdır?
2. Kekeleyen 4-5 yaş çocuklarında, ebeveynin (anne ve baba) çocuğunun olumsuz duygusuna verdiği tepkiler kekemelik ve duygu düzenleme değişkenleri aracılığı ile iletişim tutumu üzerindeki dolaylı etkisi nedir?
3. Kekeleyen 4-5 yaş çocuklarında mizaç değişkeninin kekemelik değişkeni aracılığı ile iletişim tutumu üzerindeki dolaylı etkisi nedir?
4. Kekeleyen 4-5 yaş çocuklarında iletişim tutumu, kekemelik, mizaç, duygu düzenleme ve ebeveynin (anne ve baba) çocuğunun olumsuz duygusuna verdiği tepkiler değişkenleri arasında anlamlı ilişkiler bulunmakta mıdır?

1.2. Önem

Kekemeliğin konuşma ve dil edinimi döneminde çocuk geliştikçe semptomların kademeli olarak ortaya çıktığı ve kekeleyen okul öncesi çocuklarda kekemeliğin çok boyutlu yapısı ve kekemelik arasındaki ilişkinin daha iyi anlaşılmasında özellikle erken çocukluk kekemeliğinde rol oynayan faktörlerden biri olan farkındalık ve kekemelik ile arasındaki ilişkisi önem kazanmaktadır. Kekemeliğin gelişiminde önemli bir rol oynayan farkındalık (Yairi ve Ambrose, 2005) gelişim dönemleri içerisinde önemli bir zamanda; erken çocuklukta ortaya çıkmaktadır (Ezrati ve diğ., 2001) ve birçok çocuk için kekemeliğe ilişkin farkındalığı, kekemeliğin olumsuz değerlendirilmesine yol açmaktadır (Boey, 2009). Kekeleyen okul öncesi dönemdeki çocuklar kendi konuşmaları hakkında farkındalık geliştirdikten sonra kendi kekemeliklerini olumsuz değerlendirmekte (Clark ve diğ., 2012; Vanrykeghem ve diğ., 2005) ve bu durum çocuk üzerinde olumsuz bir etkiye yol açmakta; çocuğun sosyal ve duygusal gelişimini olumsuz olarak etkilemektedir (Bloodstein ve Bernstein-Ratner, 2008). Kekemelik farkındalığı ve duygular ile ilişkili olan değişkenlerin birlikte değerlendirilmesi; erken dönem kekemelik yönetiminde oldukça belirleyici ve hassas bir noktadır. Bu bağlamda ülkemizde erken dönem kekemeliğinin gelişiminin ve kekemeliğin iletişim yeterliliğine ilişkin tutumun anlaşılmasına yönelik çalışmalara ihtiyaç vardır. Aynı zamanda kültüre özgü süreçlerin de anlaşılabilmesi için kekemeliğin farklı boyutlarının ele alındığı hem çocuğun duygusal özelliklerini hem de ebeveynlerinin davranışlarını birlikte değerlendiren ve araştıran kapsamlı çalışmalardan elde edilecek sonuçlar, kekeleyen okul öncesi çocuklarının kekemeliklerinin değerlendirilmesinde ve terapisinde çocuğa yönelik duygusal ve çevresel süreçlerin ele alınması alan yazına ışık tutması açısından önem taşımaktadır.

2. GENEL BİLGİLER

2.1. Kekemeliğin Tanımı, Sıklığı ve Yaygınlığı

Kekemelik normal akıcı konuşmada aniden ortaya çıkması ve değişken olması ile karmaşık ve gizemli görünmektedir (Guitar, 2019). Kekemelik, çocuklukta başlayan ve birçok birey için yetişkinliğe kadar devam eden bir tür akıcılık bozukluğudur (Yairi ve Ambrose, 2005). Kekemeliğin geleneksel tanımları, bir kişinin konuşmasındaki “kesintilerin” varlığını içerir (Bloodstein, 1995). Kekeleyen bireye özgü olan hece tekrarları, ses uzatmaları, bloklar kekemeliğin kolayca gözlemlenebilir özelliklerini içermekte (Yairi ve Ambrose, 1999; Bloodstein, 1995; Pellowski ve Conture, 2002) ve fiziksel özelliklere ek olarak, kaçınma davranışları, ikincil davranışlar ve fiziksel gerginlik eşlik edebilmektedir (Yairi ve Seery, 2015). Kekemeliğin çocukların iki sözcüklü ifadeler oluşturduğu dönemde (Yairi ve Ambrose, 2005) ve özellikle sözcüklerin başlangıcında (Richelsve ark., 2010), ortalama 33 aylık iken (Yairi ve Ambrose, 2013), aniden (1 ile 3 gün arasında) meydana geldiği ve 3 yaşına kadar olan kekemelik insidansının %8,5 olduğu (Reilly ve diğ., 2009) belirtilmektedir. Cinsiyet açısından bakıldığında, kızlar ve erkekler arasında başlangıçta görülme oranlarında bir farklılık yoktur (Yairi ve Ambrose, 1992) fakat yaşın ilerlemesi ile oranın 4:1 olduğu görülmektedir (Craig ve diğ., 2002; Manson, 2000). Yairi ve Ambrose (2005), kekeleyen erkek çocukların oranındaki bu artışın, yaşın artmasıyla birlikte kekeleyen erkek çocuk sayısındaki artışla veya daha yüksek oranda kız çocuğunun kendiliğinden iyileşmesiyle bağlantılı olabileceğini belirtmektedirler. Kekemelik başlangıcından sonraki 12 ile 24 ay içinde çocukların %75’inde doğal iyileşme görülürken (Yairi ve Ambrose, 1992; 1999), süresinin uzamasıyla çocukların %25’i kronik kekemeliğe dönüşen durumla karşı karşıya kalmaktadır (Yairi ve Ambrose, 2005). Lattermann (2011)’e göre, bu oranın başlangıçta kekemelikten etkilenen tüm çocukların neredeyse dörtte birinin kronikleşmeye doğru gelişme gösteren kalıcı kekemelik geliştirmelerine sahip olduğu belirtilmektedir. Ancak kekemelik her birey için aynı değildir; kekemelik çocuğun fizyolojisi, çevresi, mizacı ve dil becerileri gibi çok sayıda iç ve dış değişkenden etkilenmektedir (Conture, 2001). Kekemeye başlayan çocuklarla yapılan boylamsal çalışmalarda; cinsiyet, aile öyküsü, başlangıcından bu yana geçen süre gibi faktörlerin

kendiliğinden iyileşme ile ilişkili olduğu görülmüştür (Paden ve diğ., 1999; Watkins ve diğ., 1999; Yairi ve Ambrose, 1999). Kekemeliğin kendiliğinden iyileşmesi veya kalıcılığın seyri tek bir faktörün sonucu olmaktan çok, birbirleriyle etkileşime giren birçok faktörden kaynaklandığı çok boyutlu modellerle açıklanmaktadır.

2.1.1. Çok boyutlu kekemelik modelleri

Kekemeliğin tek boyutlu olduğu ve tek başına fizyolojik, psikolojik, dilsel veya öğrenilmiş davranışlar olarak açıklanabileceğine dair teorilerin yerini günümüzde kekemeliği çok boyutlu olarak açıklamaya çalışan çok faktörlü modeller almaktadır (Healy ve diğ., 2004). Bu modeller çerçevesinde kekemeliğin, genetik, nörobiyolojik, davranışsal, duygusal ve çevresel faktörlerin bir araya gelerek (Bloodstein ve Ratner, 2008; Ward, 2006) erken çocukluk döneminde kekemeliğin başlaması ve sürmesine katkıda bulunduğu ve bu faktörlerin dinamik etkileşimin sonucu olarak kekemeliğin ortaya çıktığı belirtilmektedir (Conture ve Walden, 2012; Healey ve diğ., 2004; Smith ve Weber, 2017). Kekemeliğin karmaşıklığını anlamak için daha geniş bir perspektif sağlayan çok faktörlü güncel modellerde; kekemeliğin sadece bir konuşma ve dil bozukluğu olmadığı, dinamik bir bozukluk olduğu, kekemeliğin değişen seviyelerde karmaşık şekillerde etkileşime giren bir dizi (bilişsel, dilsel, duygusal ve nörofizyolojik) sürecin motor konuşma işlevi üzerinde doğrudan veya dolaylı bir etki ile ortaya çıktığı vurgulanmaktadır (Healey ve diğ., 2004).

Mevcut kekemelik alan yazınında dikkat çeken çok boyutlu modellerden biri olan *Talepler ve Kapasiteler Modeli*, Starkweather, Gootward ve Halfond (1990) tarafından öne sürülmüştür. Bu modele göre, kekemeliğin başlangıcı ve gelişimi, çocuğun yetenekleri (motor, dil, bilişsel ve duygusal) ile dışarıdan yönlendirilen konuşma talepleri (zaman baskısı, pragmatik) arasındaki uyumsuzlukla ilgilidir. Bu model bir çocuğun yetenekleri, belirli bir konuşma durumunun konuşma talepleriyle eşleştğinde akıcılığın ortaya çıkacağını ama talepler çocuğun kapasitesini aştığında akıcısızlıkların ortaya çıkacağını vurgulanmaktadır. Model, çocuğa yöneltilen akıcılık talebi onu üretme kapasitesinden daha fazla olduğu zaman kekemeliğin meydana geldiğini öne sürmektedir.

Çok Faktörlü Dinamik Yollar Teorisi'nde Smith ve Kelly (1997), kekemeliğin gelişimine katkıda bulunan motor, dilsel ve duygusal faktörlerin karmaşık, doğrusal olmayan etkileşimlerinin çok faktörlü dinamik bir ilişkiyi oluşturduğunu; etkileşim içerisinde olan faktörlerin konuşma motor sisteminin işleyişini etkilediği zaman kekemeliğin ortaya çıktığını ve bu faktörlerin kombinasyonunun bireyler arasında ve zaman içinde farklılık gösterebileceğinden, kekemeliğin oluşumu ve gelişimsel seyrinin (iyileşmeye karşı kalıcılık) ve kekemelik şiddetinin dilsel ve duygusal faktörler tarafından güçlü bir şekilde koşullandırıldığını vurgulamaktadır.

Bir başka güncel model olan *İkili Yatkinlık-Stresör Modeli*'nde Conture ve Walden (2012), duygusal zayıflığın çocukluk kekemeliğini etkilemek için duygusal stres ile etkileşime girip girmediğini açıklamaya çalışmaktadırlar. Bu modele göre, çocuğun ortamındaki değişiklik veya yenilik gibi değişken duygusal stres faktörlerinin, çocuğun akıcı iletişimi başlatma veya sürdürme girişimlerini zorlayabileceğini ve bunun da genellikle yüksek duygusal tepkisellikle sonuçlanarak kekemelik sıklığının ve şiddetinin etkilenebileceğini öne sürmektedir.

Bu modeller, duygunun çocukluk kekemeliğinin ana, birinci veya tek 'nedeni' öne sürmekten ziyade çocukluk kekemeliğinin kapsamlı herhangi bir açıklamasının duygusal süreçlerin dikkate alınmasını içermesi gerektiğini öne sürmektedirler (Zengin-Bolatkale, 2018).

2.1.2. Kekemeliğin gelişimsel seyri ile ilişkili faktörler

Kekemeliğin birçok faktörün etkisiyle çocukluk çağındaki gelişim sırasında ortaya çıktığı; duygusal, davranışsal, bilişsel sonuçlarının olduğu ve nörogelişimsel bir iletişim bozukluğu olduğu yaygın olarak kabul edilmektedir (Ambrose ve diğ., 2015; Smith ve Weber, 2017; Walden ve diğ., 2012; Yairi ve Ambrose, 2013).

Smith ve Weber (2007), kekemeliğin nörogelişimsel süreç sırasında birkaç gelişimsel değişiklik ile ortaya çıktığını belirtmektedir. Çocuklarda kekemeliğin başlangıcının 2 ile 4 yaş arasında gerçekleştiği (Reilly, 2013) ve yaklaşık olarak 1 ile 3 gün arasında aniden meydana geldiği (Reilly ve diğ., 2009), cinsiyet , ikiz olma (Reilly, 2013), mizaç özellikleri (Eggers ve diğ., 2010; Ntourou ve diğ., 2013) ve dil

gelişimi (Clark ve diğ., 2015; Nippold, 2012; Ntourou ve diğ., 2011; Reilly, 2013) faktörlerinin kekemeliğin gelişimini etkilediği bildirilmektedir.

Guitar (2019), kendiliğinden iyileşmenin faktörlerini; kekemeliğin erken yaşlarda başlamış olması, başlangıçtan sonraki yılda kekemeliğin sıklığında ve şiddetinde azalmanın olması, ailede kendiliğinden iyileşme öyküsü olması, dil gelişiminin iyi olması, daha yavaş bir konuşma hızına sahip olması, annenin yönlendirici olmayan bir etkileşim stiline olması, annenin çocukla konuşurken karmaşık bir dil kullanmaması ve cinsiyetin kız olması olarak bildirmektedir. Küçük çocukların 3-5 yaş aralığında %5'inin (Mansson, 2000) ve 2-4 yaş aralığında %11'inin (Reilly ve diğ., 2013) bir süre kekemelik yaşadıkları; %10'undan azının kekemeliğin başlangıcından sonraki ilk bir yıl içerisinde iyileşme gösterdiği ve çocukların yaşı büyüdükçe yaklaşık %70'lik iyileşme oranı bildirilmektedir (Yairi ve Ambrose, 1999). Yapılan araştırmalarda genetik yatkınlık (Ambrose ve diğ., 1993; Dworzynski ve diğ., 2007; Felsenfeld ve diğ., 2000; Howie, 1981), cinsiyet (Kloth ve diğ., 1999; Reilly ve diğ., 2013; Yairi ve Ambrose, 1999), yaş (Ambrose ve diğ., 2015; Yairi ve Ambrose, 1999), dil becerileri (Ambrose ve diğ., 2015; Anderson ve diğ., 2000; Hakim ve Ratner, 2004; Kefalianos ve diğ., 2017), farklı mizaç özellikleri (Ambrose ve diğ., 2015; Uysal ve Özdemir, 2019; Erdemir ve diğ., 2018; Howell ve diğ., 2008; Kefailanos ve diğ., 2012), ve kekemelik şiddetinin (Howell ve Davis, 2011; Reilly ve diğ., 2013; Yairi ve Ambrose, 1999) kendiliğinden iyileşmeyi yordadığı ortaya konulmuştur.

2.1.3. Kekemelik ve bilişsel tepkiler

Kekemellekle ilişkili konuşmaya yönelik olumsuz düşüncelerin ve iletişim tutumlarının kekemeliği olan küçük çocukları nasıl etkilediğine dair yapılan araştırmalar, çocukların kekemeliğin farkına vardıklarını (Boey ve diğ., 2009; Ezrati-Vinacour ve diğ., 2001) ve olumsuz iletişim tutumları (Clark ve diğ., 2012; Vanryckeghem ve diğ., 2015) sergilediklerini göstermektedir.

2.1.3.1. Kekemelik farkındalığı

Kekemeliğin gelişme olasılığına ilişkin bir dizi faktörden hangisinin çocukların kendi kekemeliklerine yönelik farkındalığa katkıda bulunduğu yönünde yapılan araştırmalarda geçen ‘farkındalık’ terimi, kişinin kekemelikteki konuşma güçlüğüünün kısmen ve kesin olarak farkında olması anlamına gelmektedir (Boey ve diğ., 2009). Farkındalık kekemeliğin gelişiminde önemli bir kilometre taşı olarak kabul edilmektedir (Yairi ve Ambrose, 2005). Farkındalık, inanç ve tutum geliştirmenin ön koşuludur (Hertsberg, 2016) ve tutumun ayrılmaz bir parçasıdır (Vanryckeghem ve diğ., 2005).

Kekemeliği hakkındaki farkındalığı artan çocuklar kendi konuşmalarını olumsuz algılamaya başlamaktadır ve bu durum iletişim becerilerini etkilemektedir (Towers ve diğ., 2000). Kekemelik farkındalığının çocukların erken gelişimlerinde önemli bir zamanda okul öncesi dönemde ortaya çıktığını gösteren araştırmalar bulunmaktadır (Ambrose ve Yairi, 1994; Boey ve diğ., 2009; Ezrati-Vincaour ve diğ., 2001).

Ambrose ve Yairi (1994), yaş ve cinsiyet açısından eş, 20 kekeleyen ve 20 kekelemeyen, 2 ile 6 yaş arasındaki çocuklarda kekemelik farkındalığının gelişimini değerlendirmek için boylamsal bir araştırma yapmışlardır. Kekemelik farkındalığı, çocukların akıcı konuşan ve akıcı konuşmayan kuklaları ayırt etme yeteneği ile değerlendirilmiştir. Her çocuğa, biri kekeleyen ve diğeri kekelemeyen iki özdeş kuklanın olduğu bir video izletilmiş ve çocuklardan kendi konuştuğu şekilde konuşan kuklayı işaret etmesini istenmiştir. Araştırmanın sonuçları, kekeleyen okul öncesi çocukların %15’inin, akıcı olmayan kuklalar gibi konuştuklarını belirterek, kekemelik farkındalığı gösterdiğini, 2-5 yaş aralığında kekemelik farkındalığının gelişmesinde yaşın bir faktör olduğunu; birçok çocuk için farkındalığın 5 veya 6 yaşına kadar gözlemlenebilir veya ölçülebilir hale geldiğini göstermektedir.

Ezrati-Vincaour ve ark. (2001), kekemelik farkındalığının ortaya çıkışını incelemek için 3 ile 7 yaş arasında beş farklı yaş grubundan akıcı konuşan toplam 79 çocuktan konuşması akıcı ve akıcı olmayan iki kuklayı ayırt etmeleri ve kuklaların konuşmalarını değerlendirilmeleri istenmiştir. Araştırmaya katılan çocukların 3 yaşından itibaren konuşma bozukluklarının farkına vardıkları, 4 yaşından itibaren

konusma bozukluğunu olumsuz olarak değerlendirme eğiliminde oldukları ve 5 yaşından itibaren tam farkındalığın oluştuğu sonuçları ortaya konmuştur.

Boey ve ark. (2009), kekemeliği olan 2-7 yaş arası 1122 çocuğun kendi kekemeliklerine ilişkin farkındalıklarını ve ebeveynlerin çocuklarının kekemeliklerine yönelik verdikleri sözel ve sözel olmayan tepkileri gözlem yoluyla değerlendirmişlerdir. Ailelerden alınan bilgiler doğrultusunda, çocukların %73.2'sinin kekemeliklerinin farkında olduğu ve farkındalığın 2 yaşından 7 yaşa kadar kademeli olarak arttığı, kekemelik şiddeti yüksek olan çocukların kekemeliklerinin daha fazla farkında oldukları ve cinsiyetler arasında anlamlı bir fark olmadığı sonuçları ulaşılmıştır.

Kekemelik farkındalığına ilişkin araştırma sonuçları, okul öncesi dönemdeki çocukların kendi veya başkasının konuşmasında mevcut olan kekemeliğin farkında olduğunu göstermektedir.

2.1.3.2. Kekemeliğe ilişkin olumsuz iletişim tutumu

Tutum, oldukça organize olmuş uzun süreli duygu, düşünce ve davranış eğilimi şeklinde tanımlanmaktadır (Cüceloğlu, 1992). Kişinin tutum sahibi olmasının en açık yolu bir konu, olay ya da objeye ilgili bir deneyim geçirmiş olmasıdır. Bu deneyim bireyin nasıl bir tutuma sahip olacağını belirlemektedir. Aniden ve belirgin bir şekilde oluşan olaylar bireyin tutum sahibi olmasına yol açtığı gibi benzer şekilde aynı olaya devamlı maruz kalan kişi de o durum hakkında olumlu veya olumsuz bir tutum gelişmektedir (Kağıtçıbaşı, 2005; Sakallı, 20011). Tutumlar sosyalleşme süreciyle birlikte dolaysız yaşantılar veya başkalarıyla olan etkileşimler yoluyla gerçekleşmektedir. Aile, akranlar ve çevrenin etkileri tutum oluşturmada rol almaktadır (Tutar, 2016).

Kekemelik ve diğer iletişim bozuklukları dinleyicinin olumsuz tepkiler vermesine yol açabilmekte ve bu durum kekeleyen bir çocukta olumsuz iletişim tutumlarının gelişmesine katkıda bulunabilmektedir (Guttormsen ve diğ., 2015). De Nil ve Brutten (1990), normal konuşma ve dil gelişimi olan, kekemeliği olan, artikülasyon bozukluğu olan, ses bozuklukluğu olan çocukların konuşmaya ilişkin

tutumlarını karşılaştırdıkları araştırmada, en olumsuz iletişim tutumunu sergileyen grubun kekemeliği olan çocuklar olduğunu rapor etmişler ve kekeleyen gruptaki çocukların diğer konuşma bozukluğu grubundaki çocuklara kıyasla yaşadıkları bozukluktan daha fazla etkilendiğini belirtmişlerdir.

Kekemelik sırasında sürekli olumsuz konuşma deneyimleri yaşayan çocuklar, hem akıcı olmayan konuşmalarının hem de çevreden gelen sözlü veya sözlü olmayan tepkilerin farkında olmaktadır. Çocuklar konuşma ve iletişim yeterliliklerine ilişkin bir inanç geliştirmekte (Hertsberg ve Zebrowski, 2016) ve bu çoğunlukla olumsuz olmaktadır (Clark ve diğ., 2012; Vanryckeghem ve ark., 2005; Vanryckeghem ve Brutten, 2007; 2015; Veerabhadrapa ve diğ., 2020). Guttormsen ve ark. (2015) çalışmasında, iletişim tutumunun yaşla birlikte artma eğiliminde olduğunu ve olumsuz iletişim tutumunun kekemeliğin daha da ilerlemesine neden olabileceğini veya kalıcılığını etkileyebileceğini bildirmişlerdir. Kekeleyen okul öncesi çocukların kendi kekemeliklerine ilişkin farkındalığı ile olumsuz tutumun gelişimi arasındaki süre oldukça kısa olmaktadır (Clark ve diğ., 2012; Vanryckeghem ve diğ., 2005). Bu durum çocuğun konuşma ve iletişim becerisine yönelik farkındalığının erken yaşlarda gelişmesine ve konuşmasına karşı erken dönemde olumsuz tutum geliştirmesine katkıda bulunabilmektedir (Boey, 2009; Clark ve diğ., 2012; Clark ve diğ., 2017; Hertsberg ve Zebrowski, 2016; Vanryckeghem ve Brutten, 1997; Vanryckeghem ve Brutten, 2007; 2015; Veerabhadrapa ve diğ., 2020).

Vanryckeghem ve Brutten (1997), 6 ile 13 yaş arasında kekeleyen ve kekelemeyen çocukların kendi konuşmalarıyla ilişkili tutumlarını incelemişlerdir. Altı yaşında kekeleyen çocukların kekelemeyen akranlarına göre daha olumsuz tutum sergiledikleri sonucuna ulaşmışlardır. Bu sonuç Vanryckeghem, Brutten ve Hernanadez'i (2005) okul öncesi dönemdeki çocukların yani 6 yaşından küçük olanların kendi kekemeliklerine ilişkin olumsuz tutumlarının varlığını incelemeye yöneltmiştir. Üç ile altı yaş arasında, 45 kekeleyen ve 63 kekelemeyen çocukla yürütülen araştırma sonucunda yazarlar, kekeleyen okul öncesi çocukların 6 yaşına gelinceye kadar kekelemeyen akranlarına göre kendi konuşmalarına ilişkin daha fazla olumsuz tutum sergileme olasılığının daha yüksek olduğunu bildirmişlerdir. Bu bulgular araştırmacıları, konuşma ile ilişkili olumsuz tutumun daha erken yaşta yani

okul öncesi dönemdeki çocuklarda oluşabileceği fikrine ve bu yönde yapılacak araştırmalara yönlendirmiştir.

Varnyckeghem ve Brutten (2007) tarafından orijinal adı ‘KiddyCAT: Communication Attitude Test for Preschool and Kindergarten Children Who Stutter’ olan 3-6 yaş arası çocukların konuşma yetenekleriyle ilgili olarak tutumun çocukların kendileri tarafından bildirmelerine yönelik bir test geliştirmişlerdir. Yaptıkları araştırma çok küçük yaştaki -3 yaş- kekeleyen çocukların bile konuşmayla ilişkili bir tutuma sahip olduklarını; kekeleyen okul öncesi çocukların kekelemeyen çocuklara kıyasla istatistiksel olarak anlamlı derecede daha olumsuz olan konuşmayla ilişkili bir tutum bildirdiklerini ortaya koymuştur. Bu bulgular testin kekeleyen ve kekelemeyen çocukları ayırtetme potansiyeli olduğunu göstermiştir (Varnyckeghem ve Brutten, 2007). Farklı dillere çevirilerek ve uyarlanarak kültürlerarası birçok araştırmada (Aydın-Oral ve diğ., basımda; Bernardini ve diğ., 2018; Neumann ve diğ., 2019; Novsak-Brce ve ark. 2017; Shafei ve diğ., 2015; Vanryckeghem ve ark. 2015; Wesierska ve diğ., 2015) kullanılan KiddyCAT, kekeleyen çocukların kendi iletişim yeterliklerine yönelik olumsuz bir tutumun gelişip gelişmediğinin belirlenmesinde ve ayırıcı tanının desteklenmesinde güvenilir ve geçerli bir araç olarak kabul görmektedir .

Clark ve ark. (2012), KiddyCAT testinin yapısını incelediklerinde, KiddyCAT maddelerinin altında bir boyutun -konuşma zorluğunun- yattığını, yaş ve cinsiyetten bağımsız olarak kekeleyen ve kekelemeyen çocukları ayırt edebildiğini, kekemelik farkındalığı ve olumsuz iletişim tutumuna ilişkin bilgi edinildiğini rapor etmişlerdir.

Groner ve ark. (2016) kekeleyen ve kekelemeyen çocukları karşılaştırarak, hem kekeleyen hem de kekelemeyen çocukların kendi konuşmalarına ilişkin durumu KiddyCAT aracılığı ile kendilerinin bildirmelerinin çocukların iletişimsel tutumlarında rol oynayan faktörleri daha fazla anlamayı ve yorumlamayı sağladığını vurgulamışlardır. Bu çalışma, kekeleyen ve kekelemeyen çocukların olumsuz konuşma tutumları ile önemli ölçüde ilişkili olduğuna dair kanıtlar sunmaktadır. Yaş kekeleyen çocuklar için olumsuz konuşma tutumlarına önemli ölçüde katkıda bulunurken, kekelemeyen çocuklar için yaş, artikülasyon bozukluğunun olumsuz konuşma tutumlarına katkıda bulunduğu görülmüştür. Kekeleyen çocukların toplam uzama sayısının KiddyCAT puanları ile pozitif olarak ilişkili olduğunu, toplam

kekemelik anlarının (tekrarlar ve uzamalar) iletişim tutumu ile ilişkili olmadığını bildirilmiştir.

Lee ve ark. (2020) çocukların mizaç özellikleri ile iletişim tutumu arasındaki ilişkiyi incelemişlerdir. Araştırma sonuçları, kekeleyen ve kekelemeyen çocuklar arasında sebatkarlık ve KiddyCAT puanlarında istatistiksel olarak anlamlı bir fark olduğunu, kekeleyen çocuklar için mizaç ve kekemelik arasında anlamlı bir ilişki olmamasına rağmen bazı mizaç ölçüm puanları arasında anlamlı ilişkiler olduğunu göstermiştir.

Winter ve Bryde (2021), Kekemelik şiddeti yüksek olan veya daha uzun süredir kekeleyen çocukların hafif kekemelik şiddeti olan veya başlangıcından bu yana daha kısa süre geçmiş olan çocuklardan daha olumsuz bir iletişim tutumu bildirme olasılığı daha yüksek olmadığını, iletişim tutumunun okul öncesi yaş çocuklarında kekemelik şiddeti ile doğrusal olarak ilişkili olmadığını kekemelik şiddetinin çocuğun iletişimini dolaylı olarak etkilediğini ortaya koymuşlardır.

2.1.4. Kekemelik ve duygusal tepkiler

Kekemeliğin başlangıcı ve zaman içinde gelişiminde duygusal süreçler ve gelişimsel kekemelik arasındaki ilişkiye yönelik yapılan araştırmalarda, duygu ve gelişimsel kekemelik arasındaki ilişkinin güçlü bir şekilde birbirlerini desteklediği görülmektedir (Arnold ve diğ., 2011; Eggers ve diğ., 2010; Johnson ve diğ., 2010; Jones ve diğ., 2014; Walden ve diğ., 2012).

Çocuklar farklılıkların farkına vardıkça, arzu edilen ve istenmeyen özelliklerden oluşan bir inanç sistemi geliştirmeye başlarlar ve bunlar duygusal yönleri içerir (Weidner ve diğ., 2015). Kekeleyen çocukların konuşma akıcılığını düzenlemeye çalışırken olumsuz duygular yaşadığı ve bu duygusal uyarılmanın bir döngüye yol açarak daha fazla olumsuz duyguya yol açtığı görülmektedir (Smith ve Weber, 2017). Bloodstein ve Bernstein-Ratner (2008), kekemeliğin duygusal etkisinin konuşmaya ilişkin olumsuz tepkilerin oluşmasına yol açtığı gibi sosyal ve duygusal gelişimi de olumsuz yönde etkilediğinden bahsetmektedirler (Akt. Yairi ve Seery, 2015).

2.1.4.1. Ebeveynlerin kekemeliğe yönelik duyguları ve davranışları

Bir ebeveynin etkileşim tarzındaki bir değişikliğin çocuğun akıcılığını da etkileyebileceğine dair kanıtlar, kekemelik ile ebeveyn etkileşimi arasında çift yönlü bir ilişki olduğunu göstermektedir (Millard, 2008; 2009).

Yairi ve Ambrose (2005), ebeveynlerin çocuklarının kekemeliği hakkında ne hissettikleri veya kekemeliğin ebeveyn üzerindeki etkisi hakkında çok az şey bilindiğini, bu nedenle danışmanlıkta genellikle ebeveynlerin çocuklarına yardım etmek için neler yapabileceğine odaklanıldığını ifade etmişlerdir. Ama ebeveynlerin kekeleyen çocuklarına destek olurken yaptıkları girişimlerin başarısız olması, ebeveyn çocuk ilişkisinin zarar görmesine yol açabilmektedir (Lau ve diğ., 2012). Bu sebeple Plexico ve Burrus (2012), ebeveynlerin ihtiyaç ve sorunlarına yönelmenin çocuğun ihtiyaçlarını ele almak kadar önemli olduğunu belirtmektedirler.

Ebeveynlerin çocukların kekemeliklerine yönelik nasıl etkileşimde bulundukları ve nasıl tepki gösterdikleri erken dönem kekemelik yönetiminde önemli olmaktadır (Humeniuk ve Tarkowski, 2016; Millard ve diğ., 2018). Ebeveynler kekemeliğe karşı, bilişsel, duygusal ve davranışsal tepkiler sergileyebilmektedirler. Humeniuk ve Tarkowski'e (2016) göre, bilişsel tepkiler kekemeliğin nedenlerini, kekemelik şiddetini, kekemeliğin normal ve normal olmayan doğasını anlamayı içermektedir. Duygusal tepkileri hayal kırıklığı, kaygı, üzüntü, öfke, çaresizlik ve suçluluk gibi duygular (Humeniuk ve Tarkowski, 2016; Langevin ve diğ., 2010) oluştururken; kekeleyen çocukla göz temasında olunmaması gibi sözlü ve sözsüz davranışlar, çocuğun konuşmasının düzeltilmesi veya sonlandırılması gibi davranışsal tepkiler olabilmektedir (Langevin ve diğ., 2010; Plexico ve Burrus, 2012).

Humeniuk ve Tarkowski'nin (2016) yaptığı bir araştırmaya göre, ebeveynlerin çocuklarının kekemeliğine karşı bilişsel tepkilerinin duygusal ve davranışsal tepkilerinden daha güçlü olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Salehpoor ve ark.nın (2020) kekeleyen 3-6 yaşındaki çocuğa sahip 110 ebeveynin tepkilerini inceleyen araştırmalarında, ebeveynlerin duygusal tepkilerinin davranışsal tepkilerinden daha güçlü olduğu rapor edilmiştir.

Langevin ve ark. (2010) okul öncesi dönemde kekeleyen 77 çocuğun ebeveyninin kekemeliğin hem çocukları hem de kendileri üzerindeki etkisini incelemişlerdir. Ebeveynlerin %89.6'sı kekeleyen çocuklarının sıklıkla geri çekilme, sözlü çıktılarında azalma veya değişme ile ilişkili hayal kırıklığı, konuşamamaları hakkında yorum yapma ve kaçınma tepkilerini sergilediklerini ifade etmişlerdir. Ebeveynlerin %90.9'u çocuklarının kekemeliğinden etkilendiğini bildirmişlerdir. Ebeveynlerin çocukları ile iletişim sırasında çocuğun konuşmasını dinlemeye zaman ayırma, çocuğun konuşmasını bitirmesini bekleme, kendi konuşmasını değiştirme ve çocuğundan konuşmasını değiştirmesini isteme gibi davranışsal tepkiler ile çocukları kekelediklerinde endişe/kaygı, hayal kırıklığı, üzgün olma ve suçluluk (kekemeye neden olduklarından korkma) gibi duyguları yaşadıkları ve bu duruma yönelik ne yapacağına dair belirsizliğin iletişimlerini etkilediğini ifade etmişlerdir.

Safwat ve Sheikhany (2019), okul öncesi dönemde ve okul çağında kekeleyen çocuğa sahip olan 100 ebeveynle gerçekleştirdikleri çalışmalarında, duygusal tepkiler incelendiğinde bu bozukluğa annelerin daha çok üzüldüğü ve hem annelerin hem de babaların çocuklarıyla etkileşimlerinde kendilerini endişeli, sinirli ve suçlu hissettiklerini bildirmişlerdir. Aynı çalışmada ebeveynlerin davranışsal tepkilerine bakıldığında annelerin çoğunluğu çocukları kekelediğinde ne yapacakları -çocuğun konuşmasını bitirmesini mi bekleyecekleri, yoksa konuşmasını değiştirmesini mi yoksa tekrarlamasını mı isteyecekleri- konusunda kafalarının karıştığını bildirdikleri görülmektedir.

Yapılan araştırmaların sonuçlarına bakıldığında, ebeveynlerin kekeleyen bir çocuğa sahip olmanın daha fazla dikkat, çaba ve sabır gerektiren zorlu bir deneyim olduğu; çocuklarının geleceği hakkında endişe duydukları, kekemelikleri nedeniyle çocuklarının sosyal gelişiminin etkilenebileceğine ve çocuklarının potansiyeline ulaşmasının engellenebileceğine yönelik endişelerinin olduğu ifade edilmektedir (Langevin ve diğ., 2018; Millard ve Davis, 2016; Plexico ve Burrus, 2012).

2.2. Mizaç

İnsan davranışını etkileyen en temel öğelerden biri olarak kabul edilen mizaç, doğumdan itibaren görülebilen, bireylerin tipik olarak nasıl davrandıkları ve sosyal

çevrelerine nasıl tepki gösterdikleri konusundaki farklılıkları ifade etmektedir. (Sanson ve Oberklaid, 2013). Goldsmith ve ark. (1987), mizacın yaşamın erken dönemlerinde kendisini göstermesinin biyolojik faktörlere dayalı olduğu ve gelişim ilerledikçe daha tutarlı hale geldiğini, çevresel etkilerin değişimine bağlı olarak değişiklik gösterebileceğini belirtmektedir. Mizaç ‘davranış, duygulanım ve dikkat boyutlarında gözlenen biyolojik kökenli bireysel farklılıklar’ olarak tanımlanmaktadır (Rothbart, 2011). Mizacın tanımında geçen davranışsal boyut, çocuğun dışa dönüklük, dürtüsellik ve hareketlilik özelliklerini; duygulanım boyutu, olumsuz duyguları (öfke, korku ve üzüntü duyguları); dikkat boyutu ise dikkati odaklama ve kendini denetleme becerilerini; bireysel farklılıklar duygusal tepkisellik ve duygu düzenlemeyi ifade etmektedir (Rothbart ve diğ., 2001).

Ahadi, Rothbart ve Ye (1993) bu tanımlara paralel olarak, mizacın, dışa dönüklük (olumlu duygusallık ve yaklaşım), olumsuz duygulanım (öfke/hayal kırıklığı, korku ve üzüntü) ve çabalı kontrol (engelleyici kontrol, dikkat odaklama, algısal duyarlılık ve düşük yoğunluklu zevk) olarak üç geniş faktörü olduğundan bahsetmişlerdir.

2.2.1. Mizaç modelleri ve boyutları

Thomas ve ark. (1968), mizacın büyük ölçüde doğuştan olduğunu ve bebeklik dönemindeki mizaç farklılıklarının çocukluk yılları boyunca kısmen değişmez olduğunu belirterek; mizacın dokuz farklı boyutun birleşiminden oluştuğunu ifade etmiştir (Akt. Guerin ve diğ., 2003).

1. *Aktivite seviyesi*: Motor aktivitenin seviyesi ve sıklığını belirtir.
2. *Ritmiklik*: Uyku ve açlık gibi bedensel fonksiyonların öngörülebilirliğidir.
3. *Yaklaşma-Çekinme*: Çocuğun yeni kişilere, nesnelere veya durumlara verdiği ilk tepkisini tanımlar.
4. *Uyumluluk*: Çocuğun çevresindeki değişikliklere kolaylıkla uyum sağlama becerisidir.
5. *Tepki yoğunluğu*: Çocuğun olumlu ya da olumsuz bir duruma verdiği tepkinin enerji düzeyidir.

6. *Duyusal eşik*: Bir tepki uyandırmak için gereken uyarıcının şiddetini ifade eder.
7. *Duygu durumu*: Çocuğun ruh halini ifade eder. Hoş davranışın miktarına karşı hoş olmayan davranışın miktarının karşılaştırılmasıdır.
8. *Dikkat dağınıklığı*: Çocuğun dikkatinin dış uyaranlarla ne kadar kolay dağılabildiğini ifade eder.
9. *Sebat etme*: Çocuğun hüsrana uğradığında bile bir aktiviteye devam etme yeteneğidir.

Chess ve Thomas (1977), bu çerçeveden yola çıkarak çocukların gelişimi ve uyumu açısından pratik önem gösteren üç mizaç türünü tanımlamışlardır:

- *Kolay çocuk*, genellikle olumlu duygu durumuna sahip, bebeklik döneminde hızlıca düzenli alışkanlıklarını oluşturan ve yeni deneyimlere kolayca uyum sağlayanlardır.
- *Zor çocuk*, olumsuz tepki veren, sıklıkla ağlayan, huysuz ve gergin, düzensiz günlük alışkanlıklarla ilgilenen ve değişimi kabul etmesi yavaş olanlardır.
- *Yavaş harekete geçen çocuk*, düşük faaliyet düzeyine sahip, kısmen olumsuz ve düşük yoğunlukta duygu durum sergileyenlerdir.

Rothbart ve ark. (2001), mizaç yapısını karakterize etmek için üç kapsamlı boyut ileri sürmüşlerdir:

- *Dışadönüklük*, olumlu beklenti, dürtüsellik, aktivite düzeyi ve heyecan arayışını içermektedir.
- *Olumsuz duygulanım*, korku, hayal kırıklığı, engellenme, üzüntü ve rahatsızlığı içermektedir.
- *Çabalı kontrol (öz düzenleme)*, dikkati odaklama ve kaydırma, ketleyici kontrol, algısal duyarlılık ve düşük yoğunluklu memnuniyeti içermektedir.

Rothbart (2004), mizacın hem duygusal hem de dikkat süreçleri içerdiğini ve bu süreçlerin uyum içinde bilişsel ve sosyal süreçler ile etkileşim içinde ele alındığında, gelişime dair çok daha zengin bir görüşe sahip olunduğunu belirtmektedir.

Prior, Sanson, Smart ve Oberklaid (2000) tarafından Avustralyalı çocuklarla yürütülen boylamsal bir araştırma olan Avustralya Mizaç Projesi ile mizacın üç ana

boyutunun sebatkarlık, sıcakkanlılık-utangaçlık ve tepkisellik olduğu tanımlanmıştır. Sanson, Hemphill ve Smart (2004) bu üç boyuta ek olarak ‘ritmiklik’ özelliğini de eklemişlerdir.

Çocuğun mizacının anlaşılmasına yönelik farklı yöntemler kullanılmaktadır. Ebeveyn ile görüşme, çocuğu gözlemleme ve ebeveyn bildirimine dayalı mizaç ölçekleri ile bilgi toplama çocukların mizaç profilinin anlaşılmasına yardımcı olmaktadır. Ebeveyn bildirimine dayalı bir ölçek olan ‘Short Temperament Scale for Children’ Prior ve ark. (1989) tarafından geliştirilmiştir. ‘Çocuklar İçin Kısa Mizaç Ölçeği’ (Yağmurlu ve Sanson, 2009) adı ile Türkçe’ye uyarlanan ölçekte, olağan davranış kalıplarına yönelik sorulara ebeveynlerin çocuklarının davranışlarını değerlendirerek yanıt vermeleri istenmektedir. Okul öncesi dönemdeki çocukların mizaç özellikleri dört alt boyutta değerlendirilmektedir. Bu boyutlar ‘Sıcakkanlılık-Utangaçlık’ -yeni insan veya durumlara yaklaşma eğilimi-, ‘Tepkisellik’ -çocuğun belirli bir uyrana tepki verme durumu-, ‘Sebatkarlık’ -dikkati bir aktivite üzerinde yoğunlaştırabilme- ve ‘Ritmiklik’ -çocuğun rutin davranışlarının düzenliliğini ölçmektedir (Yağmurlu ve Sanson, 2009).

Bu boyutlar bir bireyin kendi duygularını, dikkatini ve davranışlarını yönetme veya kendi kendini düzenleme kapasitesini de yansıtmaktadır ve aynı zamanda çocukların sosyal gelişimi ile ilişkilendirilmektedir (Sanson ve Oberklaid, 2013; Yağmurlu ve Sanson, 2009).

2.2.2. Mizaç özelliklerinin ebeveyn çocuk ilişkisindeki rolü

Mizaç ve ebeveynlik arasındaki etkileşimin doğasını anlamak, mizaç ve çocuğun davranışları arasındaki ilişkiyi anlamada önemli olmaktadır (Kiff ve diğ., 2011). Çocuğun mizaç özellikleri ebeveynlik stiliyle etkileşime girerek ortak bir biçimde çocuğun sosyal gelişimini etkilemektedir (Chess ve Thomas, 1996). Sanson ve ark. (2011), ebeveyn çocuk etkileşiminde çocukların pasif katılımcılar olmadığını ve çocuğun mizaç özelliklerinin hem ebeveynlerini hem de ebeveynleri ile olan etkileşimlerini etkilediğini belirtmektedirler. Okagaki ve Bigham (2005) ebeveynlerin çocuklarının davranış ve mizaçlarını belli bir şekilde algıladıklarını ve çocukların

mizaçlarının bazı ebeveyn davranışlarını uyarabileceğini ifade etmişlerdir (Akt. Selçukve Yavuz, 2020). Çocuğun mizaç özelliklerine yönelik ebeveynler; sıcak, destekleyici olumlu ebeveynlik davranışlarını veya sert, olumsuz ebeveynlik davranışlarını sergileyebilmektedirler (Brown ve diğ., 2011). Dolayısıyla çocuğun farklı mizaçlarına göre ebeveynler farklı tepkiler vermektedirler (Sümer, 2020). Kiff ve ark.. (2011), çocuğa karşı mesafeli ve tutarlı olmayan ebeveyn stillerinin çocukta olumsuz davranışları artırdığını bunun tam aksi olacak şekilde kabul edici ve tutarlı ebeveynlik stillerinin olumsuz davranışın oluşmasını azalttığını belirtmiştir.

2.3. Duygu Düzenleme

Duygular, hisleri, düşünceleri ve eylemleri düzenleyen geniş ölçüde bütünleştirici sistemler olarak görülebilir (LeDoux, 2000). Goleman'e (2021) göre, duygu, bir his ve bu hisse ilişkin düşünceler, içine girilen psikolojik ve biyolojik durumlar ve bunların sonucu meydana gelen eylemleri gerçekleştirme isteği olarak tanımlanmaktadır. Lewis (2008), duyguları temel duygular ve öz bilinç ile ilgili duygular olarak ayırmaktadır. Temel duygular, yaşamın başlangıcında ortaya çıkan duygulardır; şaşkınlık, sevinç, kızgınlık, üzüntü, korku ve nefreti içermektedir. Öz bilinç duyguları, 'ben' duygusu ve 'ben' bilinçliliğini içeren öz farkındalığı gerektirmektedir; kıskançlık, empati, utanma, suçluluk ve gururu içermektedir. Bir duygu, duruma bağlı olarak olumlu veya olumsuz olarak kabul edilebilir (Lazarus, 1994). Duygular, çevreyi anlamada, sosyal etkileşimi kolaylaştırmada, bir davranış karşısında uygun tepkiler verebilmede önemli rol oynamaktadır (Mestci, 2021). Duygular, kişinin çevresine adapte olmasına ve çevresini kendi amaçları ve önemsedikleri hakkında değiştirmeye motive eder (Southam-Gerow, 2020). Wood (2015), duyguların dış deneyimler tarafından tetiklendiğini, duygulardan etkilenme düzeyinin az ya da çok olabileceğini, duyguların türü ve yoğunluğunun hızlıca değişebildiğini belirtmektedir (Akt. Soylu ve Meydan, 2021).

Küçük çocuklar duygular ve onları uyandıran durumlar arasındaki ilişkileri, duygular ve diğer psikolojik durumlar (algılar, arzular ve beklentiler gibi) arasındaki bağlantıları, duygusal deneyimin öznelliğini ve hatta aralarındaki ilişkiyi kavramaktadırlar (Thompson ve Lagattuta, 2006). Erken çocukluk döneminde

çocukların sosyal taleplerinin artmaya başlaması ve duyguların onlar için daha karmaşık hale gelmesi (Denham, 1998) küçük çocukların gittikçe genişleyen yelpazedeki duyguları deneyimlemesine, diğer insanların duygusal tepkilerine bir anlam verme çabası göstermesine ve duygularını kontrol etmesine olanak sağlamaktadır (Santrock, 2018). Dolayısıyla okul öncesi dönemde çocukların duygularını düzenlemek için daha fazla problem çözme ve başa çıkma ile ilgili stratejiler kullanmaya başladıkları ifade edilmektedir (Eisenberg ve Morris, 2002). Çocuklar kendilerinin ve yaşadıkları duyguların farkında olarak yaşanan duygu anlamlandırmayı, bu duygular ile başa çıkabilmeyi ve onları yönetebilecek yolları kullanmayı yani duygularını düzenlemeyi öğrenmektedirler (Santrock, 2018).

Duygu düzenleme, bireyin yoğun ve geçici duygu özelliklerini izlemesi, değerlendirmesi ve değiştirmesi için başvurduğu içsel ve dışsal girişimler olarak tanımlanmaktadır (Thompson, 1994). Diğer bir deyişle, etkili duygu düzenleme, sergileme kurallarını anlama ve belirli duyguların ne zaman ve nerede ifade edileceğine ilişkin karar verme becerisinin yanı sıra duygusal uyarılmayı artırmak veya azaltmak için stratejileri belirleme ve etkili bir şekilde uygulama becerisini gerektirir (Thompson, 1994). Duygu düzenleme; duyguları anlama ve ifade etme süreçlerini içermektedir (Gross, 1998). Duyguları anlama, çocukların duyguların temel ifadelerini tanıması, kendi veya başkalarının duygusunun nedenleri ve ipuçları hakkında bilgi sahibi olması ve karmaşık duyguları anlayabilmesi olarak ele alınmaktadır (Southam-Gerow, 2020). Duyguyu ifade etme, çocuklar tarafından farklı amaçlarla ifade edilen -mutluluk, üzüntü, kızgınlık, sevgi vb.- duygular, duyguların sıklığı, yoğunluğu ve süresidir (Kılıç, 2020).

Belirli bir durum için uygun olmayan türde, şiddette ve sürede deneyimlenen duygular yardımcı oldukları kadar zararlı da olabilmektedir (Gross, 2014) ve böyle durumlarda bireyler duygunun bir veya daha fazla yönünü azaltmaya, sürdürmeye veya artırmaya çalışarak duygularını düzenlemektedirler (Werner ve Gross, 2010). Duygu düzenleyici süreçler olumsuz duyguların yanı sıra olumlu duyguları da hedefleyebilmekte ve duygusal yanıtın hem yoğunluğunda hem de zamansal niteliklerinde (başlangıç veya iyileşme hızının değiştirilmesi, kalıcılık, aralık veya duygusal yanıtın değişkenliği gibi) değişiklikler yaratabilmektedir (Werner ve Gross, 2010).

2.3.1. Duygu düzenlemede ebeveynin rolü

Duygunun, kişinin kendi çabalarının yanı sıra diğer insanların dışsal etkisi ile yönetilmesi gelişim için önemlidir, çünkü duygular, yaşamın erken dönemlerinde öncelikle bakıcılar tarafından yönetilmekte ve bir çocuğun duygusal repertuarı ve toleransları, bu dışsal duygu düzenleme deneyimleri tarafından şekillendirilmektedir (Werner ve Gross, 2010). Bebek, içinde bulunduğu çevrede ona bakım verenlerin davranışlarını gözlemledikçe etrafındaki kişilerin duygu düzenleme stratejilerini öğrenmeye başlamaktadır (Santrock, 2018). Duygular, anne baba ve bebeklerin iletişim kurduğu ilk dildir ve duygu bağlantılı karşılıklı alışverişler bebeklerin anne babalarına bağlanma geliştirmeleri için temel sağlamaktadır (Santrock, 2018). Duygu düzenlemenin ilk tohumları, bebek ile birincil bakımverenlerin arasındaki ikili duyguların yönetilmesiyle oluştuğu, dolayısıyla erken dönem etkileşimlerin duygu düzenleme becerilerine zemin oluşturduğu düşünülmektedir (Şahin, 2020). Duygu düzenleme bebeklik döneminde gelişmeye başlayarak yaşam boyu devam eden önemli bir sosyal duygusal gelişimsel beceridir (Cole ve diğ., 2004). Başlangıçta bebekler duygularını düzenlemek için bakıcılarına ve başkalarına güvenmektedirler; yaşla birlikte, duygularını kendi kendine düzenlemeyi, bakıcı arayışında insiyatif almayı veya dikkatlerini değişen uyaranlara göre ayarlamayı öğrenmektedirler (Eisenberg ve Morris, 2002). Bebeğin bilişsel gelişiminin ilerlemesiyle bebekler duygu düzenleme stratejilerinde daha aktif olmaktadır (Kopp, 1982). Dilin gelişmesiyle birlikte (Cole ve diğ., 1996), duygular zihinsel olarak temsil edilmekte ve diğer olaylarla ilişkili olarak daha iyi anlaşılmaktadır (Thompson ve Goodman, 2010).

Ebeveynlerin erken çocukluk döneminde, çocuğun hayatında her yerde rol oynamaları, çocuğun sosyalleşmesini çeşitli şekillerde desteklemesi ve çocuğun ebeveynlerine derin duygusal bağlılıkları nedeniyle etkileri birincildir (Laible ve Thompson, 2007). Bu açıdan bakıldığında duygusal düzenleme, büyük oranda çocuk ile onun ebeveynleri arasındaki ilişkinin bağlamında gelişmektedir (Fox ve Calkins, 2003). Bu süreçte çocuklar, ebeveynlerinin duygu düzenleme becerilerini gözlemleyerek ve onları model alarak (Moris ve diğ., 2007); kendi duygularını ve bu duyguları sosyal bağlamda nasıl düzenleyeceklerini öğrenmekte (Southam-Gerow, 2020); başkalarıyla etkileşim içerisindeyken karşılaştıkları talepleri ve çatışmaları yönetme becerisini de kazanmaktadır (Cole ve diğ., 2009). Ebeveynler bebeklikten

başlayarak, ortaya çıkan sıkıntıları yatıştırarak, coşkulu oyunlara katılarak, yönetilebilir duygusal talepler yaratmak için günlük rutinler düzenleyerek, belirsiz durumlarda güvence sağlayarak ve duygusal olarak zorlu durumlarda yardım sunarak çocukların duygusal tepkilerini yönetmek için doğrudan müdahale ederler (Thompson ve Meyer, 2007). Ebeveyn çocuk ilişkisinde yaşanan bu erken deneyimlerin, duygu düzenleme kapasitelerini geliştirdiği, ebeveyn çocuk ilişkisinin kalitesinin gelişmesine katkıda bulunduğu ve çocuğun duygusal gelişimini besleyerek buna olanak sağlayan iskeleti kurduğu belirtilmektedir (Denham ve diğ., 1995; Thompson ve Goodman, 2010).

Doğumdan sonraki ilk aylarda yenidoğan bebeğin duygu düzenleme becerilerine yönelik davranışları oldukça sınırlı olmakla birlikte emme gibi refleks davranışları ile duygularını düzenlemeye çalışır (Kopp, 1982). İlerleyen süreç içerisinde bebeğin kendini sakinleştirecek davranışları sergilemeye başladığı, doğumdan sonraki ilk bir yıl sürecinde duygu düzenleme becerileri davranışlarının arttığı görülmektedir (Kopp, 1989). Bebek ilk yılını tamamladığında motor hareketlerinin ve kontrollü eylemlerinin arttığı gözlenmekte ve duygu durumunu düzenlemede daha aktif ve amaca yönelik davranışları sergilemektedir (Kutlu, 2020). Bebeklik döneminde daha çok birincil bakıcının aktif olarak katılımı ve yönlendirmesi ile duygusunu düzenlemeyi öğrenen bebek, okul öncesi döneme geldiğinde hem bilişsel gelişimindeki ilerleme hem de dil becerisindeki gelişmeler ile farklı durumlarda ve ortamlarda yaşadığı duyguyu adlandırarak ve duyguyu anlayarak duygusunu düzenlemekte, olumlu ve olumsuz duyguları, geçmiş ve gelecek zaman içerisinde konuşmaya başlamaktadır (Kutlu, 2020; Thompson, 1991). Denham ve ark. (2011) çocukların 2- 4 yaşları arasında duyguların nedenleri ve sonuçları hakkında bilgi edinmesiyle duyguları tarif etmek için kullandıkları terimlerin sayısını arttırdıklarından ve 4-5 yaşına geldiklerinde aynı olayın farklı insanlarda farklı duygular oluşturabileceğini anladıklarından ve sosyal durumlara uyabilmek için duyguları yönetmeye yönelik farkındalık geliştirdiklerinden söz etmektedirler (Akt. Santrock, 2018). Çocuklar 5-6 yaşlarına geldiklerinde duygularının sebeplerini değerlendirmekte ve duygunun tekrar oluşumunu önlemeye yönelik davranış ve tutumlar sergilemektedir (Berk ve Meyers, 2015).

Okul öncesi dönemdeki çocukların duygu düzenleme becerilerinin değerlendirilmesine ilişkin ebeveyn bildirimine dayalı ölçeklerden biri olan ‘The

Emotion Regulation Checklist' (Shields ve Cicchetti, 1997) okul öncesi ve okul çağındaki çocukların farklı durumlarda gösterdikleri duygusal tepkileri ölçmek amacıyla geliştirilmiştir. 'Duygu Düzenleme Ölçeği' (Batum ve Yağmurlu, 2007) adı ile Türkçe'ye uyarlanan ölçek iki alt boyutta duygu düzenleme becerilerini değerlendirmektedir. 'Duygu Düzenleme-Kontrol' alt ölçeği duruma uygun olumlu ve olumsuz duygu gösterimlerini ve empatiyi içeren uyumsal düzenlemeyi; 'Değişkenlik-Olumsuzluk' alt ölçeği geniş ruh hali değişimlerini incelemektedir.

2.3.2. Duygu sosyalleştirme

Çocukları duygu ve bu duygulardan edindikleri deneyimlerine yanıt olarak gösterilen davranışlar duygu sosyalleştirme davranışı olarak tanımlanmaktadır (Eisenberg ve diğ., 1998). Çocukların duygu sosyalleştirmeleri model olma, duygular hakkında rehberlik/koçluk yapma, anne babaların çocukların duygularına verdiği tepkiler olarak üç süreçte ele alınmaktadır (Denham, 1998). Bu sürecin birincisi olan model olmada, çocuk için anahtar rol oynayan kişilerin özellikle ebeveynlerin bilerek veya bilmeden çocuğa duygu ve duygunun düzenlemesini öğretmede (Southam-Gerow, 2020), ebeveynlerin kendi duygularını ifade etmesi ve geçmişte yaşadıkları duygusal anlar hakkında konuşmaları ile 'dolaylı olarak'; çocukları olumsuz duygular yaşadıkları anlarda verdikleri tepkiler ile 'doğrudan' katkıda bulunmaktadır (Denham ve diğ., 2007). Sosyalleştirme sürecinin ikincisi olan ebeveynlerin çocuklarına duygular hakkında koçluk/antrenörlük yapması, ebeveynlerin hem kendi duygusunun hem de çocuğunun duygusunun farkında olması ve kabullenmesi, olumsuz duyguların yaşandığı anları bir tehdit olarak algılamak yerine çocukla yaklaşmak için bir fırsat olarak görmesi, çocukların duygularını dile getirmeye yardımcı olması ve çocuğun sıkıntısını azaltmaya yönelik yol gösterici tutumlar kullanmasına yönelik davranışları içermektedir (Gottman ve diğ., 1996). Duygu koçluğu, çocuğun duygusunu isimlendirmeyi, duygu ile ilgili konuşmayı ve duygunun nasıl gösterileceğini tartışmayı merkezinde tutmaktadır (Eisenberg ve diğ., 1998). Ebeveynlerin çocukların duygularına verdikleri tepkiler sosyalleştirme sürecinin üçüncüsüdür. Denham ve ark. (1998) ebeveynlerin verdikleri tepkileri ödüllendirici ve cezalandırıcı olarak kategorize etmişlerdir. Ödüllendirici tepki çocuğun olumlu duygularını korumaya yardım ederken; cezalandırıcı tepki çocuğun duygularını

görmezden gelmeyi içermektedir. Ödüllendirici tepkiyi benimseyen ebeveynler, çocuklarının duygularını anlamaya çalışır; duygularını isimlendirir ve hem kendi duygularını hem de çocuklarının duygularını düzenlemektedirler. Cezalandırıcı tepkiyi sergileyen ebeveynlerin ise; duygulara yönelik farkındalıklarının düşük olduğu, çocuklarının kırgınlık, üzüntü gibi duygusal deneyimlerine küçümseyici, cezalandırıcı veya gözardı edici tutumlarla tepki vererek duyguyu göz ardı ettikleri belirtilmektedir (Gottman ve diğ., 1996). Küçük çocuklar duygularından kaçarak, uzaklaşarak, algılarını kısıtlayarak veya olayları görmezden gelerek duyguların yönetilebileceğinin farkındadırlar; aynı zamanda kendilerini rahatlatmanın ve duygularını yönetmek için etkileşim içinde oldukları ebeveynlerinden de yardım almanın değerinin de farkındadırlar (Thompson, 1990). Ebeveynler çocuğun yaşına göre farklı duygu sosyalleştirme davranışları sergilemektedirler. Bebeklik ve erken çocukluk döneminde olumsuz duygulara ebeveynlerin verdiği tepkiler çocuğuna sarılma, kucağına alma, çocuğunun dikkatini başka bir yöne çekme ve gerektiği zaman çocuğunun fiziksel hareketini engel olmayı içerirken (Jahromi ve diğ., 2004; Mirabile ve diğ., 2009; Stifter ve diğ., 2004; Akt. Çorapçı, 2020); okul öncesi dönemde ebeveynlerin verdikleri tepkiler, sorun çözmek için önerilerde bulunma ve sıkıntı yaratan durumu farklı yönlerden değerlendirmeye dayalı bilişsel ağırlıklı yöntemler olduğu görülmektedir (Fabes ve diğ., 2002, Morris ve diğ., 2011; Akt. Çorapçı, 2020).

Ebeveynlerin çocuklarının duygusal yetkinliğine katkıda bulunan aile etkileşimleri için özellikle okul öncesi dönemdeki duygu sosyalleştirme davranışlarını anlamaları büyük önem taşımaktadır (Çorapçı, 2020). Ebeveynlerin çocuklarının duygularına verdikleri tepkiler, çocuklarının duygu düzenlemesinin şekillenmesinde ve desteklenmesinde önemli olmaktadır (Fabes ve ark. 2001). Ebeveynin çocuğunun olumlu ve/veya olumsuz duygularını kabul ederek çocuğun yaşadığı yoğun, rahatsız edici ve karmaşık duygular hakkında açıkça konuşması çocuğun duygularını düzenlemesinde daha esnek ve becerikli olmasına ve duygu yoğunluğunu azaltmasına katkı sağlamaktadır (Eisenberg ve diğ., 1998).

Duygu sosyalleştirmenin ölçümü için ebeveyn bildirimine dayalı ölçeklerden biri olan ‘Coping with Children’s Negative Emotions Scale’ (Fabes ve diğ., 1990), Yağmurlu ve Altan (2010) tarafından ‘Çocukların Olumsuz Duygularıyla Baş Etme Ölçeği’ adı ile Türkçe’ye uyarlanmıştır. Bu ölçek ile ebeveynlerin duygu

sosyelleştirme davranışları kategorilere ayrılarak ele alınmaktadır. Olumlu kategoride ‘duyguya odaklı, duygu ifadesini kolaylaştıran, problem odaklı’ tepkiler ; olumsuz kategoride ‘küçümseyici, cezalandırıcı, ebeveynde sıkıntı’tepkileri incelenmektedir (Yağmurlu ve Altan, 2010). Bu ölçekte yer alan olumlu tepkilerden olan duygu odaklı tepkilerin, ebeveynin ilgi ve sıcaklık göstermesini, çocuğun dikkatini başka yöne çekmesini; problem-odaklı tepkilerin ebeveynin çocuğuna sorun çözme, başa çıkma yollarını göstermesini; duygu ifadesini cesaretlendiren tepkilerin, çocuğun hissettiği duyguyu onaylayan ve duygunun uygun bir şekilde gösterilmesine özendiren ifadeleri; olumsuz tepkilerden olan küçümseyici tepkilerin, çocuğun duygularını önemsememeyi; cezalandırıcı tepkilerin, çocuğun destekleyici olmayan duygu ile karşılamayı; ebeveynde sıkıntı tepkilerin, çocuğun olumsuz duygunu üzüntü ile karşılamayı içermektedir (Yağmurlu ve Altan, 2010).

2.4. Mizaç, Duygu Düzenleme ve Çocuğun Olumsuz Duygu Durumlarında Ebeveynin Verdiği Tepkiler ile İlgili Yapılan Araştırmalar

Duygu ilişkisi bakımından mizaç, duygunun gösterilme hızının, gücünün, devam süresinin ve sönmesinin ne kadar zaman aldığındaki bireysel farklılıkları yansıtmaktadır (Campos, 2009; Akt. Santrock, 2018). Duygu düzenleme ve duygusal tepkisellik mizacın temel bileşenleri olarak kabul edilmektedir (Derryberry ve Rothbart, 1984; Akt. Eggers, 2009). Duygusal tepkisellik, duygusal, motor ve dikkat tepkilerine ne kadar yatkın olduğunu ve bireyin ortamdaki değişikliklere yönelik duygusal olarak uyarılmasının sık ve yoğun deneyimleri yaşama eğilimi olarak tanımlanırken, duygu düzenlemenin duygusal tepkisellikle yakından ilişkili bir yapı olduğu, duygu düzenlemenin bireyin hedeflerine ulaşmak için duygusal uyarılmanın ortaya çıkışını, yoğunluğunu veya süresini başlatma, sürdürme veya değiştirme sürecini içerdiği şeklinde tanımlanmaktadır (Rothbart, 2011; Thompson, 1994). Mizaç özellikleri duygu yönetimini en az üç şekilde etkileyebilmektedir (Thompson ve Goodvin, 2007). İlk olarak, belirli nitelikler, özellikle olumsuz duyguların uyarılması için eşikler, düzenleme gerektiren duygusal tepkilerin yoğunluğuna ve kalıcılığına katkıda bulunur (Thompson ve Goodman, 2010). İkincisi, çabalı kontrol gibi diğer mizaç nitelikleri, gelişmiş duygu düzenleme ve davranışsal öz kontrol ile doğrudan ilişkilidir (Kochanska ve diğ., 2000). Üçüncüsü, mizaç bakım veren ile etkileşim

yoluyla duygu düzenlemesinin gelişimini etkileyebilmektedir (Thompson ve Goodman, 2010).

Yağmurlu ve ark. (2005), tepkiselliğin duygu, sebatkarlığın dikkat ve sıcakkanlılık-utangaçlığın davranış düzenleme becerileriyle ilgili olduğu belirtmektedir. Tepkisel olan çocukların duygularını kontrol etmede ve duygu düzenlemede güçlük çektikleri, annenin çocuğun duygu durumlarında olumsuz davranış göstermesi ile çocuğun tepkiselliğinin arttığını, tam tersi olarak olumlu davranış gösterdiğinde çocukların ritmiklik ve sebatkarlık özelliklerinin arttığı rapor edilmiştir (İlgar ve Akbaba, 2017).

Putham ve ark. (2008), mizaç özelliklerinin yaş ile değişimi değerlendirmek amacıyla 316 çocuğu boylamsal olarak 3 farklı ölçek ile inceledikleri araştırmada, mizaç özelliklerinin dışa dönüklük ve olumsuz duygulanım düzeylerinde değişiklik göstermediğini fakat çabalı kontrolün değişim gösterdiğini bulmuşlardır. Bellibaş ve ark. (2005), 4-6 yaş arası çocukların mizaç boyutlarını karşılaştırdıkları araştırmalarında, ritmiklik, yaklaşma/çekingenlik, tepkilerin yoğunluğu, huyların niteliği, dikkat süresi ve devamlılıkta gruplar arasında puanların anlamlı düzeyde fark gösterdiğini ortaya çıkarmışlardır.

Mizaç özellikleri ile duygu düzenleme becerilerinin incelendiği araştırmalarda, tepkisel çocukların duygu düzenleme becerilerinin düşük olduğu, bu durumun sonucu olarak daha az olumlu sosyal davranış ve daha fazla agresif davranış gösterdikleri (Arı ve Yaban, 2016); annelerinden duyarlı destek aldıklarında zor mizaçlı çocukların daha uyumlu oldukları ve daha az davranış problemi sergiledikleri (Kochanska ve Kim, 2012); çocuğun mizaç özelliklerinin ve ebeveyn tutumlarının duygu düzenleme becerilerini etkilediği (Kahraman ve Gökşen, 2021) rapor edilmiştir.

Scott ve Larson (2021), anne-çocuk mizacı örüntüleri ile annelerin duygu durumlarına verdiği tepkilerin ilişkisinin incelendiği araştırmada, anne-çocuk ilişkisi olumsuz duygulanım açısından daha yüksek olduğunda, annelerin çocuklarının duygularını reddettiğini bildirme olasılıklarının daha yüksek olduğu ve annelerin daha düşük duygu reddi olduğunda ise çocukların daha fazla duygu düzenlemesi gerçekleştirdikleri ve anne-çocuk mizaç örüntülerinin çocukların duygu düzenlemelerini doğrudan etkilediği sonucuna ulaşılmıştır. Kaya-Bican ve Sarıtaş

(2017), ebevbeynlerin duygu sosyalleştirme davranışlarının incelendiği araştırmaları inceleyerek bir derleme yapmış ve duygu sosyalleştirme davranışlarının, farklı mizaç profiline sahip çocuklar üzerinde farklı etkileri olduğunu ve çocukların mizacına göre şekillendiğini rapor etmişlerdir.

Duygu düzenleme becerilerini çeşitli değişkenler açısından inceleyen bir araştırmada, çocukların duygu düzenleme becerilerinin cinsiyet, yaş, kardeş sayısı, annenin çalışma durumu, babanın eğitim düzeyi ve yaşına göre farklılık göstermediği rapor edilmiştir. Aynı çalışmada annenin yaşı ve eğitim düzeyine, ailenin gelirine göre çocukların duygu düzenleme becerilerinin farklılaştığı (Yükçü ve Demircioğlu, 2017); daha yüksek gelirli, daha az kaotik aile ortamında büyüyen çocukların daha iyi duygu düzenleme becerilerine sahip olduğu ve daha az davranış sorunu gösterdikleri (Kao ve diğ., 2020); annelerin eğitim düzeyi arttıkça cezalandırıcı duygu sosyalleştirme davranışında azalma, problem odaklı duygu sosyalleştirme davranışlarında artış olduğu; cinsiyete göre anlamlı düzeyde farklılaşmanın olmadığı, sosyoekonomik düzeye göre annelerin duygu sosyalleştirme davranışlarının farklılaştığı (Özen-Uyar ve diğ., 2021) sonuçları tespit edilmiştir.

Annenin duygu sosyalleştirme davranışlarının çocuğun duygu düzenlemesinde anlamlı bir yordayıcı olduğu (Seçer, 2017); annelerin olumlu, sakin tutumunun ve annelerin çocuklarına hızlı tepki vermesi ve bir süre tepkisiz kalmasının da çocukların duygularını düzenleme becerisini etkilediği (Yağmurlu ve Altan, 2010); çocuğuyla empati kurarak ve duygu sözcüklerini daha fazla kullanarak konuşan annelerin çocuklarında duyguları anlama ve düzenleme becerilerinin daha ileri düzeyde olduğu (Garner ve diğ., 2008) fakat bunun tersi olacak şekilde çocuğunun duygularını küçümseyen, cezalandıran ve eleştiren annelerin çocuklarında duyguları tanıma ve duygu düzenleme güçlüğü olduğu (Mirabile, 2014); çocukların duygu düzenleme becerilerinin artmasının annelerin problem odaklı ve cezalandırıcı tepkilerinin artmasıyla ilişkili olduğu (Özen-Uyar ve diğ., 2018) yapılan araştırmalar sonucunda rapoe edilmiştir.

Anne-çocuk etkileşiminin, çocuğun duygu düzenleme becerisinin gelişiminde önemli olduğu belirtilmektedir (Altan, Yağmurlu ve Yavuz, 2012). Annenin bağlanma stilinin ve bazı kişilik özelliklerinin çocuğun duygu düzenleme becerisi üzerinde etkili unsurlar olduğu (Bilge ve Sezgin (2020); çocuğun duygu düzenleme becerisi ile

anneninin duygu düzenleme güçlüğü arasında ters yönlü bir ilişki olduğu (Are ve Shaffer, 2016); çocukların duygularına yönelik küçümseme tepkisinin, çocukların duygu düzenlemesi ile ebeveynlerine bağlanma arasındaki ilişkiyi düzenlediği (Ahmetoğlu ve diğ., 2018) sonuçları ortaya çıkmıştır.

2.5. Kekemelik, Mizaç ve Duygu Düzenleme ile İlgili Yapılan Araştırmalar

Kekeleyen kişilerin duygusal olarak daha hassas ve tepkisel bir mizaca sahip olma eğiliminde oldukları ve mizaç bileşenlerinin kekemeliğin ortaya çıkma ihtimalini arttırabileceği (Guitar, 2019; Riley ve Riley, 2000; Smith ve Weber, 2017) varsayımının yaygınlaşmasıyla, kekemelik ve mizaç özelliklerinin ilişkisine yönelik farklı yöntemler ile kekeleyen ve kekelemeyen çocukların farklılıkları araştırmalarda rapor edilmiştir. Okul öncesi dönemde, kekeleyen çocukların mizaç özelliklerinin kekemelik ile olan ilişkisi ebeveyn raporları (Ambose ve diğ., 2015; Anderson ve diğ., 2003; Eggers ve diğ., 2009; 2010; Felsenfeld ve diğ., 2010; Karrass ve diğ., 2006; Kefalianos ve diğ., 2014, 2017; Uysal ve Özdemir, 2019; Eggers) davranış gözlemleri (Choi ve diğ., 2013; Eggers ve diğ., 2013; Erdemir ve diğ., 2018; Johnson ve diğ., 2010; Ntourou ve diğ., 2013; Schwenk ve ark. 2007) ve psikofizyoloji ölçüm yöntemlerinin (Choi ve diğ., 2016; Jones ve diğ., 2014; Turmanova ve Backes, 2019; Walsh ve Usler, 2019; Zengin-Bolatkale ve diğ., 2015; 2018) kullanıldığı araştırmalarla ortaya konmuştur.

Kekeleyen ve kekelemeyen çocukların mizaç özelliklerinin karşılaştırıldığı araştırmaların bulgularından yola çıkan Kefalianos ve ark. (2012), kekeleyen çocukların daha kısa dikkat süresine, daha olumsuz bir ruh hali kalitesine ve daha fazla duygusal tepkiselliğe sahip olduğunu bildirmiştir. Bu araştırmalarda belirli mizaç özelliklerinden kekeleyen çocukların ritmiklik seviyelerinin düşük olduğu (Anderson ve diğ., 2003); dikkati sürdürme ve çevrelerine uyum sağlamada daha az başarılı oldukları (Embrechts ve diğ., 2000); duygu düzenlemede daha düşük düzeyde beceri sergiledikleri (Kayhan ve Ünsal, 2019); çevresel uyaranlara karşı daha tepkili oldukları (Karrass ve diğ., 2006); kekeleyen çocukların ruh halinin daha olumsuz ve daha tepkisel olduğuna yönelik ortak özelliklerde birleşildiği görülmektedir (Eggers ve diğ., 2010; Ntourou ve diğ., 2013).

Mizacın temel bileşenleri olan duygusal tepkiselliğin ve duygu düzenlemenin, çocuklukta kekemeliğin kapsamlı bir açıklamasının bir parçasını oluşturduğunu ve olası duygusal tepkisellik ve duygu düzenleme gibi genel mizaç özelliklerine sahip kekeleyen çocukların kekemeliğe karşı daha fazla duygusal tepki yaşayacaklarını (Smith ve Weber, 2007); çocuğun sergilediği duygusal tepkiselliğin ve duygu düzenleme becerisinin kekemelik şiddetini etkilediği ve bozukluğun erken seyri sırasında gelişimini sürdürdüğü (Jones ve ark., 2014); özellikle duygusal tepkiselliğin, erken çocukluk dönemindeki kekemeliğin devam etmesi ve kalıcı hale gelmesi riskini artırma eğiliminde olabileceği (Karrass ve diğ., 2006) öne sürülmüştür.

Duygusal tepkiselliğin ‘çocuğun konuşma akıcılığındaki bir bozulmanın farkında olmasının temeli’ olduğu ve bu farkındalığın kekemeliğin alevlenmesinde rol aldığı (Conture ve diğ., 2006) öne sürülmektedir. Duygularını Düzenlemede daha yetersiz olan çocukların, duygu düzenlemede daha yeterli olan kekeleyen çocuklara göre, kekemeliklerine yönelik daha güçlü duygularla tepki gösterebilecekleri ve bu durumun kekemeliklerinin alevlenmesine yol açabileceği (Conture ve Walden, 2012); olumsuz duygulanımın ve bu duyguları kontrol etme becerisinin kekemeliğin kronikleşmesinde bir risk faktörü olduğu (Aydın-Uysal ve Özdemir, 2019) bulgularına ulaşılmıştır.

Kekeleyen çocukların kekemelik sıklığı ve mizaç özelliklerinin incelendiği çalışmalarda, hem artan olumsuz duygulanım hem de azalan öz-düzenlemenin kekemelik sıklığını etkilediği (Conture ve diğ., 2006); dikkati daha fazla dağılan çocuklarda daha fazla kekemelik benzeri akıcısızlığın gözlemlendiği (Schwenk ve ark. 2007); kekemelik sıklığı ve duygusal tepkisellik arasında önemli bir ilişki olduğu (Choi ve diğ., 2016), kekemelik sıklığının düzenleyici stratejilerin kullanımının azalması ile arttırdığı (Arnold, 2011); kekeleyen çocukların yeni durumlardan kaçınması ve yeni durumlara maruz kaldığında kekeleyen daha olası olacağı (Anderson, 2003); davranışsal engelleme ile kekemelik arasında pozitif bir ilişki olduğu (Choi ve diğ., 2013); kekeleyen çocukların deneysel görevler sırasındaki duygu düzenleme davranışlarının sonraki anlatı görevleri sırasındaki kekeleyen öngörücüsü olduğu ve kekeleyen sıklığının artmasıyla ilişkili olduğu (Ntourou ve diğ., 2013) bildirilmiştir.

Bu araştırmaların aksine mizaç ile kekemelik şiddeti arasında bir ilişki olmadığı (Eggers ve diğ., 2012); çocukların engelleyici kontrol düzeyleri veya dikkat yetenekleri ile ürettikleri ses uzatmalarının uzunluğu arasında hiçbir ilişki olmadığı (Tumanova, Zebrowski, Throneburg ve Kulak Kayıkçı (2011) sonuçları da göze çarpmaktadır.

3. GEREÇ VE YÖNTEM

Bu bölümde araştırmanın modeli, araştırmanın yeri ve zamanı, araştırmanın katılımcıları, veri toplama araçları, verilerin toplanması ve verilerin analizine ilişkin bilgilere yer verilmiştir.

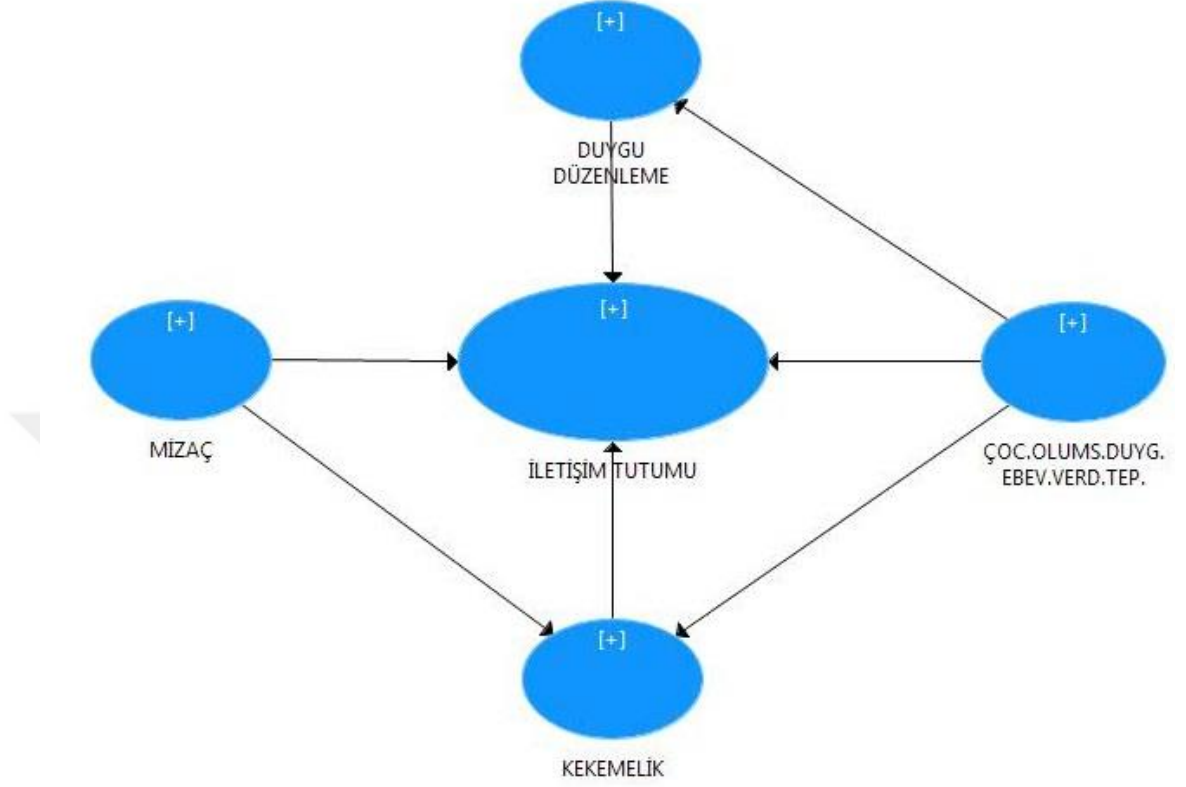
3.1. Araştırmanın Modeli

Bu araştırmada, kekeleyen 4-5 yaş çocuklarında kekemelik (Kek.Baş.Geç.Sür., Kekemelik Sıklığı, Kek.Benz.Akıc.Dağılımı), mizaç, duygu düzenleme ve ebeveynin (anne ve baba) çocuğunun olumsuz duygusuna verdiği tepkiler değişkenlerinin iletişim tutumu üzerindeki etkisinin belirlenmesi amaçlanmaktadır.

Çok değişkenli analiz tekniklerinden en çok kullanılanlardan biri de ikincil nesil Yapısal Eşitlik Modelleridir (YEM). Bu modellerde amaç veri boyutunu indirgeme ve gizli değişkenler arasındaki ilişkiyi ortaya çıkarmaktır (Çakır, 2020). YEM'in tahmin edilmesi için uygulanan varyans tabanlı modellerinden biri Kısmi En Küçük Kareler (Partial LeastSquares – PLS) modelidir. Bu model ikinci nesil çok değişkenli bir istatistiksel tekniktir (Çakır, 2020). PLS-YEM, karmaşık modellerin testinde başarılı olması, birçok analizi bir kerede yapması, incelediği modeldeki ilişkilerin ağına ilişkin var ise yeniden düzenlemek için tavsiyede bulunması, aracılık etmesi ve düzenleyicilik etkilerini incelemeyi kolaylaştırması, ölçüm hesaplarını hesaba katması gibi sebeplerle birçok kuramın test edilmesine ve yeni modellerin geliştirilmesine katkı sağlayan bir yöntemdir (Dursun ve Kocagöz, 2010). Bu modelin en önemli özelliği gözlemlenebilen ve gözlemlenemeyen değişkenler arasındaki doğrudan ve dolaylı etkilerin tek bir model içerisinde test edilebilmesidir (Meydan ve Şeşen, 2015).

Model belirleme işleminde aralarında ilişki olduğu düşünülen değişkenler için araştırma amaçlarına uygun bir araştırma modeli kurma işlemi yapılır (Çakır, 2020). Araştırma modelinin oluşturulması aşamasında bağımlı değişken olarak “İletişim Tutumu” tanımlanmıştır. Buna etki ettiği düşünülen bağımsız değişkenler ise “Duygu Düzenleme”, Ebeveynin Çocuğunun Olumsuz Duygusuna Verdiği Tepkiler”, “Mizaç” ve “Kekemelik” faktörlerinden oluşmaktadır. Buna göre analizler sonucunda bağımsız

değişkenlerin iletişim tutumu üzerindeki doğrudan ve dolaylı etki değerlerine ulaşılmıştır. Araştırma modelinin temel yapısı Şekil 1’de gösterilmiştir.

Şekil 1. Araştırma modelinin temel yapısı

3.2. Araştırmanın Yeri ve Zamanı

Bu araştırma 2021 Haziran-Kasım ayları arasında Türkiye’nin çeşitli illerinde bulunan (Bursa, Eskişehir, Isparta, İstanbul) özel eğitim ve rehabilitasyon merkezlerinin dil ve konuşma terapisi eğitim birimlerinde ve özel dil ve konuşma terapisi merkezlerinde gerçekleştirilmiştir.

3.3. Araştırmanın Katılımcıları

Araştırma kekemeliği nedeniyle özel eğitim ve rehabilitasyon merkezlerinin dil ve konuşma terapisi eğitim birimine ve özel dil ve konuşma terapisi merkezlerine

başvuran 4-5 yaş çocukları ve onların ebeveynleriyle yürütülmüştür. Araştırma için aşağıda belirlenen ölçütlere göre 4-5 yaşlarında kekeleyen 59 çocuğa ulaşılmıştır. Bu çocuklardan 7'si, ailesinin araştırmadan çekilmesi nedeniyle araştırmaya dahil edilmemiştir. Araştırma 4-5 yaşlarında kekeleyen 40'erkek ve 12'si kız olmak üzere toplam 52 çocuk ve onların ebeveynleri ile gerçekleştirilmiştir (Tablo 1).

Tablo 1. Katılımcı çocukların cinsiyet ve yaş durumuna göre dağılımı

Cinsiyet	n	%
Kız	12	23,1
Erkek	40	76,9
Toplam	52	100
Yaş Aralığı		
4.00-4.11	22	42,3
5.00-5.11	30	57,7
Toplam	52	100

Tablo 1'de görüldüğü üzere katılımcıların %23, 1'ini kızlar, %76,9'unu ise erkekler oluşturmaktadır. Ayrıca katılımcıların %42,3'ü 4.00-4.11 yaş aralığında iken %57,7'si 5.00-5.11 yaş aralığındadır.

Tablo 2. Katılımcı çocukların yaşlarının (ay) ve cinsiyet durumuna göre dağılımı

	Erkek	Kız
n	40	12
Yaş (ay)	62 ± 7	58 ± 6
Toplam	60,85 ± 6,90	

Tablo 2'de erkeklerin yaş ortalaması 62 ± 7 ay, kızların 58 ± 6 ay, tüm çocukların ise 60,85 ± 6,90'lık bir yaş ortalaması olduğu görülmektedir.

3.3.1. Araştırmaya dahil etme ve dışlama kriterleri

3.3.1.1. Dahil etme kriterleri

1. 4.00 -5.11 yaş aralığında olması
2. Anadilinin Türkçe olması
3. Ebeveynleri ile aynı evde yaşaması
4. Konuşma örneğindeki kekemelik benzeri akıcısızlıkların %3 ve üstünde olması

3.3.1.2. Dışlama kriterleri

1. Bildirilmiş veya raporlanmış zihinsel, işitsel, fiziksel, nörolojik ve psikiyatrik bir bozukluğun olması
2. Dil ve konuşma terapisti tarafından bildirilen kekemeliğe eşlik eden dil bozukluğu ya da konuşma sesi bozukluğu olması

3.4. Veri Toplama Araçları

Araştırmanın amaçları doğrultusunda veriler öz bildirim ölçekleri ile çocuğun kendisinden, annesinden ve babasından olmak üzere çoklu katılımcılardan ve çocuğa ilişkin bildirim için anneleri tarafından doldurularak toplanmıştır.

Bu bağlamda;

1. Çocukların demografik özelliklerinin belirlenmesi amacıyla ‘Çocuk Kişisel Bilgi Formu’
2. Çocukların kendi konuşmalarına yönelik tutumunun değerlendirilmesi amacıyla ‘Kekeleyen Okul Öncesi Çocukları İçin İletişim Tutum Testi-KiddyCAT-TR’
3. Çocukların mizaç özelliklerinin değerlendirilmesi amacıyla ‘Çocuk Kısa Mizaç Ölçeği’
4. Çocukların duygusal tepkiselliği ve duygularını ortamın koşullarına göre düzenlenmesinin ve ifade etmesinin değerlendirilmesi amacıyla ‘Duygu Düzenleme Ölçeği’
5. Annelerin/babaların çocuklarının olumsuz duygularına verdiği tepkilerin belirlenmesi amacıyla ‘Çocuğun Olumsuz Duygusuyla Başa Çıkma Ölçeği’

kullanılmıştır.

Bu veri toplama araçlarına ek olarak çocukların konuşma örneklerinden kekelenen hece yüzdesi ve kekemelik benzeri akıcısızlıkların (tekrarlar, uzatma, blok) dağılımı belirlenmiştir.

3.4.1. Çocuk Kişisel Bilgi Formu

Araştırmacı tarafından hazırlanan form; çocuğun demografik bilgilerine, çocuğun sağlık öyküsü ve gelişimine ilişkin bilgilerine, çocuğun kekemeliğine ilişkin bilgilerine yönelik cevap arayan soruları içermektedir (EK-1).

3.4.2. Kekeleyen Okul Öncesi Çocukları İçin İletişim Tutum Testi : KiddyCAT-TR

Vanryckeghem ve Brutten (2007) tarafından, kekeleyen 3 ile 6 yaş çocuklarının kendi konuşmalarına yönelik tutumlarının değerlendirilmesi için geliştirilmiştir. Testin Türkçe uyarlaması Aydın-Oral ve ark. (2021) tarafından yapılmıştır. 3:00-6:11 yaş arası 108 çocuk (53 kekeleyen ve 55 kekelemeyen) ile çalışma yürütülmüş olup, İç tutarlılığı belirlemek için yapılan Cronbach alfa analizinin sonuçları, kekeleyen grup için 0.72 ve kekelemeyen grup için 0.65 olduğu bulunmuştur. Birinci ve ikinci test uygulamasını karşılaştıran test-tekrar test güvenilirlik verileri, çok yüksek bir korelasyon ortaya koymaktadır ($r=0.99$, $p<0.00$).

KiddyCAT, klinisyen tarafından sorulan 12 evet/hayır sorusundan oluşur. Testten alınan puan ne kadar yüksek ise çocuğun kendi konuşmasına karşı tutumunun o kadar olumsuz olduğu ortaya çıkmaktadır (Vanryckeghem ve diğ., 2007).

3.4.3. Çocuk Kısa Mizaç Ölçeği (ÇKMÖ)

Prior, Sanson ve Oberklaid (1989) tarafından 3-6 yaş arasındaki çocukların mizacını değerlendirmek amacıyla geliştirilmiştir. Çocuklar için Kısa Mizaç Ölçeği'nin Türkçe uyarlaması Yağmurlu ve Sanson (2009) tarafından yapılmıştır ve Avustralya'da yaşayan 58 Türk çocuğun annelerine uygulanmıştır. Bu çalışmada, ölçeğin Türkçe versiyonunun iç tutarlık puanları Sıcakkanlılık-Utangaçlık için .80, tepkisellik için .77, sebatkarlık için .76 ve ritmiklik için .48 olarak bulunmuştur. Yağmurlu ve Altan'ın (2010) çalışmasında ise Çocuklar için Kısa Mizaç Ölçeği,

yaşları 46 ile 70 ay arasında değişen Türk çocukların annelerine ($n= 145$) verilmiştir. Bu çalışmada örneklem grubu, İstanbul’da orta-üst sosyo-ekonomik düzey ailelere hizmet veren gündüz bakım evlerinden seçilmiştir. Ölçek güvenirliğinin, sıcakkanlılık-utangaçlık için .75, tepkisellik için .69, sebatkarlık için .75 ve ritmiklik için .63 değerleri ile kabul edilir sınırlar içinde olduğu ortaya konmuştur.

Ebeveyn tarafından 1 ile 6 arasında puanlanan likert tipinde 30 maddeden oluşmakta olup; mizacın 4 alt boyutu olan tepkisellik, sebatkarlık, Sıcakkanlılık-Utangaçlık ve ritmitlik boyutlarını ölçmektedir. Her boyuttan alınan yüksek puan yüksek tepkisellik ve yüksek sebatkarlık, düşük sıcakkanlılık-utangaçlık ve düşük ritmitlik özelliklerini ortaya çıkarmaktadır.

3.4.4. Duygu Düzenleme Ölçeği (DDÖ)

Shields ve Cicchetti (1997) tarafından okul öncesi ve okul çağındaki çocukların farklı durumlarda gösterdikleri duygusal tepkileri ölçmek amacıyla geliştirilmiştir. Ölçeğin Türkçe uyarlaması Batum ve Yağmurlu (2007) tarafından yapılmıştır. Ölçeğin alt boyutları olan Duygu Düzenleme-Kontrol ve Değişkenlik-Olumsuzluk alt boyutlarının Cronbach Alfa iç tutarlılık sayıları .73 ve .75’tir.

Ölçek “Duygu Düzenleme-Kontrol” ve “Değişkenlik-Olumsuzluk” olmak üzere iki alt boyuttan oluşmaktadır. Duygu Düzenleme alt boyutu çocuğun duygularını ortama uygun bir şekilde ifade etme becerisini; Değişkenlik-Olumsuzluk alt boyutu ise çocuğun duygularının değişkenliğini ve olumsuz duygulanım gösterme eğilimini ölçmektedir. Dörtlü likert tipinde 24 maddesi olan ölçek çocuğun ebeveyni (anne veya baba) veya öğretmeni tarafından doldurulmaktadır. Değişkenlik-olumsuzluk boyutundaki yüksek puanlar, yüksek duygu düzenleme bozukluklarına işaret ederken; Duygu düzenleme-kontrol boyutundaki yüksek puanlar, yüksek duygu düzenleme becerisine işaret etmektedir.

3.4.5. Çocuğun Olumsuz Duygularıyla Baş Etme Ölçeği (ÇODEÇÖ)

Fabes, Poulin, Eisenberg ve Madden-Derdich (1990) tarafından çocukların olumsuz duygu durumlarında ebeveynlerinin verdiği tepkileri incelemek için geliştirilmiştir. Ölçeğin Türkçe uyarlaması Yağmurlu ve Altan (2010) tarafından yapılmıştır ve Cronbach Alpha değerleri .54 ile .88 arasında değişmektedir. Bu araştırmada “Çocukların Olumsuz Duygularıyla Baş Etme Ölçeği” hem anne hem de babalara uygulanmıştır.

Çocuklardaki olumsuz duyguları (öfke, üzüntü, korku, utanç ve hayal kırıklığı gibi) içeren 12 senaryodan oluşan ölçekte, her senaryoda ebeveynin olumsuz duyguya verebileceği 6 farklı tepki incelenmektedir. Bunlar; “Probleme Odaklı Tepkiler”, “Duyguya Odaklı Tepkiler”, “Duygu İfadesini Kolaylaştıran Tepkiler”, “Küçümseyici Tepkiler”, “Cezalandırıcı Tepkiler”, “Ebeveynde Sıkıntı” alt boyutlarıdır. Her alt ölçek için alınan puandaki artış, söz konusu tepki sıklığında azalmaya işaret etmektedir.

3.4.6. Kekemelik Değerlendirmesi

Akıcı olmayan konuşma kekemeliğinin temel özelliği olduğundan, konuşma örneklerinin analizi, bozukluğun değerlendirilmesinde merkezi bir rol oynamaktadır. Kekemelik benzeri akıcısızlıklar, kısmi sözcük tekrarları, tek heceli sözcük tekrarları, sözcük kırılmaları, uzatmalar, bloklar ve ritmik olmayan fonasyon olarak ele alınmaktadır (Ambose ve Yairi, 1999). Tanı ve terapi kararları için akıcılık, akıcısızlık ve ilişkili koşulların gözlemlenebildiği ve ölçülebildiği yöntemlerden biri kekemelik sıklığı ölçümüdür (Yairi, 2015). Konuşulan toplam hece sayısının kekelenen hece sayısına bölünmesi ile elde edilmektedir (Guitar, 2019). Kekemelik sıklığında hece yüzdesi yönteminin yaygın olarak kullanılmasının sebebi bir konuşmacının çok heceli bir kelimenin birden fazla hecesinde kekeleyiği durumları yakalayabilmesidir (Ingham, 1998). Guitar (2019), 400 heceli konuşma örneğinin genellikle akıcılık analizi için yeterli kabul edildiğini belirtmektedir. Kekemelik hece yüzdesi aşağıdaki formülle hesaplanmaktadır.

$$\text{Kekelenen Hece Yüzdesi} = \text{Kekelenen hece sayısı} / \text{Toplam hece sayısı} \times 100$$

Bu araştırmada tüm katılımcı çocukların 400 konuşma hecesini içeren konuşma rneği kaydı, araştırmacı tarafından aslına uygun olarak yazıya çevrilmiş ve kekemelik sıklığı ve kekemelik benzeri akıcısızlıklara (tekrarlar, uzatma, blok) göre dağılımı ‘Konuşma rneği Analiz Formu’ na her bir katılımcı ocuk için işaretlenmiştir (EK-2).

3.5. Veri Toplama İşlemleri

Araştırmanın katılımcılarına ulaşabilmek amacıyla Dil ve Konuşma Terapisi alanı lisans ve lisansüstü programlarından mezun olmuş ve Türkiye’nin çeşitli illerinde çalışmakta olan dil ve konuşma terapistleri ile görüşülmüş, araştırmanın amacı, araştırmaya dahil etme ve dışlama kriterleri, veri toplama süreci hakkında bilgilendirme yapılmıştır. Araştırmaya 12 dil ve konuşma terapisti gönüllü olarak katılmıştır. Araştırmanın veri toplama sürecine gönüllü olarak dahil olan dil ve konuşma terapistlerinin demografik özelliklerine ilişkin betimleyici istatistikler Tablo 3’de verilmiştir.

Tablo 3. DKT’lerin çalıştıkları il, çalıştıkları kurum, mezuniyet dereceleri ve mesleki deneyimleri

		n	%
Mezuniyet Derecesi	Lisans	7	58
	Yüksek Lisans	5	42
	Toplam	12	100
Mesleki Deneyim Sresi	1-3 yıl	6	50
	4-7 yıl	4	33
	10 yıl ve zeri	2	17
	Toplam	12	100
Çalıştıkları İl	İstanbul	8	67
	Bursa	2	17
	Eskişehir	1	8
	Isparta	1	8
	Toplam	12	100
Çalıştıkları Kurum	zel Eğitim ve Rehabilitasyon Merkezi	6	50
	zel Dil ve Konuşma Merkezi	6	50
	Toplam	12	100

Tablo 3’de, 12 DKT’nin 7’sinin (%58) lisans ve 5’inin (%42) yüksek lisans mezunu olduğu, 6’sının (%50) mesleki deneyiminin 1-3 yıl, 4’ünün (%33) mesleki deneyiminin 4-7 yıl ve 2’sinin (%17) mesleki deneyiminin 7-10 yıl olduğu; 8’inin (%67) İstanbul’da, 2’sinin (%17) Bursa’da, 1’inin (%8) Isparta ve 1’inin (%) Eskişehir’de çalıştığı; 6’sının (%50) Özel Eğitim ve Rehabilitasyon Merkezi ve 6’sının (%50) Özel Dil ve Konuşma Merkezi’nde çalıştığı görülmektedir.

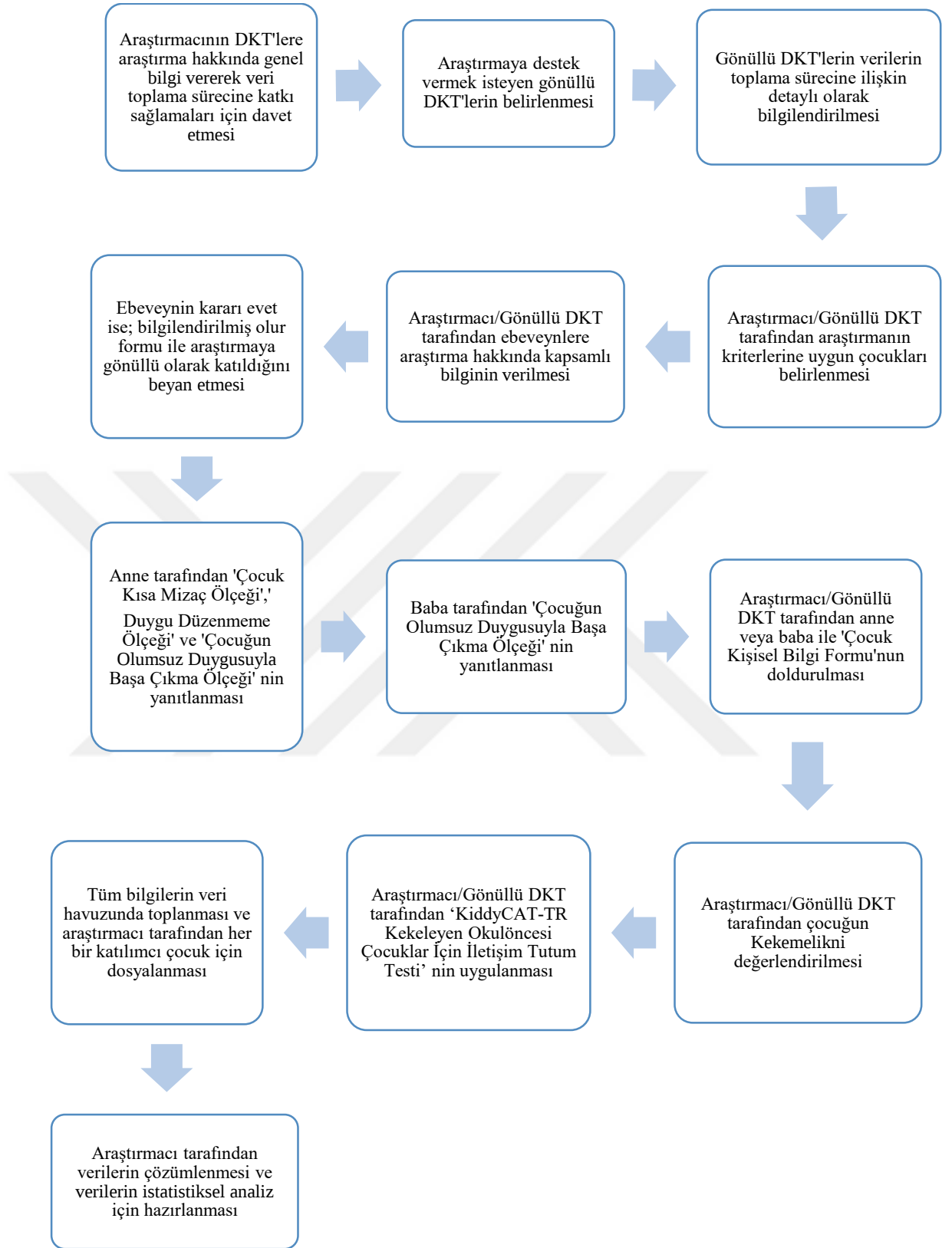
3.5.1. Gönüllü DKT’lerin veri toplama işlemine ilişkin eğitimi

Araştırmacı tarafından gönüllü DKT’lere yaklaşık 2 saat süren bir video konferans görüşmesinde veri toplama sürecinde izlenen adımlara ilişkin bir eğitim verilmiştir. Gönüllü DKT’lere araştırmanın veri toplama sürecine yönelik araçlar ve gerekli dökümanlar elektronik posta yolu gönderilmiştir. Bu eğitimde hem ebeveyn hem de çocuk ile ilgili yapılması gerekenler anlatılmıştır. Ebeveyn ile yapılan görüşmede, ebeveynlere araştırmanın konusu, amacı, uygulama süreci, veri toplama araçları, kişisel bilgilerin kullanımı ve beklenen olası yararları hakkında bilgi verilmesi ve araştırmaya gönüllü olarak katılmak isteyen ailelerin katılım onayının alınması, sonrasında çocuk bilgi formunun doldurulması ve ardından ailenin yanıtlaması için gerekli ölçeklerin iletilmesi konuları üzerinde durulmuştur. Çocuk ile yapılan görüşmede, çocuğun kekemeliğine ait davranışların değerlendirilebilmesi için çocuğun ilgisini çeken bir konuda sohbet edilmesi gerektiği bildirilmiştir. Sonrasında çocuğun kendi konuşmasına yönelik tutumunu değerlendiren KiddyCAT-TR’nin nasıl uygulanacağı hakkında bilgi verilmiştir.

3.5.2. Verilerin toplanması

Araştırma Üsküdar Üniversitesi Girişimsel Olmayan Klinik Araştırmalar Etik Kurulu tarafından, 30.04.2021 tarihi’nde 61351342/NİSAN 20221-55 kayıt numarası ile etik yönden uygun bulunarak onaylanmıştır (EK- 3). Araştırmaya katılmayı kabul eden ebeveynlere onay formu sunulmuştur.

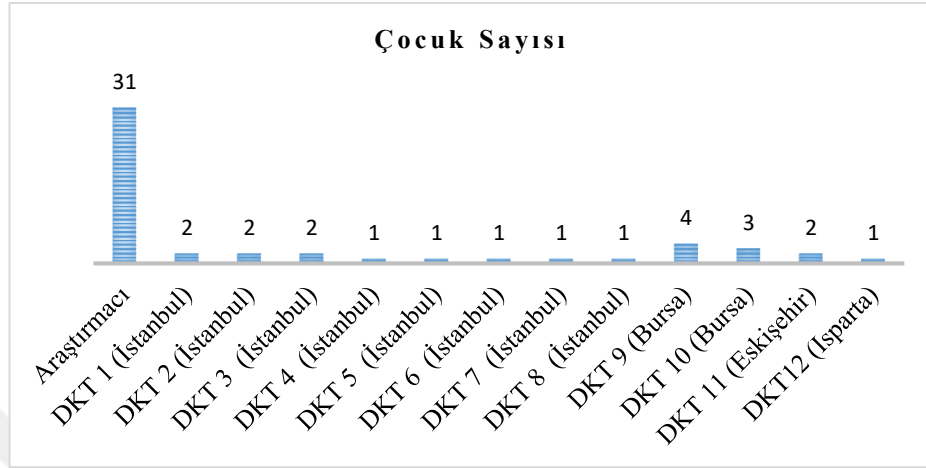
Ebeveynin araştırmaya katılma onayı vermesi sonrasında, ‘Çocuk Kısa Mizaç Ölçeği, Duygu Düzenleme Ölçeği ve Çocuğun Olumsuz Duygusuyla Başa Çıkma Ölçeği’ ebeveynlere verilmiş ve ölçeklerin cevaplanması istenmiştir. Bu süreç tamamlandıktan sonra aileden alınan bilgiler ile ‘Çocuk Bilgi Formu’ndaki soruların yanıtlanması sağlanmıştır. Çocuğun değerlendirmesi farklı kurumlarda ve farklı odalarda gerçekleştiğinden, değerlendirmeye başlamadan önce değerlendirme yapılan odaların yeterli ışık almasına, gürültüden en az şekilde etkilenilmesine dikkat edilmiştir. Çocuk ile yapılan görüşme sırasında kayıt alınmıştır. DKT ile çocuk karşılıklı olacak şekilde masada oturmuş ve çocuğun ilgisini çeken bir konuda (okulda veya evde yaptıklarını, doğumgünü, yaz tatilini, en sevdiği oyunu/oyuncağını/çizgi filmi anlatması gibi) sohbet etmiştir. Çocuğun kendi konuşmasına yönelik tutumunun değerlendirilmesi için KiddyCAT-TR testi uygulanmıştır. DKT teste başlamadan önce ne yapacakları hakkında açıklama yaparak yönergeyi çocuğa okumuştur. Sonrasında iki deneme/örnek soruyu çocuğun cevaplamasını istemiştir, çocuk soruları cevapladıktan sonra DKT testin uygulaması için çocuğa konuşmasına ilişkin on iki soru sormuştur ve çocuğun bu sorulara 'evet' veya 'hayır' şeklinde cevap vermesi istenmiştir. Çocuğun verdiği cevaplar kağıt üzerine işaretlenmiştir. Gönüllü DKT’ler tarafından konuşma örneği alınan ve KiddyCAT-TR testi yapılan çocuklara ait veriler ve ebeveynleri tarafından yanıtlanan Çocuk Bilgi Formu, Çocuk Kısa Mizaç Ölçeği, Duygu Düzenleme Ölçeği ve Çocuğun Olumsuz Duygusuyla Başa Çıkma Ölçeği’ne ait veriler her bir çocuk için araştırmacı tarafından katılımcı numarası ile ayrı dosyalarda toplanmıştır. Tüm katılımcıların dosyaları tamamlandıktan sonra testlerin/ölçeklerin puanlanması ve verilerin özömlmesi araştırmacı tarafından yapılmıştır. Araştırmanın veri toplama sürecinde izlenen adımlar şekil 2’de sunulmuştur.

Şekil 2. Veri toplama işleminde izlenen adımlar

Araştırmacı ve gönüllü dil ve konuşma terapistleri tarafından görüşülen çocukların demografik özelliklerine ilişkin betimleyici istatistikler Tablo 4’de verilmiştir.

Tablo 4. Araştırmaya dahil edilen çocukların araştırmacı ve DKT'lere göre dağılımı

3.6. Değerlendiriciler Arası Uyum

Araştırmadan bağımsız bir dil ve konuşma terapisti tarafından katılımcı çocukların %30’unun konuşma örneğine ait video kayıtları izlenerek kekemelik sıklığı ve kekemelik benzeri akıcısızlıkların kekemelik tiplerine göre dağılımı hesaplanmıştır. Değerlendirici ‘Konuşma Örneği Analiz Formu’nu (EK 2) kullanarak konuşma örneği analizini gerçekleştirmiştir. Araştırmacı ve değerlendiricinin uyumunun incelenmesi için Ki-Kare testinden yararlanılmıştır. İki farklı değerlendiricinin arasındaki uyum Tablo 5’de verilmektedir.

Tablo 5. Değerlendiriciler arası uyum

	Fark (Değr.-Araş.)		Uyum Oranı (%)	p
	Ort	s		
Sıklık	0,85	1,25	94,3	0,780
Tekrarlar	0,88	3,46	97,4	0,926
Uzatma	-0,18	2,89	101,6	0,691
Blok	2,71	4,78	87,2	0,951
Tekrarlar (%)	-4,1	2,09	107,7	0,616
Uzatma (%)	0,46	2,38	97,1	0,494
Blok (%)	2,79	2,62	92,9	0,822
Ortalama			96,9	

Yapılan analiz sonucunda gözlemcilerin değerlendirmeleri arasında anlamlı bir fark olmadığı ve araştırmacının değerlendirmelerinin değerlendiricilerininkilere benzediği ortaya çıkmıştır. Buna göre, araştırmacı ve değerlendiricinin puanları arasında %96,9 oranında bir uyum bulunmaktadır.

3.7. Verilerin Analizi

Toplanan veriler, SPSS 21 paket programı ve SmartPLS programı kullanılarak kısmi en küçük kareler-yapısal eşitlik modellemesi (PLS-SEM) ile analiz edilmiştir. Hem ölçüm hem de yapısal modelin değerlendirilmesi yoluyla araştırma modelinin ölçümü için PLS-SEM'de iki doğrulama aşaması gerçekleştirilmiştir. İlk olarak PLS-SEM'de oluşturulan çok boyutlu modelin geçerli bir model olup olmadığı iyilik uyum değerleriyle analiz edilmiştir. Daha sonrasında değişkenlerin aldığı faktör yükler ve bu değişkenler arasındaki ilişkiler incelenmiştir. Modelin geçerlik ve güvenilirlik değerleri, gizli değişkenlerin model içerisindeki kompozit güvenilirlikleri(CR) ile Cronbach Alfa değerleri, belirlilik katsayıları (R^2) ve ortalama açıklanan varyansları (AVE) incelenmiştir. Tüm istatistiksel analizler için anlamlılık düzeyi %5 olarak alınmıştır ($p=0,05$).

4. BULGULAR

Bu bölümde, araştırmada incelenen değişkenlere ilişkin elde edilen bulgulara yer verilmiştir. Bu araştırmanın amacı; kekeleyen 4-5 yaş çocuklarında kekemelik (Kek.Baş.Geç.Sür., Kekemelik Sıklığı, Kek.Benz.Akıc.Dağılımı), mizaç, duygu düzenleme ve ebeveynin (anne ve baba) çocuğunun olumsuz duygu durumlarında verdiği tepkiler değişkenlerinin iletişim tutumu üzerindeki etkisini belirlemektir. Bu amaca yönelik gerçekleştirilen analizlere ilişkin bulgular değişkenlere ilişkin temel istatistikler ve faktör yükleri, olumsuz iletişim tutumu üzerinde etkisi incelenen değişkenlere ilişkin bulgular ve faktörlerin güvenirlik değerleri, birinci düzey gizli değişkenlerin ikinci düzeylere etkisi, faktörler arası korelasyonlar, ikinci düzey yapısal eşitlik modellemesi sonuçları (doğrudan ve dolaylı etkiler), ikinci düzey değişkenler arasındaki korelasyonlar başlıkları altında sunulmuştur.

4.1. Araştırmanın Değişkenlerine İlişkin Temel İstatistikler ve Faktör Yüklerine İlişkin Bulgular

4.1.1. Kekemeliğe ilişkin temel istatistikler ve faktör yüklerine ilişkin bulgular

Kekemelik faktörü altında “Kek.Baş.Geç.Sür”, “Kek.Sık.” ve “Kek. Benz. Akıc. Dağılımı” (tekrarlar, uzatma, blok)” değişkenleri incelenmiştir.

Katılımcıların “Kek.Baş.Geç.Sür” ve “Kek.Sık.” Tablo 6’da gösterilmektedir.

Tablo 6. Kek.baş.geç.sür. ve kekemelik sıklığı farklılığı

	Toplam				t-test
	Ort	s	Min	Mak	p
Kek.Baş. Geç.Sür.	18,52	9,5 1	6	38	0,119
Kekeme Sıklığı	9,49	8,2 7	3	41	0,912

Tablo 6’ya göre katılımcıların kekemelik başlangıcından itibaren geçen süre ortalaması %18,52 ve katılımcıların kekemelik sıklığı ortalaması %9,49 olarak görülmektedir.

Katılımcıların “Kekemelik Benzeri Akıcısızlıkların Dağılımı (tekrarlar, uzatma, blok)” incelenmiştir (Tablo 7).

Tablo 7. Kekemelik benzeri akıcısızlıkların dağılımı

	Kekemelik Benzeri Akıcısızlıkların Dağılımı				
	Konuşma Örneğindeki Sayısı			Konuşma Örneğindeki Yüzdesi	
	Ort± s	Medyan	Min – Mak	Ort± s (%)	Min – Mak (%)
Tekrarlar	21± 21	16	1 – 96	54,4± 25,7	6 – 96
Uzatma	10± 12	6	1 – 55	25,6± 17,6	2 – 69
Blok	9± 18	5	1 – 123	25,5± 23,1	1 – 93

Tablo 7’de katılımcıların konuşma örneklerindeki kekemelik benzeri akıcısızlıklarının sayı ve yüzdeleri gösterilmektedir. Konuşma örneğindeki sayılar ortalama, standart sapma, medyan ve min-maks değerleri ile ifade edilmiştir. Konuşma örneğindeki yüzdelere ise çocuğun kekemelik benzeri akıcısızlıklarının tekrarlar-uzatma ve blok dağılım oranlarını göstermektedir. Buna göre, katılımcılar konuşma örneğinde ortalama 21 kez “tekrar” yapmışlardır. “Tekrar”ın konuşma örneğindeki oranı ise %54,4±25,7’dir. Katılımcıların konuşma örneğindeki “Uzatma” tarzındaki akıcısızlıklarının ortalaması 10, oranı ise %25,6±17,6’dır. Katılımcıların konuşma örneğindeki “Blok” tarzındaki akıcısızlıklarının ortalaması 9’dur.

Kekemelik faktörü altında incelenen "Kekemelik Başlangıcından İtibaren Geçen Süre" "Kekemelik Sıklığı" ve "Kekemelik Benzeri Akıcısızlıkların Dağılımı" na ilişkin faktör yükleri ve temel istatistikler incelenmiştir (Tablo 8).

Tablo 8. Kekemelik değişkeni faktörüne ait değişken yükleri ve temel istatistikleri

	Faktör Yüğü	Ort	s	Med
Kek. Baş.Geç.Sür.	0,755	18,52	9,51	17,50
Kekemelik Sıklığı	-0,695	9,49	8,27	6,25
Kekemelik Benzeri Akıcısızlıklar				
Tekrarlar	-0,964	0,54	0,26	0,55
Uzatma	0,734	0,26	0,18	0,24
Blok	0,564	0,25	0,23	0,19

Tablo 8'e bakıldığında, "Kek. Baş.Geç. Sür." ortalama $18,52 \pm 9,51$ ay olduğu; "Kek. Sık." değişkeninin ortalama $\%9,49 \pm 8,27$ bir değere sahip olduğu, "Kek.Benz.Akıc." alt faktöründe ise en fazla "tekrarlar"ın ($0,54 \pm 0,26$) ortaya çıktığı görülmektedir. Kekemelik faktörünü oluşturan gözlenen değişkenler arasındaki en yüksek ağırlık "Kek.Benz.Akıc." içinde yer alan "Tekrarlar" ($-0,964$) tarafından gerçekleşmiştir. Bunu takip eden en yüksek ağırlığı olan değişkenler ise sırasıyla "Kek.Baş.Geç.Sür." ($0,755$) ve "Uzatma"dan ($0,734$) oluşmaktadır.

4.1.2. İletişim tutumuna ilişkin temel istatistikler faktör ve yüklerine ilişkin bulgular

İletişim tutumu değişkeninin dağılımına bakıldığında ortalama $3,83 \pm 2,57$ bir değere sahip olduğu görülmektedir. Erkeklerdeki skora kızlara göre daha yüksek çıkmıştır. Erkekler 1-10 aralığında puan dağılımına sahipken kızlar 0-5 puan aralığında değer almıştır (Tablo 9).

Tablo 9. İletişim tutumu değişkeni dağılımı

KiddyCAT_TR	Erkek	Kız	Toplam
0	0	1	1
1	8	2	10
2	4	4	8
3	6	2	8
4	6	2	8
5	2	1	3
6	8	0	8
7	1	0	1
9	3	0	3
10	2	0	2
Ort	4,25	2,42	3,83
s	2,69	1,44	2,57
Med	4	2	3
Q₁	2	1,25	2
Q₃	6	3,75	6
Min	1	0	0
Mak	10	5	10

4.1.3. Kekemelik benzeri akıcısızlıkların iletişim tutumu üzerindeki etkisine ilişkin temel istatistikler faktör ve yüklerine ilişkin bulgular

“Kek.Benz.Akıc.” “İletişim Tutumu” skorlarına göre dağılımı Tablo 10’da gösterilmiştir. En çok ortaya çıkan puanlar 1-4 arasında gerçekleşmiştir.

Tablo 10. Kek.Benz.Akıc. iletişim tutumu skorlarına göre dağılımı

İletişim Tutumu Puanı	n	Tekrarlar (%)	Uzatma (%)	Blok (%)
0	1	75,0±	10,0±	15,0±
1	10	67,0±25,0	25,0±21,3	16,6±12,3
2	8	63,0±18,9	21,3±18,2	18,0±15,0
3	8	62,9±21,4	20,0±16,4	22,1±19,0
4	8	28,8±12,4	30,4±18,6	44,6±26,9
5	3	71,7±12,7	20,0±14,2	8,3±2,3
6	8	51,8±29,4	22,4±13,2	34,1±35,3
7	1	61,0±	24,0±	15,0±
9	3	42,0±29,5	41,3±14,4	16,3±14,5
10	2	14,5±12,0	48,5±13,4	37,0±2,8

Tablo 10’da gösterildiği üzere, kekemelik benzeri akıcısızlıkların iletişim tutumu üzerindeki etkilerinin belirlenmesi için yapılan analiz sonucunda “Tekrarlar”ın ($p=0,005$) ve “Uzatma”nın ($p=0,035$) İletişim Tutumu’na etki ettiği görülmektedir. Tablo 2 incelendiğinde, ölçülen konuşma örneği içerisinde ortaya çıkma oranları “tekrarlar”da $54,4\pm25,7$, “Uzatma”da $25,6\pm17,6$ ve “blok”ta $25,5\pm23,1$ biçiminde gerçekleşmiştir.

Kekemelik benzeri akıcısızlıkların birbirleri arasındaki korelasyon değerleri de Tablo 11’de gösterilmektedir.

Tablo 11. Kekemelik benzeri akıcısızlıkların iletişim tutumuna etkisi

	Ort ± s (%)	İletişim Tutumu (Ort ± s)	R	R ²	p
Tekrarlar	54,4±25,7	3,83±2,57	-0,387	0,150	0,005
Uzatma	25,6±17,6	3,82±2,63	0,316	0,100	0,035
Blok	25,5±23,1	4,00±2,59	0,157	0,025	0,288

Korelasyon değerlerine bakıldığında ise “Tekrarlar” ile iletişim tutumu arasında negatif yönlü zayıf bir ilişkinin ($r=-0,387$) varlığından söz edilebilir. Benzer şekilde, “Uzatma” ile iletişim tutumu arasında da zayıf doğrusal bir ilişki ($r=0,316$) tespit edilmiştir. Ancak bu ilişkinin yönü doğru orantılıdır. Başka bir ifadeyle, “Tekrarlar”

arttıkça iletişim tutumuna ilişkin değer azalmakta ve “Uzatma” değerleri arttıkça da iletişim tutumu değerrinde bir artış olmaktadır. Bununla birlikte, “Tekrarlar” iletişim tutumundaki değişkenliğin %15’ini, “Uzatma” %10’unu ve “Blok” ise %2,5’ini açıklayabilmektedir.

4.1.4. Mizaca ilişkin temel istatistikler ve faktör yüklerine ilişkin bulgular

Mizaç özelliklerini oluşturan dört alt faktör vardır. Bunlar; “Ritmiklik”, “Sebatkarlık”, Sıcakkanlılık-Utangaçlık” ve “Tepkisellik” olarak sıralanmaktadır. Bu faktörlere ilişkin temel istatistikler ve faktör yükleri incelenmiştir (Tablo 12).

Tablo 12. Mizaç özelliklerine ait değişken yükleri ve temel istatistikleri

	Faktör Yükü	Ort	s	Med
Ritmiklik				
Rtm_S03	0,701	4,40	1,39	4,00
Rtm_S06	0,550	4,10	1,38	4,00
Rtm_S09	0,471	4,75	1,31	5,00
Rtm_S14	0,288	4,20	1,50	5,00
Rtm_S17	0,508	4,17	1,34	4,00
Rtm_S22	-0,097	4,15	1,50	4,50
Rtm_S26	0,695	4,62	1,19	5,00
Sebatkarlık				
Sbt_S02	0,714	3,88	1,70	4,00
Sbt_S05	0,762	3,50	1,53	3,50
Sbt_S10	0,426	3,92	1,45	4,00
Sbt_S12	0,786	3,88	1,51	4,00
Sbt_S23	0,350	3,24	1,38	3,00
Sbt_S27	0,615	3,92	1,32	4,00
Sbt_S30	0,605	3,27	1,51	3,00
Sıcakkanlılık-Utangaçlık				
Sck_S01	0,714	3,83	1,45	4,00
Sck_S04	0,762	4,62	1,39	5,00
Sck_S13	0,426	4,43	1,47	5,00
Sck_S15	0,786	4,62	1,27	5,00
Sck_S18	0,350	4,59	1,30	5,00
Sck_S21	0,615	4,52	1,26	4,50

Tablo 13. Mizaç özelliklerine ait değişken yükleri ve temel istatistikleri (devam).

Sck_S28	0,605	4,00	1,60	4,00
Tepkisellik				
Tep_S07	0,799	3,25	1,48	3,00
Tep_S08	0,428	2,90	1,54	3,00
Tep_S11	0,704	2,51	1,76	2,00
Tep_S16	0,758	3,06	1,60	3,00
Tep_S19	0,803	2,75	1,57	2,00
Tep_S20	0,723	2,83	1,23	3,00
Tep_S24	0,634	3,75	1,41	4,00
Tep_S25	0,746	2,88	1,46	3,00
Tep_S29	0,720	3,31	1,45	3,00

Tablo 12’de gösterildiği üzere Ritmiklik alt faktörüne en fazla etki eden değişken $4,75 \pm 1,31$ değeriyle “Rtm_S09” ve $4,62 \pm 1,19$ değeriyle “Rtm_S26” olmuştur. Bununla birlikte, Sebatkarlıkta en yüksek değer “Sbt_S10” ($3,92 \pm 1,45$) ve “Sbt_S27” ($3,92 \pm 1,32$) değişkenlerinde çıkmıştır. Sıcakkanlılık-Utangaçlık alt faktöründe ise “Sck_S04” ($4,62 \pm 1,39$) ve “Sck_S15” ($4,62 \pm 1,27$) en etkili değişkenler olmuşlardır. Tepkisellikte de en yüksek değer “Tep_S24” ($3,75 \pm 1,41$) değişkeninde çıkmıştır.

4.1.4. Duygu düzenleme özelliklerine ilişkin temel istatistikler ve faktör yüklerine ilişkin bulgular

“Duygu Düzenleme” faktörünü “Değişkenlik/Olumsuzluk” ve “Duygu Düzenleme-Kontrol” alt faktörleri oluşturmaktadır. Bu faktörlere ilişkin temel istatistikler ve faktör yükleri incelenmiştir (Tablo 13).

Tablo 14. Duygu düzenleme faktörüne ait değişken yükleri ve temel istatistikleri

	Faktör Yükü	Ort	s	Med
Değişkenlik/Olumsuzluk				
Deg_S02	0,464	1,77	0,78	2,00
Deg_S04	0,116	2,46	0,96	3,00
Deg_S05	0,241	2,27	0,99	2,00
Deg_S06	0,777	2,17	0,88	2,00

Tablo 15. Duygu düzenleme faktörüne ait değişken yükleri ve temel istatistikleri (devam).

Deg_S08	0,814	1,81	0,99	1,00
Deg_S09	0,743	2,08	1,01	2,00
Deg_S10	0,455	1,12	0,38	1,00
Deg_S11	0,506	2,62	0,91	3,00
Deg_S13	0,727	1,35	0,68	1,00
Deg_S14	0,670	2,17	0,83	2,00
Deg_S17	0,166	2,92	0,81	3,00
Deg_S19	0,473	1,38	0,63	1,00
Deg_S20	0,596	1,56	0,61	2,00
Deg_S22	0,662	1,71	0,85	1,50
Deg_S24	0,751	1,48	0,80	1,00
Duygu Düzenleme-Kontrol				
Duy_S01	0,444	3,48	0,64	4,00
Duy_S03	0,177	3,15	0,80	3,00
Duy_S07	0,031	3,33	0,73	3,00
Duy_S15	0,596	3,37	0,77	4,00
Duy_S16	0,166	3,48	0,64	4,00
Duy_S18	0,319	3,79	0,64	4,00
Duy_S21	0,057	2,87	0,91	3,00
Duy_S23	0,312	2,83	0,92	3,00

“Duygu Düzenleme” faktörünü “Değişkenlik/Olumsuzluk” ve “Duygu Düzenleme-Kontrol” alt faktörleri oluşturmaktadır. “Değişkenlik/Olumsuzluk” alt faktörüne en fazla etki eden değişken $1,12 \pm 0,38$ değeriyle “Deg_S10” ve $1,35 \pm 0,68$ değeriyle de “Deg_S13” olmuştur. Bununla birlikte, “Duygu Düzenleme-Kontrol” alt faktöründe ise en yüksek değer $3,79 \pm 0,64$ ile “Duy_S18” değişkeninde elde edilmiştir.

4.1.5. Çocuğunun olumsuz duygusuna ebeveynin verdiği tepkilere ilişkin temel istatistikler ve faktör yüklerine ilişkin bulgular

4.1.5.1. Annelerin çocuğunun olumsuz duygusuna verdiği tepkilere ilişkin bulgular

Annelerin çocuğunun olumsuz duygu duygusuna verdiği tepkileri ölçmek için altı alt ölçek kullanılmıştır. Bunlar; "Cezalandırıcı Tepkiler", "Duygu Odaklı Tepkiler", "Duygu İfadesini Teşvik Etme", "Küçümseyici Tepkiler", "Problem Odaklı Tepkiler"

ve "Sıkıntı-Endişe Tepkileri" olarak sıralanmaktadır. Bu faktörlere ilişkin temel istatistikler ve faktör yükleri incelenmiştir (Tablo 14).

Tablo 16. Annenin çocuğunun olumsuz duygusuna verdiği tepkiler faktörüne ait değişken yükleri ve temel istatistikleri

	Faktör Yükü	Ort	s	Med
A- Cezalandırıcı Tepkiler				
A3_CEZ_S10b	0,805	1,58	0,98	1,00
A3_CEZ_S11c	0,784	1,40	0,87	1,00
A3_CEZ_S12e	0,503	1,52	0,87	1,00
A3_CEZ_S1a	0,137	1,75	0,97	1,00
A3_CEZ_S1b	0,548	1,48	0,67	1,00
A3_CEZ_S2f	0,494	1,38	0,75	1,00
A3_CEZ_S3f	0,246	2,17	1,18	2,00
A3_CEZ_S4a	0,341	1,44	0,98	1,00
A3_CEZ_S5d	0,815	1,44	0,85	1,00
A3_CEZ_S6d	0,755	1,52	1,09	1,00
A3_CEZ_S7e	0,777	1,29	0,70	1,00
A3_CEZ_S8e	0,226	1,52	0,75	1,00
A3_CEZ_S9e	0,366	1,40	0,93	1,00
A- Duygu Odaklı Tepkiler				
A3_DOT_S10d	0,719	4,35	0,79	5,00
A3_DOT_S11e	0,820	4,48	0,78	5,00
A3_DOT_S12c	0,837	4,27	0,82	4,00
A3_DOT_S1f	0,757	4,38	0,91	5,00
A3_DOT_S2b	0,521	4,06	0,92	4,00
A3_DOT_S3d	0,408	3,62	1,01	4,00
A3_DOT_S4e	0,510	4,44	1,04	5,00
A3_DOT_S5a	0,496	3,92	1,06	4,00
A3_DOT_S6a	0,777	4,48	0,70	5,00
A3_DOT_S7b	0,827	4,21	0,87	4,00
A3_DOT_S8f	0,596	3,73	1,14	4,00
A3_DOT_S9f	0,831	4,50	0,75	5,00
A- Duygu İfadesini Teşvik Etme				
A3_DUY_S10c	0,732	3,50	1,16	3,00
A3_DUY_S11f	0,712	4,13	1,16	5,00
A3_DUY_S12b	0,760	3,33	1,26	3,00
A3_DUY_S1e	0,604	3,60	1,00	4,00
A3_DUY_S2e	0,743	3,81	1,05	4,00

Tablo 17. Annenin çocuğunun olumsuz duygusuna verdiği tepkiler faktörüne ait değişken yükleri ve temel istatistikleri (devam).

A3_DUY_S3e	0,744	3,40	1,23	3,00
A3_DUY_S4b	0,696	3,85	1,13	4,00
A3_DUY_S5f	0,649	3,81	0,93	4,00
A3_DUY_S6e	0,759	3,94	1,04	4,00
A3_DUY_S7f	0,851	4,00	1,09	4,00
A3_DUY_S8a	0,668	3,31	1,18	4,00
A3_DUY_S9a	0,774	4,25	0,88	4,00
A-Küçümseyici Tepkiler				
A3_KUC_S10f	-0,042	4,19	0,93	4,00
A3_KUC_S11a	0,482	2,44	1,34	2,00
A3_KUC_S12f	0,797	1,35	0,74	1,00
A3_KUC_S1d	0,116	2,56	1,31	2,00
A3_KUC_S2c	0,191	1,83	0,88	2,00
A3_KUC_S3b	0,209	1,94	1,09	2,00
A3_KUC_S4c	0,522	2,42	1,39	2,00
A3_KUC_S5c	0,753	1,58	0,94	1,00
A3_KUC_S6b	0,660	1,81	0,93	2,00
A3_KUC_S7d	0,767	1,31	0,90	1,00
A3_KUC_S8d	0,678	2,69	1,13	3,00
A3_KUC_S9c	0,781	1,92	1,08	2,00
A-Problem Odaklı Tepkiler				
A3_PRB_S10e	0,754	4,38	0,72	4,50
A3_PRB_S11d	0,667	4,17	0,99	4,00
A3_PRB_S12a	0,527	3,92	1,06	4,00
A3_PRB_S1c	0,435	3,46	1,09	4,00
A3_PRB_S2d	0,590	3,50	1,13	4,00
A3_PRB_S3c	0,630	4,13	0,84	4,00
A3_PRB_S4f	0,634	4,23	1,08	5,00
A3_PRB_S5b	0,804	4,02	0,98	4,00
A3_PRB_S6f	0,632	4,31	0,92	5,00
A3_PRB_S7a	0,717	4,23	0,92	4,00
A3_PRB_S8b	0,315	3,17	1,31	3,50
A3_PRB_S9d	0,736	4,33	0,81	4,50
A-Sıkıntı-Endişe Tepkileri				
A3_SKT_S10a	0,161	2,46	1,26	2,00
A3_SKT_S11b	0,571	3,00	1,39	3,00
A3_SKT_S12d	0,545	2,27	1,30	2,00
A3_SKT_S2a	-0,601	2,94	1,34	3,00

Tablo 18. Annenin çocuğunun olumsuz duygusuna verdiği tepkiler faktörüne ait değişken yükleri ve temel istatistikleri (devam).

A3_SKT_S3a	0,563	1,96	0,89	2,00
A3_SKT_S4d	-0,244	1,17	0,62	1,00
A3_SKT_S5e	0,598	2,75	1,10	3,00
A3_SKT_S6c	0,397	1,48	0,92	1,00
A3_SKT_S7c	-0,331	2,87	1,19	3,00
A3_SKT_S8c	0,281	2,87	1,22	3,00
A3_SKT_S9b	0,387	1,25	0,62	1,00

Tablo 14'de gösterildiği üzere "Cezalandırıcı Tepkiler" içerisinde en çok "A3_CEZ_S3f" değişkeni etkili olmuştur ($2,17 \pm 1,18$). "Duygu Odaklı Tepkiler" alt faktöründe en yüksek değer $4,50 \pm 0,75$ ile "A3_DOT_S9f" değişkeninde ortaya çıkmıştır. "Duygu İfadesini Teşvik Etme" alt faktörüne ise en çok etki eden değişken $4,25 \pm 0,88$ değeriyle "A3_DUY_S9a" olarak elde edilmiştir. "Küçümseyici Tepkiler"de en yüksek etki "A3_KUC_S10f" tarafından ($4,19 \pm 0,93$) oluşmuştur. "Problem Odaklı Tepkiler" alt faktöründe en yüksek değer $4,38 \pm 0,72$ ile "A3_PRB_S10e" değişkeninde elde edilmiştir. Son olarak, "Sıkıntı-Endişe Tepkileri"ni oluşturan değişkenler içerisinde en çok etki edeni $3,00 \pm 1,39$ ile "A3_SKT_S11b" olmuştur.

4.1.5.2. Babaların çocuğunun olumsuz duygusuna verdiği tepkilere ilişkin bulgular

Babaların çocuğunun olumsuz duygusuna verdiği tepkileri ölçmek için altı alt ölçek kullanılmıştır. Bunlar; "Cezalandırıcı Tepkiler", "Duygu Odaklı Tepkiler", "Duygu İfadesini Teşvik Etme", "Küçümseyici Tepkiler", "Problem Odaklı Tepkiler" ve "Sıkıntı-Endişe Tepkileri" olarak sıralanmaktadır. Bu faktörlere ilişkin temel istatistikler ve faktör yükleri incelenmiştir (Tablo 15).

Tablo 19. Babanın çocuğunun olumsuz duygusuna verdiği tepkiler faktörüne ait değişken yükleri ve temel istatistikleri

	Faktör Yüğü	Ort	s	Med
B- Cezalandırıcı Tepkiler				
B3_CEZ_S10b	0,678	1,62	0,95	1,00

Tablo 20. Babanın çocuğunun olumsuz duygusuna verdiği tepkiler faktörüne ait değişken yükleri ve temel istatistikleri (devam).

B3_CEZ_S11c	0,807	1,50	0,78	1,00
B3_CEZ_S12e	0,325	1,60	0,96	1,00
B3_CEZ_S1a	0,085	1,71	0,89	1,00
B3_CEZ_S1b	0,633	1,31	0,51	1,00
B3_CEZ_S2f	0,626	1,35	0,65	1,00
B3_CEZ_S3f	0,127	2,38	1,22	2,00
B3_CEZ_S4a	0,294	1,67	0,99	1,00
B3_CEZ_S5d	0,722	1,38	0,63	1,00
B3_CEZ_S6d	0,833	1,46	0,92	1,00
B3_CEZ_S7e	0,695	1,48	0,96	1,00
B3_CEZ_S8e	0,310	1,63	1,01	1,00
B3_CEZ_S9e	0,413	1,37	0,69	1,00
B- Duygu Odaklı Tepkiler				
B3_DOT_S10d	0,847	4,40	0,72	5,00
B3_DOT_S11e	0,725	4,48	0,75	5,00
B3_DOT_S12c	0,902	4,38	0,82	5,00
B3_DOT_S1f	0,317	4,46	0,90	5,00
B3_DOT_S2b	0,502	4,29	1,04	5,00
B3_DOT_S3d	0,692	4,00	1,01	4,00
B3_DOT_S4e	0,742	4,58	0,61	5,00
B3_DOT_S5a	0,546	3,92	0,95	4,00
B3_DOT_S6a	0,679	4,62	0,60	5,00
B3_DOT_S7b	0,868	4,38	0,72	4,50
B3_DOT_S8f	0,568	3,83	1,32	4,00
B3_DOT_S9f	0,776	4,35	0,81	5,00
B- Duygu İfadesini Teşvik Etme				
B3_DUY_S10c	0,342	2,83	1,26	3,00
B3_DUY_S11f	0,679	4,19	1,07	5,00
B3_DUY_S12b	0,526	3,10	1,23	3,00
B3_DUY_S1e	0,366	3,29	1,26	3,00
B3_DUY_S2e	0,659	3,46	1,23	3,50
B3_DUY_S3e	0,363	3,12	1,20	3,00
B3_DUY_S4b	0,755	3,60	1,23	4,00
B3_DUY_S5f	0,788	4,04	0,89	4,00
B3_DUY_S6e	0,771	4,08	1,05	4,00
B3_DUY_S7f	0,775	4,15	0,87	4,00
B3_DUY_S8a	0,595	3,00	1,30	3,00
B3_DUY_S9a	0,701	4,12	0,92	4,00

Tablo 21. Babanın çocuğunun olumsuz duygusuna verdiği tepkiler faktörüne ait değişken yükleri ve temel istatistikleri (devam).

B-Küçümseyici Tepkiler				
B3_KUC_S10f	0,143	4,17	1,04	4,50
B3_KUC_S11a	0,382	2,73	1,50	2,50
B3_KUC_S12f	0,379	1,40	0,82	1,00
B3_KUC_S1d	0,683	3,06	1,32	3,00
B3_KUC_S2c	0,388	2,19	1,14	2,00
B3_KUC_S3b	0,506	2,44	1,15	2,00
B3_KUC_S4c	0,370	2,94	1,36	3,00
B3_KUC_S5c	0,572	1,58	0,89	1,00
B3_KUC_S6b	0,434	2,08	1,08	2,00
B3_KUC_S7d	0,404	1,38	0,75	1,00
B3_KUC_S8d	0,574	2,75	1,30	3,00
B3_KUC_S9c	0,678	1,94	1,06	2,00
B-Problem Odaklı Tepkiler				
B3_PRB_S10e	0,778	4,38	0,91	5,00
B3_PRB_S11d	0,641	4,38	0,87	5,00
B3_PRB_S12a	0,462	4,06	1,11	4,00
B3_PRB_S1c	0,467	3,40	1,00	3,00
B3_PRB_S2d	0,725	3,92	1,08	4,00
B3_PRB_S3c	0,679	4,29	0,78	4,00
B3_PRB_S4f	0,524	4,33	0,99	5,00
B3_PRB_S5b	0,298	4,04	0,97	4,00
B3_PRB_S6f	0,747	4,44	0,83	5,00
B3_PRB_S7a	0,719	4,44	0,73	5,00
B3_PRB_S8b	0,438	3,29	1,21	3,50
B3_PRB_S9d	0,543	4,17	0,92	4,00
B-Problem Odaklı Tepkiler				
B3_SKT_S10a	-0,743	2,75	1,33	3,00
B3_SKT_S11b	0,452	3,02	1,38	3,00
B3_SKT_S12d	0,390	2,15	1,20	2,00
B3_SKT_S2a	0,238	2,50	1,37	2,00
B3_SKT_S3a	0,370	2,21	1,13	2,00
B3_SKT_S4d	-0,326	1,10	0,36	1,00
B3_SKT_S5e	0,302	2,46	1,23	2,00
B3_SKT_S6c	0,149	1,52	0,98	1,00
B3_SKT_S7c	0,658	2,44	1,26	2,00
B3_SKT_S8c	-0,501	2,58	1,38	2,00
B3_SKT_S9b	-0,199	1,27	0,53	1,00

Tablo 15’de gösterildiği üzere "Cezalandırıcı Tepkiler" içerisinde en çok "B3_CEZ_S3f" değişkeni etkili olmuştur ($2,38 \pm 1,22$). "Duygu Odaklı Tepkiler" alt faktöründe en yüksek değer $4,62 \pm 0,60$ ile "B3_DOT_S6a" değişkeninde ortaya çıkmıştır. "Duygu İfadesini Teşvik Etme" alt faktörüne ise en çok etki eden değişken $4,19 \pm 1,07$ değeriyle "B3_DUY_S11f" olarak elde edilmiştir. "Küçümseyici Tepkiler"de en yüksek etki "B3_KUC_S10f" tarafından ($4,17 \pm 1,04$) oluşmuştur. "Problem Odaklı Tepkiler" alt faktöründe en yüksek değer $4,44 \pm 0,73$ ile "B3_PRB_S7a" ve $4,44 \pm 0,83$ ile "B3_PRB_S6f" değişkenlerinde elde edilmiştir. Son olarak, "Sıkıntı-Endişe Tepkileri"ni oluşturan değişkenler içerisinde en çok etki edeni $3,02 \pm 1,38$ ile "B3_SKT_S11b" olmuştur.

4.2. Olumsuz iletişim tutumu üzerinde etkisi incelenen değişkenlere ilişkin bulgular ve faktörlerin güvenilirlik değerleri

Modelin güvenilirliğinin testi için kompozit güvenilirlik (CR) ve Cronbach Alfa (CA) değerleri tespi edilmiştir.(Tablo 16).

Tablo 22. Faktörlerin güvenilirlik ve model uyumu değerleri

		AVE	CR	CA	Q ²	R ²
Mizaç	Ritmiklik	0,213	0,644	0,780	0,849	0,911
	Sebatkarlık	0,347	0,769	0,723		
	Sıcakkanlılık- Utangaçlık	0,470	0,859	0,823		
	Tepkisellik	0,501	0,899	0,872		
Duygu Düzenleme	Değişkenlik/Olumsuzluk	0,309	0,850	0,837	0,928	0,979
	Duygu Düzenleme- Kontrol	0,254	0,721	0,762		
Kekemelik	Kek. Baş.Geç.Sür.	1,000	1,000	1,000	0,871	0,992
	Kekemelik Sıklığı	1,000	1,000	1,000		
	Kek. Benz. Akıc.	0,608	0,780	0,704		
Çoc.Olums.Duyg. Verd.Tep / Anne	A-Cezalandırıcı Tepkiler	0,671	0,911	0,878	0,689	0,914
	A-Duygu Odaklı Tepkiler	0,703	0,876	0,812		
	A-Duygu İfadesini Teşvik Etme	0,651	0,903	0,866		
	A-Küçümseyici Tepkiler	0,672	0,889	0,845		
	A-Problem Odaklı Tepkiler	0,674	0,892	0,841		

Tablo 23. Faktörlerin güvenirlik ve model uyumu değerleri (devam).

	A-Sıkıntı-Endişe Tepkileri	0,453	0,529	0,149		
Çoc.Olums.Duyg. Verd.Tep / Baba	B-Cezalandırıcı Tepkiler	0,324	0,640	0,714	0,845	0,907
	B-Duygu Odaklı Tepkiler	0,501	0,799	0,771		
	B-Duygu İfadesini Teşvik Etme	0,495	0,793	0,791		
	B-Küçümseyici Tepkiler	0,451	0,759	0,789		
	B-Problem Odaklı Tepkiler	0,535	0,821	0,709		
	B-Sıkıntı-Endişe Tepkileri	0,401	0,161	0,254		

Tablo 16'ya göre, anne ve baba için oluşturulan “Çoc.Olums.Duyg.Verd.Tep-Anne/Baba” (ikinci düzey gizli değişken) içerisinde yer alan “Sıkıntı-Endişe Tepkileri” dışındaki tüm birinci düzey gizli değişkenlerin CR ölçümleri ve CA skorları 0,70 sınırının üzerinde (CR ve CA>0,70) olduğu görülmüştür. İkinci düzey gizli değişkenlerin R² değerlerine bakıldığında ise “Mizaç”teki değişkenliğin %91,1 oranında mizacın alt faktörleri tarafından açıklanabilmektedir. Aynı şekilde, “Duygu Düzenleme” de %97,9 oranında “Değişkenlik/Olumsuzluk” ve “Duygu Düzenleme-Kontrol” alt faktörleriyle açıklanabilmektedir. “Kekemelik”teki değişkenlik %99,2 oranıyla “Kekemelik Başlangıcından İtibaren Geçen Süre” ve “Kekemelik Benzeri Akıcısızlıklar” ile açıklanabilmektedir. “Annelerin Çocuğunun Olumsuz Duygusuna Verdiği Tepkiler” faktörünün de kendini oluşturan alt faktörlerce %91,4 oranında açıklanabildiği görülmektedir. Ayrıca, “Babaların Çocuğunun Olumsuz Duygusuna Verdiği Tepkiler” faktöründeki değişkenlik kendini oluşturan faktörler tarafından %90,7 oranında açıkladığı görülmektedir. Aynı zamanda, oluşturulan çok boyutlu modelin doğruluğunu değerlendiren Q² değerleri de her bir ikinci düzey gizli değişken için Q²>0 koşulunu sağladığı ve üzerinde çalışılan yapıların doğru bir model oluşturduğu görülmektedir (Tablo 16). Modelin uyum iyiliği indeksleri içerisinde yer almakta olan SRMR, yapının uygun bir geçerliliğe sahip olup olmadığını gösteren indekslerden biridir ve oluşturulan bu modelin uyumunun incelenmesinde SRMR değerine de bakılmıştır. Elde edilen analiz sonucuna göre SRMR değeri 0,089 çıkmıştır. Bu sonuç iyi uyum testi sonucu için gerekli olan SRMR<0,10 koşulunu sağlamaktadır.

4.3. Birinci Düzey Gizli Değişkenlerin İkinci Düzeylere Etkisi

Modelde yer alan faktörlerin oluşturduğu değişken (Mizaç, Duygu Düzenleme, Kekemelik ve Çoc.Olums.Duyg.Ebev.Ver.d.Tep) ile ilgili ölçme modelleri yapısal eşitlik çalışmalarında ikinci düzey veya üst düzey doğrulayıcı faktör analizi incelemeleriyle bulunmaya çalışılmıştır.

İlk modelde birbirinden göreceli olarak bağımsız -ancak birbiriyle ilişkili- birer temel bileşen olarak görülebilecek olan Ritmiklik, Sebatkarlık, Sıcakkanlılık-Utangaçlık ve Tepkisellik daha üst düzeyde bir yapı olarak varsayılan “Mizaç” gizli değişkeninin birer bileşeni durumundadırlar. Benzer şekilde Değişkenlik/Olumsuzluk ve Duygu Düzenleme-Kontrol “Duygu Düzenleme” gizli değişkenini ikinci düzey bir değişken olarak görmemizi sağlar. Bununla birlikte “Kekemelik” Kekemelik Başlangıcından İtibaren Geçen Süre, Kekemelik Sıklığı ve Kekemelik Benzeri Akıcısızlıklar gizli değişkenlerinden elde edilen ikinci düzey bir değişken biçiminde değerlendirilmesi gerekir. Ebeveynlerin baş etme durumuyla ilgili olarak hem anne hem de baba için oluşturulan “Çoc.Olums.Duyg.Ebev.Ver.d.Tep.” faktörleri de “Cezalandırıcı Tepkiler, Duygu Odaklı Tepkiler, Duygu İfadesini Teşvik Etme, Küçümseyici Tepkiler, Problem Odaklı Tepkiler ve Sıkıntı-Endişe Tepkileri” gizli değişkenlerinden elde edilen ikinci düzey bir gizli değişken haline dönüşmektedir. Bununla birlikte, “Çoc.Olums.Duyg.Ebev.Ver.d.Tep.” faktörü üçüncü düzey bir gizli değişken haline dönüşerek Anne ve Baba Çoc.Olums.Duyg.Ver.d.Tep. faktörlerinden oluşmaktadır.

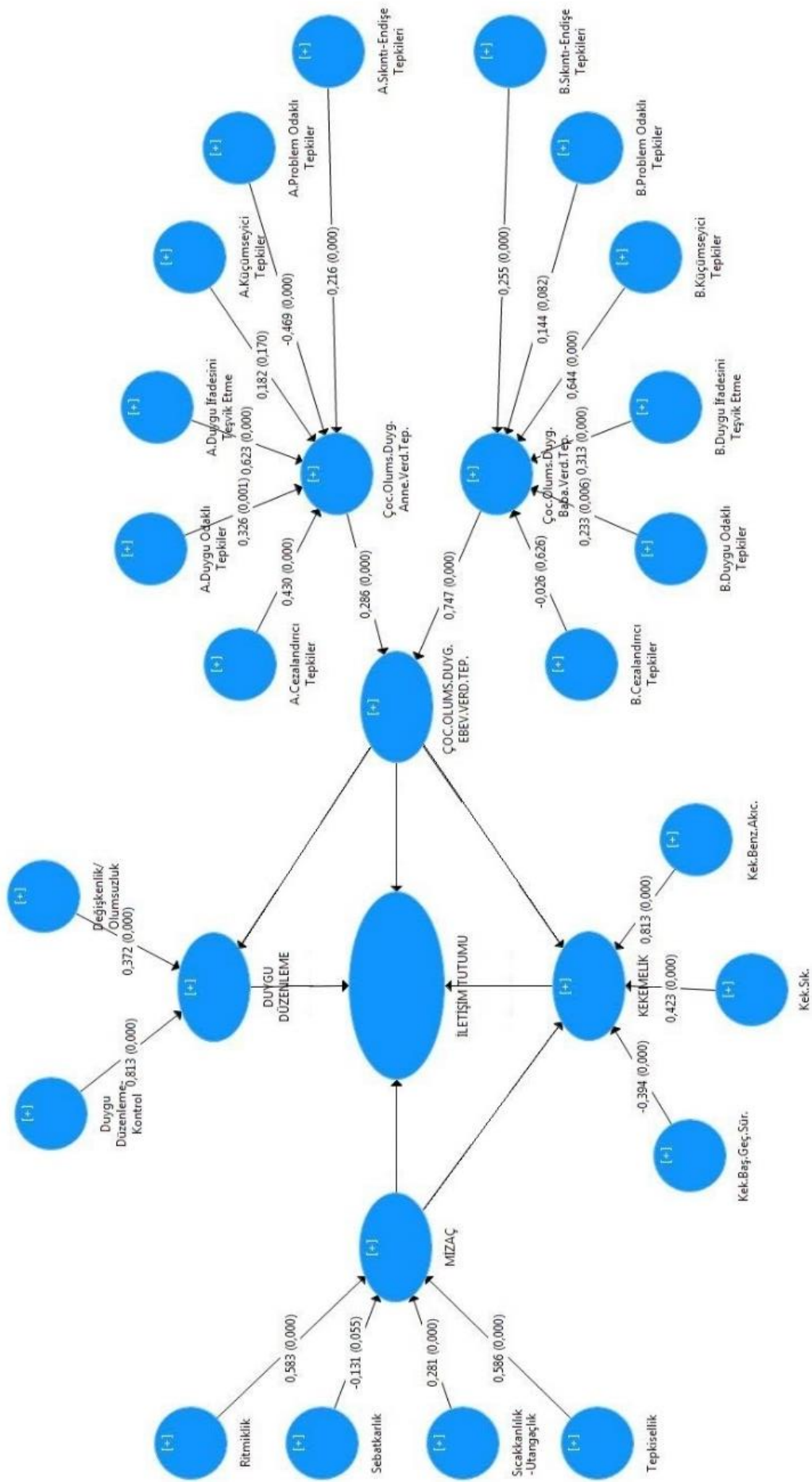
Birinci düzey konumundaki gizli değişkenlerin ikinci düzey değişkenlere olan etkilerine bakıldığında (Tablo 17); mizaç faktörüne en fazla “Tepkisellik”in ($\beta=0,586$) ve “Ritmiklik”in ($\beta=0,583$) etkisi vardır. Duygu Düzenlemede ise “Duygu Düzenleme-Kontrol” ile yapılan çalışmalar en yüksek etkiyi ($\beta=0,813$) oluşturmaktadır. Ayrıca, kekemelik içerisinde “Kekemelik Benzeri Akıcısızlıklar”ın en çok etkiye sahip ($\beta=0,813$) birinci düzey değişken konumunda olduğu görülmektedir. Annelerin Çoc.Olums.Duyg.Ver.d.Tep. faktörü üzerindeki en yüksek etki “Duygu İfadesini Teşvik Etme” alt faktöründe ($\beta=0,623$) görülmektedir. Babanın Çoc.Olums.Duyg.Ver.d.Tep. faktöründeki en yüksek etki ise “Küçümseyici Tepkiler”den ($\beta=0,644$) kaynaklanmaktadır. Son olarak, Ebeveynlerin Çoc.Olums.Duyg.Ver.d.Tep. durumu incelendiğinde ise “Babaların Baş

Çoc.Olums.Duyg.Verd.Tep.”sinin ($\beta=0,747$) anneye göre daha yüksek bir etkiye sahip olduğunu göstermektedir.

Tablo 24. Birinci düzey gizli değişkenlerin ikinci düzeylere olan etkisi

		β	s	f^2	t-test	p
Ritmiklik		0,583	0,062	3,247	9,392	0,000
Sebatkarlık	→ Mizaç	-0,131	0,073	0,155	1,797	0,073
Sıcakkanlılık-Utangaçlık		0,281	0,058	0,838	4,819	0,000
Tepkisellik		0,586	0,073	3,336	8,008	0,000
Değişkenlik/Olumsuzluk	→ Duygu	0,372	0,062	7,044	5,223	0,000
Duygu Düzenleme-Kontrol	Düzenleme	0,813	0,037	31,317	22,453	0,000
Kek.Baş.Geç.Sür.		-0,394	0,043	21,768	9,127	0,000
Kekemelik Sıklığı	→ Kekemelik	0,423	0,069	22,713	6,092	0,000
Kek. Benz.Akıc.		0,813	0,071	87,096	11,504	0,000
A-Cezalandırıcı Tepkiler		0,430	0,103	0,677	4,159	0,000
A-Duygu Odaklı Tepkiler		0,326	0,101	0,367	3,238	0,001
A-Duygu İfadesini Teşvik Etme	→ Çoc.Olums.Duyg.	0,623	0,103	1,296	6,019	0,000
A-Küçümseyici Tepkiler	Verd.Tep / Anne	0,182	0,128	0,143	1,417	0,170
A-Problem Odaklı Tepkiler		-0,469	0,133	0,697	3,517	0,000
A-Sıkıntı-Endişe Tepkileri		0,216	0,054	0,385	3,968	0,000
B-Cezalandırıcı Tepkiler		-0,026	0,055	0,005	0,472	0,626
B-Duygu Odaklı Tepkiler		0,233	0,084	0,327	2,780	0,006
B-Duygu İfadesini Teşvik Etme	→ Çoc.Olums.Duyg.	0,313	0,061	0,815	5,126	0,000
B-Küçümseyici Tepkiler	Verd.Tep / Baba	0,644	0,068	2,667	9,418	0,000
B-Problem Odaklı Tepkiler		0,144	0,082	0,116	1,753	0,082
B-Sıkıntı-Endişe Tepkileri		0,255	0,042	0,658	6,013	0,000
Çoc.Olums.Duyg.		0,286	0,071	0,390	4,016	0,000
Verd.Tep / Anne	→ Çoc.Olums.Duyg.					
Çoc.Olums.Duyg.	Ebev. Verd.Tep	0,747	0,059	2,651	12,750	0,000
Verd.Tep / Baba						

Birinci düzey gizli değişkenlerin ikinci düzeylere olan etkileri Şekil 3’de gösterilmiştir. Şekil 3’de verilen ve oklar üzerinde yer alan değerlerden ilki yol katsayısını ve parantez içindeki değer de anlamlılık katsayısını ($p=0,05$) belirtmektedir.

Şekil 3. Birinci düzey gizli değişkenlerin ikinci düzeylere olan etkileri

4.4. Faktörler Arası Korelasyonlar

PLS-SEM’de yapısal geçerlilik ile ilgili kesin bir karar verebilmede, boyutların yakınsaklık ve ıraksaklık geçerliliğinin de incelenmesi yapılmaktadır. Yakınsak geçerlilik için elde edilen skorların AVE değerlerine bakılarak, AVE değerlerinin 0,50’den yüksek çıkması beklenmektedir. Bununla birlikte ıraksak geçerlilik için bir faktöre ait ortalama açıklanan varyans değerinin (AVE) karekökünün, bu faktörün diğer faktörlerle olan korelasyon değerlerinden büyük olması yeterli olmaktadır. Birinci düzey tüm faktörlerin diğerleriyle olan ilişkileri gösteren korelasyonlar Tablo 18’de verilmiştir. Tablo içinde diagonal olarak yer alan ve kutular içinde belirtilen değerler, ilgili faktöre ait AVE değerlerinin kareköküdür. Analiz sonucunda elde edilen bulgulara göre modeldeki boyutların ayrı yapılar olduğu ve ıraksak geçerliliğinin sağlandığı görülmektedir.

Birinci düzey gizli değişkenlerin birbirleri arasındaki korelasyon değerleri de Tablo 18’de gösterilmektedir. Tablo 18 içinde koyu olarak belirtilen değerler kesişen iki değişken arasında anlamlı seviyede doğrusal bir ilişkinin olduğuna işaret etmektedir.

	Mizaç					Duygu Düzenleme			Kekemelik			Çoc.Olums.Duyg.Anne.Verd.Tep.					Çoc.Olums.Duyg.Baba.Verd.Tep.				
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21
1 Ritmiklik	0,462																				
2 Sebatsızlık	0,373	0,589																			
3 Seccaklılık-Utangaçlık	0,081	0,144	0,686																		
4 Tepkisellik	0,211	0,304	0,223	0,708																	
5 Değişkenlik/Olumsuzluk	0,238	0,243	0,199	0,571	0,556																
6 Duygu Düzenleme-Kontrol	-0,005	0,106	0,434	0,271	0,247	0,504															
7 Kek.Baş. Geç. Sır.	-0,050	0,095	-0,021	0,008	-0,027	0,055	1,000														
8 Kekemelik Sıklığı	0,201	0,335	-0,010	0,425	0,098	0,065	-0,054	1,000													
9 Kek.Benz.Akıc.	-0,048	-0,180	0,043	-0,143	0,041	-0,090	-0,015	-0,073	0,780												
10 A-Cezalandırıcı Tepkiler	-0,097	0,163	0,063	-0,324	-0,165	-0,219	0,046	-0,126	-0,025	0,819											
11 A-Duygu Odaklı Tepkiler	0,222	-0,016	-0,279	-0,227	-0,116	-0,441	0,108	0,112	0,015	0,142	0,838										
12 A-Duygu İfadeşini T eşyık Etme	0,201	0,018	-0,274	-0,305	-0,075	-0,460	0,147	-0,162	-0,019	0,286	0,718	0,807									
13 A-Küçümseyici Tepkiler	-0,220	0,071	0,054	-0,190	-0,007	-0,238	-0,024	-0,100	0,024	0,759	0,041	0,055	0,820								
14 A-Problem Odaklı Tepkiler	0,149	0,078	-0,316	-0,217	-0,127	-0,543	0,105	0,101	-0,045	0,219	0,776	0,801	0,073	0,821							
15 A-Sıkıntı-Endişe Tepkileri	0,216	0,271	-0,010	-0,005	-0,198	-0,185	0,144	0,217	-0,103	0,270	0,406	0,197	0,100	0,236	0,673						
16 B-Cezalandırıcı Tepkiler	-0,101	-0,168	-0,137	-0,154	-0,323	-0,012	0,138	-0,207	0,152	-0,147	-0,182	-0,009	-0,172	-0,145	-0,100	0,569					
17 B-Duygu Odaklı Tepkiler	0,069	-0,027	-0,171	0,022	0,119	-0,131	-0,047	-0,118	-0,084	0,073	0,224	0,237	-0,041	0,164	0,054	-0,029	0,708				
18 B-Duygu İfadeşini T eşyık Etme	-0,221	0,197	0,006	-0,179	0,004	-0,012	0,080	-0,306	-0,013	0,189	0,019	0,117	0,224	0,100	0,142	0,083	0,319	0,704			
19 B-Küçümseyici Tepkiler	0,000	-0,267	0,054	-0,074	-0,052	-0,035	0,220	-0,121	0,059	-0,089	0,116	0,105	-0,214	-0,082	0,073	0,463	0,245	-0,107	0,672		
20 B-Problem Odaklı Tepkiler	-0,074	-0,128	-0,256	0,009	0,125	-0,170	-0,139	-0,093	-0,147	0,231	0,253	0,293	0,165	0,285	0,086	-0,122	0,636	0,293	0,271	0,731	
21 B-Sıkıntı-Endişe Tepkileri	-0,032	-0,017	-0,107	-0,150	-0,024	-0,016	-0,115	0,049	-0,066	0,032	0,093	-0,012	0,065	-0,025	-0,041	-0,102	0,208	0,128	0,040	0,167	0,633

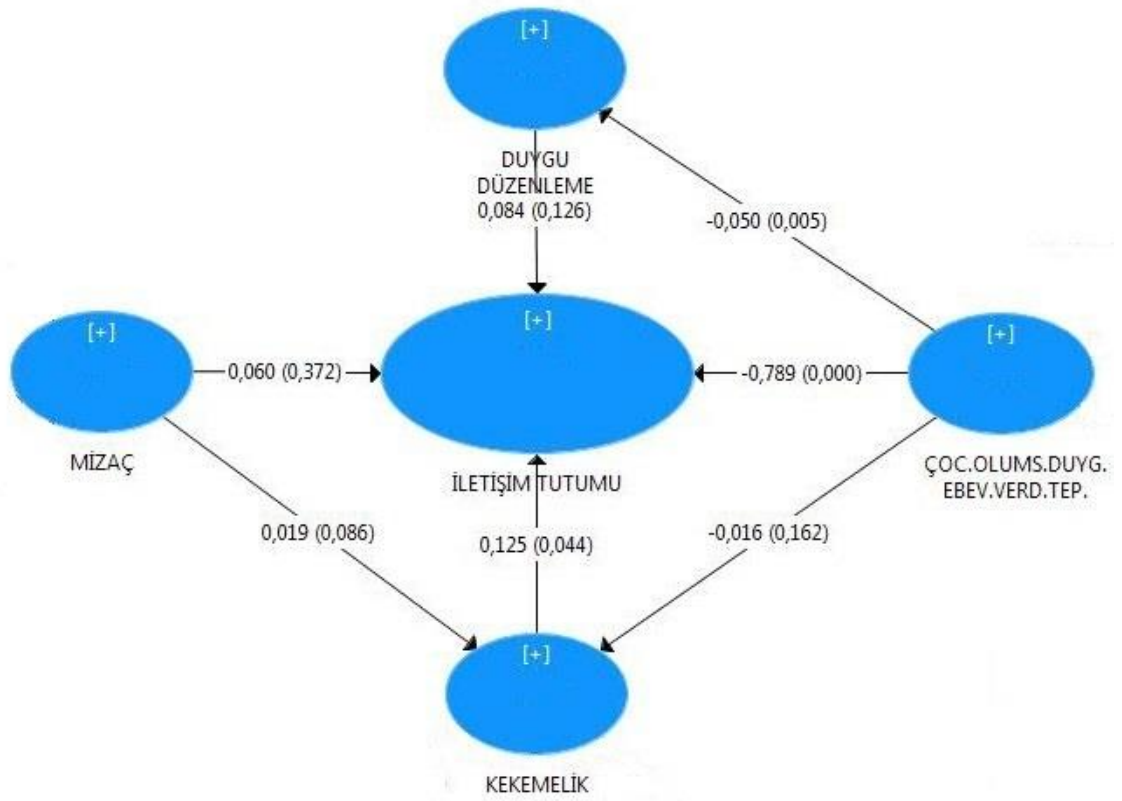
Tablo 25. Birinci düzey değişkenler arasındaki korelasyonlar

Birinci düzey değişkenlerin birbirleri arasında oluşan korelasyon değerlerinden (diagonal yapı hariç) oluşan Tablo 18'e göre, "Mizaç" içerisinde yer alan "sebatkarlık" ile "Kekemelik" alt faktörlerinden "kekemelik sıklığı" arasında pozitif yönlü bir ilişki vardır ($r=0,335$). Ayrıca, "sıcakkanlılık-utangaçlık" ile "duygu düzenleme-kontrol" arasında da pozitif bir ilişki mevcuttur ($r=0,434$). Bununla birlikte, "sıcakkanlılık-utangaçlık" alt faktörü ile annenin "duygu odaklı tepkiler"i ($r=-0,279$), "duygu ifadesini teşvik etme"si ($r=-0,274$) ve "problem odaklı tepkiler"i ($r=-0,316$) arasında da negatif yönlü ve zayıf ilişkiler ortaya çıkmıştır. Mizaç içerisindeki "tepkisellik" alt faktörünün ise duygu düzenlemede yer alan "değişkenlik-olumsuzluk" ile ($r=0,571$) ve kekemelikteki "kekemelik sıklığı" ile ($r=0,425$) doğru orantılı bir ilişkisi vardır. Fakat, annenin "cezalandırıcı tepkiler"i ($r=-0,324$) ve "duygu ifadesini teşvik etme"si ($r=-0,305$) arasında ters orantılı ilişki ortaya çıkmaktadır.

Duygu düzenleme içerisindeki "değişkenlik-olumsuzluk" alt faktörü ile babanın "cezalandırıcı tepkiler"i arasında negatif yönlü bir ilişki ($r=-0,323$) çıkarken, annenin verdiği tepkilerle bir ilişkisi çıkmamıştır. Ancak, "duygu düzenleme-kontrol" değişkeni ile annenin "duygu odaklı tepkiler"i ($r=-0,441$), "duygu ifadesini teşvik etme"si ($r=-0,460$) ve "problem odaklı tepkiler"i ($r=-0,543$) arasında negatif yönlü doğrusal ilişkiler ortaya çıkmıştır.

4.5. İkinci Düzey Yapısal Eşitlik Modellemesi Sonuçları

İkinci düzey gizli değişkenlerin etkileşimleri için doğrudan ve dolaylı etkilerin etkileşimlerine bakılmaktadır. "İletişim Tutumu"na doğrudan etki eden faktörlerin değerlendirilmesiyle doğrudan etkileşim oluşmaktadır. İkinci düzey olarak incelenen gizli değişkenlerin etkileşimleri Şekil 4'te gösterilmiştir.

Şekil 4. İkinci düzey yapısal eşitlik modeli

4.5.1. Doğrudan etkiler

Tablo 19’da görüldüğü üzere “Çoc.Olums.Duyg.Ebev.Verd.Tep”nin, “Duygu Düzenleme”nin “Kekemelik”in ve “Mizaç”ın İletişim Tutumu üzerinde oluşan doğrudan etkileri incelenmiştir.

Tablo 26. Doğrudan etkiler

	β	s	f ²	t-test	p
Çoc.Olums.Duyg.Ebev.Verd.Tep. → İletişim Tutumu	-0,789	0,061	2,319	12,865	0,000
Duygu Düzenleme → İletişim Tutumu	0,084	0,060	0,031	1,417	0,126
Kekemelik → İletişim Tutumu	0,125	0,036	0,075	2,017	0,044
Mizaç → İletişim Tutumu	0,060	0,067	0,014	0,892	0,372
Çoc.Olums.Duyg.Ebev.Verd.Tep. → Duygu Düzenleme	-0,050	0,017	0,125	2,920	0,005
Çoc.Olums.Duyg.Ebev.Verd.Tep. → Kekemelik	-0,016	0,012	0,026	1,387	0,162
Mizaç → Kekemelik	0,019	0,011	0,037	1,718	0,086

Tablo 19'a göre "İletişim Tutumu" üzerinde sadece "Çoc.Olums.Duyg.Ebev.Verd.Tep"ın ($\beta=-0,789$) ve "Kekemelik"ın ($\beta=0,125$) doğrudan etkisi bulunmaktadır. Aynı zamanda, "Çoc.Olums.Duyg.Ebev.Verd.Tep" faktörünün de "Duygu Düzenleme" üzerinde ($\beta=-0,050$) doğrudan etkisi olduğu görülmektedir.

Değişkenler arasındaki doğrudan etki değerini gösteren β değerinin etki büyüklüğü f^2 ile elde edilmektedir. Tablo 19'da verilen f^2 değerlerine göre, ikinci düzey gizli değişkenler, oluşturulan model ile uyumlu bir yapı sergilediği görülmektedir. Buna göre; "Çoc.Olums.Duyg.Ebev.Verd.Tep" faktörü İletişim Tutumu üzerinde ($f^2=2,319 \geq 0,35$) yüksek bir etkiye sahiptir. "Kekemelik"nin İletişim Tutumu üzerinde olan etkisi ($f^2=0,075$) ise düşük düzeydedir ($0,02 \leq f^2 < 0,15$). Bununla birlikte, "Çoc.Olums.Duyg.Ebev.Verd.Tep." faktörünün Duygu Düzenleme ($f^2=0,125$) üzerinde düşük seviyede bir etkisibulunmaktadır ($0,02 \leq f^2 < 0,15$). f^2 değerinin 0,02'den küçük çıktığında anlamlı düzeyde bir etkinin ortaya çıkmadığı söylenebilir.

4.5.2. Dolaylı etkiler

Dolaylı etkilerin incelenmesinde birinci düzey gizli değişkenlerin ikinci düzeyler üzerindeki etkilerine de bakılmıştır. İletişim Tutumu üzerinde oluşan dolaylı etkilere bakıldığında ise hiçbir ikinci düzey faktörün dolaylı bir etkisinin olmadığı görülmektedir ($p>0,05$). Tablo 20'de gösterildiği üzere etki değeri anlamlı çıkan faktörler şunlardır.

Tablo 27. Dolaylı etkiler

	β	s	t-test	p
Çoc.Olums.Duyg.Ebev.Verd.Tep. → Duygu Düzenleme → İletişim Tutumu	-0,004	0,003	1,247	0,213
Çoc.Olums.Duyg.Ebev.Verd.Tep. → Kekemelik Özellikleri → İletişim Tutumu	,0002	0,002	1,096	0,273
Mizaç → Kekemelik Özellikleri → İletişim Tutumu	0,002	0,002	1,339	0,181
	β	s	t-test	p
Çoc.Olums.Duyg.Verd.Tep. /Anne → Çocuk.Olums.Duyg.Ebev.Verd.Tep. → Duygu Düzenleme	-0,014	0,007	2,163	0,031
Çoc.Olums.Duyg.Verd.Tep. /Anne → Çocuk.Olums.Duyg.Ebev.Verd.Tep. → Duygu Düzenleme → İletişim Tutumu	-0,001	0,001	1,322	0,186
Çoc.Olums.Duyg.Verd.Tep. /Anne → Çocuk.Olums.Duyg.Ebev.Verd.Tep. → İletişim Tutumu	-0,226	0,048	3,162	0,000

Tablo 28. Dolaylı etkiler (devam).

Çoc.Olums.Duyg.Verd.Tep. /Anne → Çocuk.Olums.Duyg.Ebev.Verd.Tep. → Kekemelik Özellikleri	-0,005	0,004	1,239	0,215
Çoc.Olums.Duyg.Verd.Tep. /Anne → Çocuk.Olums.Duyg.Ebev.Verd.Tep. → Kekemelik Özellikleri → İletişim Tutumu	-0,001	0,001	1,033	0,302
Çoc.Olums.Duyg.Verd.Tep /Baba → Çocuk.Olums.Duyg.Ebev.Verd.Tep → Duygu Düzenleme	-0,038	0,013	2,900	0,004
Çoc.Olums.Duyg.Verd.Tep /Baba → Çocuk.Olums.Duyg.Ebev.Verd.Tep → Duygu Düzenleme → İletişim Tutumu	-0,003	0,002	1,510	0,131
Çoc.Olums.Duyg.Verd.Tep /Baba → Çocuk.Olums.Duyg.Ebev.Verd.Tep → İletişim Tutumu	-0,400	0,068	5,916	0,000
Çoc.Olums.Duyg.Verd.Tep /Baba → Çocuk.Olums.Duyg.Ebev.Verd.Tep → Kekemelik Özellikleri	-0,012	0,009	1,393	0,164
Çoc.Olums.Duyg.Verd.Tep /Baba → Çocuk.Olums.Duyg.Ebev.Verd.Tep → Kekemelik Özellikleri → İletişim Tutumu	-0,002	0,001	1,082	0,279
Değişkenlik/Olumsuzluk → Duygu Düzenleme → İletişim Tutumu	0,032	0,019	1,713	0,087
Duygu Düzenleme-Kontrol → Duygu Düzenleme → İletişim Tutumu	0,071	0,039	1,824	0,068
Kek.Baş.Geç.Sür → Kekemelik Özellikleri → İletişim Tutumu	-0,049	0,025	1,996	0,046
Kekemelik Sıklığı → Kekemelik Özellikleri → İletişim Tutumu	0,053	0,029	1,859	0,063
Kek.Benz.Akıc. → Kekemelik Özellikleri → İletişim Tutumu	0,102	0,052	1,965	0,049
Ritmiklik → Mizaç → Kekemelik Özellikleri	0,039	0,023	1,678	0,094
Ritmiklik → Mizaç → İletişim Tutumu	0,029	0,034	0,851	0,395
Ritmiklik → Mizaç → Kekemelik Özellikleri → İletişim Tutumu	0,016	0,010	1,612	0,107
Sebatkarlık → Mizaç → Kekemelik Özellikleri	-0,009	0,007	1,271	0,204
Sebatkarlık → Mizaç → İletişim Tutumu	-0,006	0,008	0,764	0,445
Sebatkarlık → Mizaç → Kekemelik Özellikleri → İletişim Tutumu	-0,004	0,003	1,187	0,236
Sıcakkanlılık → Mizaç → İletişim Tutumu	0,014	0,017	0,838	0,402
Sıcakkanlılık → Mizaç → Kekemelik Özellikleri	0,019	0,012	1,594	0,111
Sıcakkanlılık → Mizaç → Kekemelik Özellikleri → İletişim Tutumu	0,008	0,005	1,586	0,113
Tepkisellik → Mizaç → İletişim Tutumu	0,029	0,033	0,869	0,385
Tepkisellik → Mizaç → Kekemelik Özellikleri	0,040	0,024	1,665	0,096
Tepkisellik → Mizaç → Kekemelik Özellikleri → İletişim Tutumu	0,016	0,010	1,560	0,119

“Çoc.Olums.Duyg.Anne.Verd.Tep.” ve “Çoc.Olums.Duyg.Baba.Verd.Tep.”nin “Duygu Düzenleme” üzerinde negatif yönlü bir etkisi vardır ($\beta=-0,014$ ve $\beta=-0,038$). Buna göre, annenin ve babanın verdiği tepkiler arttıkça çocuğun duygu düzenleme değerlerinde düşüş yaşanmaktadır.

“Çoc.Olums.Duyg.Baba.Verd.Tep.”nin “İletişim Tutumu” üzerinde de ters orantılı dolaylı bir etkisi bulunmuştur ($\beta=-0,400$). Buna göre babanın gösterdiği tepki arttıkça çocuğun iletişim tutumu değerlerinde azalma ortaya çıkmaktadır.

“Kek.Baş.Geç.Sür.”nin İletişim Tutumu üzerinde de negatif bir etkisi vardır ($\beta=-0,049$). Diğer bir ifadeyle çocuğun “Kek.Baş.Geç.Sür.” arttıkça iletişim tutumu değerlerinde düşük düzeyde etki yaşanmaktadır.

“Kek.Benz.Akıc.” alt faktörünün de “İletişim Tutumu” üzerinde dolaylı bir etkisi çıkmıştır ($\beta=0,102$). Pozitif yönlü olan bu etkiye göre çocuğun “Kek.Benz.Akıc.” değeri yükseldikçe “İletişim Tutumu” değeri de artmaktadır.

4.6. İkinci Düzey Değişkenler Arasındaki Korelasyonlar

İkinci Düzey değişkenler arasındaki korelasyonlar incelenmiştir (Tablo 21).

Tablo 29. İkinci düzey değişkenler arasındaki korelasyonlar

	İletişim Tutumu	Mizaç	Duygu Düzenleme	Kekemelik Özellikleri	Çoc.Olums.Duyg. Ebev.Verd.Tep.
İletişim Tutumu	1				
Mizaç	0,509	1			
Duygu Düzenleme	0,382	0,461	1		
Kekemelik	0,467	0,205	0,008	1	
Çoc.Olums.Duyg.Ebev. Verd.Tep.	-0,899	-0,487	-0,341	-0,417	1

Tablo 21'e göre "İletişim Tutumu"nun "Mizaç" ile pozitif ($r=0,509$), "Duygu Düzenleme" ile pozitif ($r=0,382$), Kekemelik ile pozitif ($r=0,467$) ve "Çocuğunun Olumsuz Duygusuna Ebeveynin Verdiği Tepkiler" ile negatif ($r=-0,899$) doğrusal bir ilişkisi tespit edilmiştir.

5.TARTIŞMA

Bu araştırmanın amacı kekeleyen 4-5 yaş çocuklarında mizaç, duygu düzenleme, çocuğun olumsuz duygularına ebeveynin verdiği tepkiler ve kekemelik özelliklerinin iletişim tutumu üzerindeki etkisini incelemektir. Bu amaçla oluşturulan model ile iletişim tutumu üzerinde doğrudan ve dolaylı etkisi olan değişkenler incelenmiştir. Kekemelik, mizaç, duygu düzenleme ve ebeveynin çocuğunun olumsuz duygusuna verdiği tepkiler değişkenlerinin iletişim tutumu üzerindeki *doğrudan etkisi*; mizacın aracılık etmesi ile kekemelik özelliklerinin; ebeveynlerin çocuğunun olumsuz duygusuna verdiği tepkilerin aracılık etmesi ile duygu düzenleme ve kekemelik özelliklerinin iletişim tutumu üzerindeki *dolaylı etkisi*, kısmi en küçük kareler-yapısal eşitlik modellemesi ile incelenmiştir.

Günümüzde kekemeliğin çok boyutlu bir bakış açısıyla tanımlanarak, değerlendirilmesi ve terapisinde duygusal, bilişsel, dilsel, motor, fizyolojik, biyolojik, psikolojik ve sosyal faktörlerin kekemelik üzerindeki etkisi ele alınmaktadır (Jones ve diğ., 2014; Karrass ve ark. 2006; Smith & Weber, 2017; Walden ve diğ., 2012). Kekemeliğin yalnızca karakteristik ölçülebilir davranışlar dizisi olmadığı, öznel deneyimlerin ve algıların giderek daha fazla önem kazandığı bu nedenle kekemeliği olan bir çocukta bütünsel bir yaklaşım ile yüzeysel davranışların ötesine bakılması (Eichorn ve Fabus, 2018) önerilmektedir. Çünkü kekemelik her ne kadar konuşmada akıcılık bozukluğu ile karakterize bir durum olsa da duygular, tutumlar ve diğer davranışlar eşlik etmedikçe bu tür akıcısızlıklar tek başına kekemeliği tanımlamamaktadır (Cooper, 1999). Bir okul öncesi çocuğunun kekeleyen biri olarak gerçek anlamda tanımlanması, akıcılıktaki başarısızlıkların varlığından çok daha fazlasıdır, bu belirlemenin yapılmasında bu tür unsurlardan biri, çocuğun kendi konuşmasına ve konuşma yeterliğine verdiği tepkiye dayanır (Vanryckeghem, 2019). Çocuğun kendi konuşmasına ilişkin olumsuz tutumu, kekemeliğin ayırıcı tanısında temel bir unsur olduğu gibi etkili müdahale için de konuşmayı kesintiye uğratan görünür semptomların yanı sıra kekeleyen bireyin bunlarla baş etme davranışları ve kendi konuşmasına ilişkin tutumları gibi faktörlerin birbirleriyle ilişkisi de değerlendirilmelidir (Vanryckeghem ve Kawai, 2015).

Bireylerin kendi konuşmaları ve konuşma yetenekleriyle ilgili düşüncelerini ve inanışlarını belirlemek duygusal tepkilerinin yönünü kestirmeye olanak vermektedir ve kekemeliğin anlaşılmasında bütünleyici bir etkiye sahiptir (Vanryckeghem ve Kawai, 2015). Kekemeliğin ortaya çıkışı ve prognozu ile kognisyonlar arasında ilişki olduğu (Walsh ve diğ., 2018), kognisyonların irrasyonel hal almasının kekemelik davranışını güçlendirdiği ve kekeleyen kişilerin problemleri ile yapıcı bir şekilde baş etmelerini engellediği (Vanryckeghem ve Kawai, 2015) ifade edilmektedir. İrrasyonel kognisyonlar iletişim yeterliğine ilişkin olumsuz tutumları yerleştirmektedir (Vanryckeghem ve Kawai, 2015). Olumsuz tutum gelişmesinin kekemeliğin sürmesine etki eden faktörler arasında olduğunu gösteren araştırma sonuçları bulunmaktadır (Guttormsen ve diğ., 2015; Walsh ve diğ., 2018).

Kekeleyen çocukların kendi konuşmalarına ilişkin olumsuz tutumlarının 3 yaş civarında başladığına (Ezrati-Vincaour ve diğ., 2001), yaşla birlikte artış gösterdiğine (Guttormsen ve diğ., 2015), kekeme olarak geçen süre uzadıkça bireyin sosyal ve duygusal açıdan olumsuz etkilene düzeyinin arttığına (Bloodstein ve Bernstein-Ratner, 2008), olumsuz iletişim tutumunun kekemeliğin daha da ilerlemesini veya kalıcılığını etkileyebileceğine (Guttormsen ve diğ., 2015) ilişkin bulgular birlikte ele alındığında kekeleyen küçük çocukların olumsuz tutumlarının erken dönemde belirlenmesinin (Vanryckeghem, 1996) önemi ortaya çıkmaktadır. Kekeleyen küçük çocukların, kendi konuşma akıcılıklarındaki farklılıkları fark edip etmediklerinin ve konuşmalarına ilişkin olumsuz tutum geliştirip geliştirmediklerinin belirlenmesi değerlendirme ve terapide çok önemli bir role sahiptir (Vanryckeghem, 1996). Kekeleyen okul öncesi çocuklarının kendi iletişim yeterliklerine ilişkin tutumlarını belirlemek, ayırıcı tanı ve prognoza ilişkin kestirimde bulunmayı (Walsh ve diğ., 2018), terapide duygulara ve irrasyonel düşüncelere yer verip verilmeyeceğine karar vermeyi, terapinin fayda sağlayıp sağlamadığını belirlemeyi, ebeveynlerin çocuklarının kekemelikten ne düzeyde etkilendiği konusundaki farkındalıklarını belirlemeyi sağlar. İletişim tutumunu terapi öncesi ve sonrasında değerlendirmek, terapötik etkililiği yani değişimi ölçmenin (Sonneville-Koedoot ve diğ., 2015; Millard ve diğ., 2018) yollarından biridir. Konuşmaya ilişkin olumsuz tutumların kekemeliğin başlangıç sürecini takiben oluşmaya başladığı ve kekeme olarak geçen süre uzadıkça tutumların yerleştiği ve bu durumun kronik kekemelik için risk oluşturduğu (Walsh ve diğ., 2018) bilinmektedir. Kekemeliğin sürmesinde risk faktörlerinden biri olan

iletişim yeterliliğine ilişkin tutumların belirlenmesi erken dönem kekemelik yönetiminde oldukça belirleyici ve hassas bir noktadır (Boey ve diğ., 2009; Guttormsen ve diğ., 2015; Walsh ve diğ., 2018). Okul  ncesi dönem kekemelik terapisi başarısında ve sonuçların sürdürülmesinde etkili bir faktör olduğu bilinen çocuğun kendi konuşmasına ilişkin tutumlarının belirlenmesi erken dönem kekemelik yönetiminde kilit role sahiptir. Kekemelik terapilerinde vakanın konuşma akıcılığını artırmak kadar vakanın kendi iletişim yeterliliğine olumlu bakmasını sağlamak da önemlidir (Guttormsen ve diğ., 2015). Kekemeliğe okul öncesi dönemde müdahale edildiğinde okul çağında karşılaşılacak sosyal sorunların önüne geçmek mümkün olmaktadır (Nippold, 2018). Okul  ncesi dönem kekemeliğinde çocuğun terapi ihtiya ına yönelik en önemli göstergelerden biri de çocuğun kendi konuşmasına ve iletişim yeterliliğine yönelik olumsuz tutum geliştirmiş olmasıdır (Zebrowski, 2002). Tüm bunlar çerçevesinde kekeleyen okul öncesi çocuklarının iletişim tutumlarını değerlendirmenin klinik karar verme sürecine çok önemli katkı sağladığı söylenebilir.

Olumsuz iletişim tutumunun öncülleri, kişinin iletişim/konuşma yeterliliği hakkındaki farkındalıktır (Hertsberg, 2016). Kekemeliğin başlaması ve gelişmesine ilişkin kuramlarda önemli bir faktör olarak yer alan ‘farkındalık’, konuşma zorluğunun/kekelemenin kısmen ya da kesin olarak farkında olmak anlamına gelmektedir (Boey, 2009). Çocuklar kendi yeterliklerini akranları ile kıyaslamaya ve akranlarından farklılaşan yönlerini fark etmeye okul öncesi dönemde başlamaktadır (Lewis, 2000). Kekeleyen  ocuklarda da kendi konuşma ve iletişim yeterliklerine ilişkin farkındalık erken yaşlarda başlamaktadır (Ambrose ve Yairi, 1994; Boey ve diğ., 2009).

Farkındalık, inanış ve tutum geliştirmenin  n koşuludur (Hertsberg, 2016), tutum farkındalığın ayrılmaz bir parçasıdır (Vanryckeghem ve diğ., 2005). Kekeleyen okul öncesi çocuklar kendi konuşma yetenekleri hakkında farkındalık geliştirdikten sonra kekemeliklerini olumsuz değerlendirmekte (Clark ve diğ., 2012), farkındalık ile olumsuz tutum gelişmesi arasındaki süre ise oldukça kısa olmakta (Vanryckeghem ve diğ., 2005) sonuç olarak iletişim yeterliliğine ilişkin olumsuz tutum okul öncesi dönemde gelişmektedir (Clark ve ark., 2012; Vanryckeghem, 2005). Kekeleyen  ocukların iletişim yeterliklerini kısa sürede kavramalarında kekemeliğe ilişkin farkındalık düzeyinin etkisi olduğu (Bajaj ve diğ., 2005) bildirilmektedir.

Başlangıcı okul öncesi yıllarda olan ancak sürmesi durumunda tüm yaşam boyunca olumsuz etkileri deneyimlenen kekemelikte erken dönemde yapılacak müdahaleler ile kişinin bu sorundan etkilenme düzeyi azaltılabilmektedir. Kekemelikten iyileşmenin çok büyük oranı okul öncesi yıllarda gerçekleşmektedir. Kekemelikten iyileşme olmaması kronik kekemeliği getirmektedir. Kronik kekemelik için önemli risk faktörlerinden biri de çocuğun kekemeliğine ilişkin farkındalığı ve kendi konuşma yeterliğine ilişkin tutumudur.

Bu araştırmada kurgulanan model ile erken dönem kekemeliğinde yukarıda açıklanan gerekçeler ile kilit role sahip olduğu bilinen iletişim tutumu üzerinde, çeşitli değişkenlerin etkisini belirlemek amaçlanmıştır. Çok boyutlu olarak ele alınması gereken kekemelikte, duygusal boyut (mizaç ve duygu düzenleme), çevresel boyut (ebeveyn tepkileri) ve kekemeliğe ilişkin çeşitli özelliklerin (sıklık, akıcısızlıkların türleri ve ne kadar süredir kekemeliğin devam ettiği) iletişim tutumu üzerindeki etkisi (doğrudan ya da dolaylı) incelenmiştir.

Alanyazında iletişim tutumu üzerinde etkisi olan değişkenleri belirlemeye yönelik yapısal eşitlik modellemesinin kullanıldığı çalışmaya rastlanmamıştır. Bu nedenle mevcut çalışmanın bulguları, iletişim tutumu ve mizaç/duygu düzenleme/kekemelik özellikleri/çocuğun olumsuz duygularına ebeveynlerin tepkileri kapsamında gerçekleştirilen farklı çalışmalar ile tartışılacaktır.

İletişim tutumu üzerinde doğrudan etkiler (mizaç/duygu düzenleme/ kekemelik özellikleri/çocuğun olumsuz duygularına ebeveynlerin tepkileri); dolaylı etkiler (mizacın aracılık etmesi ile kekemelik özelliklerinin; ebeveynlerin çocuğun olumsuz duygusuna verdiği tepkilerin aracılık etmesi ile duygu düzenleme ve kekemelik özelliklerinin iletişim tutumu üzerindeki dolaylı etkisi); birinci düzey değişkenler arasındaki ilişkiler; ikinci düzey değişkenler arasındaki ilişkiler ve değişkenlere ilişkin temel istatistik sonuçları alanyazın ile karşılaştırmalı olarak aşağıda tartışılmıştır.

Bu araştırmada katılımcıların iletişim tutumuna ilişkin ortalama değerleri 3, 83 (SD= 2,57) bulunmuştur. Bu sonuç kekeleyen okul öncesi Türk çocuklarının iletişim tutumu ortalama değeri olan 5,40'tan (SD=2,82) düşüktür. Alanyazında kekeleyen okul öncesi çocuklarında iletişim tutumu ile yaş ve cinsiyet (Aydın-Oral ve diğ., basımda; Bernardini, 2020; Clark ve ark. 2012; Neumann ve ark. 2019; Novsak Bryce

ve Vanryckeghem, 2017; Vanryckeghem ve Brutten, 1997; Vanryckeghem ve diğ., 2001; Vanryckeghem ve diğ., 2005; Vanryckeghem ve Brutten, 2007) değişkenlerin ilişkisinin incelendiği çalışmalar bulunmaktadır. Bu çalışmalar iletişim tutumu ile yaş değişkenin ilişkili olduğunu ve yaşla birlikte olumsuz iletişim tutumunun artma eğiliminde olduğunu ortaya koymaktadır. Mevcut çalışmada yaş ve cinsiyet bir değişken olarak ele alınmadığından çalışmanın sonuçlarını diğer çalışmalar ile karşılaştırmak mümkün olmamaktadır.

Mevcut çalışmada, “Kekemelik Özellikleri” faktörü üzerindeki en fazla etki “Kekemelik Benzeri Akıcısızlıklar” boyutundan kaynaklanmaktadır. “Çocuğunun Olumsuz Duygusuna Ebeveynin Verdiği Tepkiler” faktörüne, çocuğun olumsuz duygusuna babanın verdiği tepkinin annelerin verdiği tepkiye göre daha fazla etkisi olduğu bulunmuştur. Ayrıca çocuğun olumsuz duygusuna annenin verdiği tepkiler faktörü üzerindeki en yüksek etkinin “Duygu İfadesini Teşvik Etme” alt faktöründe olduğu; çocuğunun olumsuz duygusuna babanın verdiği tepkiler faktöründeki en yüksek etkinin ise “Küçümseyici Tepkiler”den kaynaklandığı bulunmuştur.

“Kek.Benz.Akıc.” faktörünün alt faktörleri olan “Tekrarlar, Uzatma ve Blok” un “İletişim Tutumu” üzerindeki etkileri incelendiğinde “Tekrarlar” ve “Uzatma”nın etkisi bulunmuştur. Korelasyon değerlerine bakıldığında ise “Tekrarlar” ile “İletişim Tutumu” arasında negatif yönlü zayıf bir ilişki, “Uzatma” ile iletişim tutumu arasında da zayıf doğrusal bir ilişki tespit edilmiştir. “Tekrarlar” arttıkça iletişim tutumu azalmakta ve “Uzatma” değerleri arttıkça da iletişim tutumunda bir artış olmaktadır. Bununla birlikte, “Tekrarlar” iletişim tutumundaki değişkenliğin %15’ini, “Uzatma” %10’unu ve “Blok” ise %2,5’ini açıklayabilmektedir.

Modelin testi sonucunda, iletişim tutumu üzerinde “Çocuğunun Olumsuz Duygusuna Ebeveynin Verdiği Tepkinler”in yüksek düzeyde doğrudan etkisi olduğu; “Kekemelik Özellikleri”nin düşük düzeyde doğrudan bir etkisi olduğu bulunmuştur. Mizaç ve duygu düzenlemenin ise iletişim tutumu üzerinde doğrudan etkisi bulunamamıştır. Aşağıda iletişim tutumu üzerinde etkisi incelenen tüm değişkenlere ilişkin bulgular alanyazın temelinde tartışılacaktır.

5.1. İletişim tutumu, mizaç ve duygu düzenleme

Araştırmada iletişim tutumları üzerinde mizaç ve duygu düzenlemenin doğrudan etkisi bulunamamıştır. Ancak “Mizaç” faktörü üzerindeki en fazla etkinin “Tepkisellik”ten ve “Ritmiklik”ten; “Duygu Düzenleme” faktörü üzerindeki en fazla etkinin “Duygu Düzenleme-Kontrol”den kaynaklandığı bulunmuştur. Duygusal tepkiselliğin, erken çocukluk dönemindeki kekemeliğin devam etmesi ve kalıcı hale gelmesi riskini artırma eğiliminde olabileceğine (Karrass ve diğ., 2006) ilişkin görüş ile mevcut çalışmanın tepkiselliğe ilişkin bulgusunun iletişim tutumunun kekemeliğin kalıcı hale gelmesine ilişkin risk faktörlerinden biri olduğu yönündeki görüşü desteklemeye hizmet edebileceği düşünülmektedir.

Alanyazında kekeleyen ve kekelemeyen okul öncesi ya da okul çağı çocuklarının mizaç özelliklerinin karşılaştırılmasına ilişkin birçok sonuç rapor edilmiştir. Bu sonuçlar kekeleyen çocukların mizaç özelliklerini betimleme açısından incelendiğinde; kekeleyen çocukların duygusal olarak daha hassas ve tepkisel bir mizaca sahip olma eğiliminde olduklarına (Alm, 2014); daha kısa dikkat süresine, daha olumsuz bir ruh hali kalitesine ve daha fazla duygusal tepkiselliğe sahip olduğuna (Eggers ve diğ., 2010; Kefalianos ve diğ., 2014; Ntourou ve diğ., 2013); mizaç özelliklerinden olan ritmiklik seviyelerinin düşük olduğuna (Anderson ve diğ., 2003); dikkati sürdürme ve çevrelerine uyum sağlamada daha az başarılı olduklarına (Embrechts ve diğ., 2000); duygu düzenlemede daha düşük düzeyde beceri sergilediklerine (Kayhan ve Ünsal, 2019); çevresel uyaranlara karşı daha tepkili olduklarına (Karrass ve diğ., 2006) ilişkin sonuçlar bulunmaktadır. Mevcut araştırmanın katılımcıları sadece kekeleyen okul öncesi çocuklarıdır, araştırmada “Mizaç” değişkenine ait alt faktörlerden (ritmiklik, sebatkarlık, sıcakkanlılık/utangaçlık, tepkisellik) tepkiselliğin, “Duygu Düzenleme” alt faktörlerinden (Değişkenlik/Olumsuzluk; Duygu Düzenleme/Kontrol) “Duygu Düzenleme/Kontrol” alt faktörünün daha etkili olduğunu göstermektedir. Tepkisel çocukların duygu düzenleme becerilerinin düşük olduğu bu durumun sonucu olarak daha az olumlu sosyal davranış ve daha fazla agresif davranış gösterdikleri (Arı ve Yaban, 2016) rapor edilmiştir. Çocuğun belirli bir uyarana tepki verme durumunu yansıtan (Yağmurlu ve Sanson, 2009) ve mizacın temel bileşenlerinden olan duygusal tepkiselliğin ve duygu düzenlemenin, çocuklukta kekemeliğin kapsamlı bir

açıklamasının bir parçasını oluşturduğunu ve olası duygusal tepkisellik ve duygu düzenleme gibi genel mizaç özelliklerine sahip kekeleyen çocukların kekemeliğe karşı daha fazla duygusal tepki yaşayacaklarını (Smith ve Weber, 2007) göstermektedir. Mevcut çalışmanın bulguları da alanyazın ile benzerlik göstermektedir.

Alanyazında ayrıca mizaç/duygu düzenlemenin kekemeliğin ortaya çıkma ihtimalini artırabileceğine (Guitar, 2019; Riley ve Riley, 2000; Smith ve Weber, 2017); kekemeliğin ilerlemesine ve sürmesine (Karrass ve diğ., 2006) etki edebileceğine ilişkin sonuçlar bulunmaktadır. Duygusal tepkiselliğin ‘çocuğun konuşma akıcılığındaki bir bozulmanın farkında olmasının temeli’ olduğu ve bu farkındalığın kekemeliğin alevlenmesinde rol aldığı (Conture ve diğ., 2006) öne sürülmektedir. Olumsuz iletişim tutumunun öncülleri, kişinin kendisi ve iletişim yeteneği/konuşması hakkındaki farkındalığı (Hertsberg, 2016) sonucunda gelişen olumsuz düşünce ve duygudur. Bu süreç gelişimsel olarak okul öncesi yıllarda başlamaktadır (Lewis, 2000). Okul öncesi çocukların kendileri ve yeterliklerini fark etmeleri benlik gelişiminin en önemli kısmıdır. Bu süreçte kendi yeterliklerini akranları ile kıyaslamak ve akranlarından farklılaşan yönlerini fark etmek de söz konusudur. Çocukların 2 yaş itibari ile akıcı ve akıcısız konuşmayı ayırt edebildiklerini gösteren araştırma sonuçları (Ambrose ve Yairi, 1994; Boey ve diğ., 2009) iletişime yönelik farkındalığın oldukça erken yaşlarda başladığına işaret etmektedir. Okul öncesi dönemdeki çocukların yarısından fazlasının kekemeliklerinin farkında oldukları (Boey, 2009); konuşma becerilerine yönelik olumsuz algılar ve olumsuz tutum geliştirdikleri (Clark ve diğ., 2012; Vanryckeghem ve diğ., 2015); yaşla birlikte farkındağın arttığı bilinmektedir (Guttormsen ve diğ., 2015). Mevcut çalışmada yaşı ile iletişim tutumu üzerindeki etkisi ya da bu değişkenler arasındaki ilişki incelenmemiştir ancak katılımcıların sadece 17’si 5 ve üzeri iletişim tutumu değerine sahiptir. Bu sonuç alanyazın sonuçlarından farklılaşmaktadır. Bu farklılığın gelişimsel süreçte olması nedeniyle okul öncesi kekemeliğini yaşayanların çok çeşitli özelliklerinden kaynaklanabileceği ayrıca katılımcıların iletişim tutumu puanlarının ortalama değerden düşük olmasından ve daha çok tekrarlar tarzında akıcısızlıklar yaşamalarından yani kronikleşme açısından düşük risk taşıyor olmalarından kaynaklanmış olabileceği düşünülmüştür.

Kekeleyen 3-6 yaş arası çocukların kendi iletişim yeterliklerine ve konuşmalarına ilişkin tutumlarını belirlemek böylece olumsuz algıları ortaya

çıkarmak (Vanryckeghem ve Brutton, 2007), bireylerin kendi konuşmaları ve konuşma yetenekleriyle ilgili düşüncelerini ve inanışlarını belirleyerek duygusal tepkilerinin yönünü kestirmeye olanak vermektedir (Vanryckeghem ve Kawai, 2015). Çoğunlukla negatif bir yönelimde olan bu inanış bireyin sosyal-duygusal gelişimini olumsuz olarak etkilemektedir (Bloodstein ve Bernstein-Ratner, 2008). Kognisyonun kekemeliğin anlaşılmasında bütünleyici bir etkiye sahip olduğu (Vanryckeghem ve Kawai, 2015), kekemeliğin ortaya çıkışı ve prognozu ile kognisyonlar arasında ilişki olduğu (Walsh ve diğ., 2018) bilinmektedir. Kognisyonların irrasyonel hal almasının kekemelik davranışını güçlendirdiği ve kekeleyen kişilerin problemleri ile yapıcı bir şekilde baş etmelerini engellediği (Vanryckeghem ve Kawai, 2015) ifade edilmektedir. İrrasyonel kognisyonlar iletişim yeterliğine ilişkin olumsuz tutumları yerleştirmektedir (Vanryckeghem ve Kawai, 2015). Duygularını düzenlemede daha yetersiz olan çocukların, duygu düzenlemede daha yeterli olan kekeleyen çocuklara göre, kekemeliklerine yönelik daha güçlü duygularla tepki gösterebilecekleri ve bu durumun kekemeliklerinin alevlenmesine yol açabileceği (Conture ve Walden, 2012); olumsuz duygulanımın ve bu duyguları kontrol etmede yetersizliğin kekemeliğin kronikleşmesinde bir risk faktörü olduğu (Aydın-Uysal ve Özdemir, 2019) bulguları rapor edilmiştir. Çabalı kontrol gibi diğer mizaç nitelikleri, gelişmiş duygu düzenleme ve davranışsal öz kontrol ile doğrudan ilişkilidir (Kochanska ve diğ., 2000). Ancak mevcut araştırmanın sonuçları iletişim tutumu üzerinde duygu düzenlemenin doğrudan bir etkisi olmadığını göstermiştir. Bu durumun katılımcıların daha çok tekrarlar tarzında akıcısızlıklar sergilemesi ile ilgili olduğu düşünülmektedir. Kekemeliğin kronikleşme eğiliminde olmasında uzatma ve blok tarzındaki akıcısızlıkların (Zebrowski, 2002) daha fazla rolü olduğu bilinmektedir. Katılımcıların uzatma ve blok tarzındaki akıcısızlıklara kıyasla tekrarlar tarzındaki akıcısızlıkları daha fazla sergilemesi kronikleşme için daha düşük düzeyde risk barındırdıklarına işaret edebilir. Dikkati odaklama ve engelleme denetimi mizaç özelliğinin kekeleyen ve kekemelikten kendiliğinden iyileşen çocuklar arasında anlamlı düzeyde farklılaştığına yönelik bulgu (Aydın-Uysal ve Özdemir, 2019) mizacın kronikleşmeye ilişkin öngörü sağlamada önemli bir unsur olduğunu göstermektedir. Farklı mizaç özelliklerinin kendiliğinden iyileşmeyi yordadığı birçok çalışma ile (Ambrose ve diğ., 2015; Uysal ve Özdemir, 2019; Erdemir ve diğ., 2018; Howell ve diğ., 2008; Kefailanos ve diğ., 2012) rapor edilmiştir.

Araştırmada mizacın alt faktörü olan “Sıcakkanlılık-utangaçlık” ile duygu düzenlemenin alt faktörü olan “Duygu Düzenleme-Kontrol” arasında pozitif bir ilişki bulunmuştur. Mizaç özellikleri ile duygu düzenleme becerilerinin incelendiği araştırmalarda; mizaç özelliklerinin duygu yönetimini etkileyebildiği (Thompson ve Goodvin, 2007); özellikle olumsuz duyguların uyarılması için eşiklerin, düzenleme gerektiren duygusal tepkilerin yoğunluğuna ve kalıcılığına katkıda bulunduğu (Thompson ve Goodman, 2010) rapor edilmiştir. Mizacın ebeveynlik stili ve ebeveyn çocuk etkileşimi ile bağlantılı olduğu bilinmektedir. Araştırmada “Çocuğun Olumsuz Duygusuna Ebeveynin Verdiği Tepkinlerin” duygu düzenleme aracılığı ile iletişim tutumu üzerinde etkisi bulunamamıştır. Ancak “Sıcakkanlılık-Utangaçlık” mizaç alt faktörü ile annenin “Duygu Odaklı Tepkiler”i, “Duygu İfadesini Teşvik Etme”si ve “Problem Odaklı Tepkiler”i arasında da negatif yönlü ve zayıf ilişkiler ortaya çıkmıştır. Yani “Sıcakkanlılık-Utangaçlık” arttıkça annenin duygu odaklı tepkileri, duygu ifadesini teşvik etmesi ve problem odaklı tepkileri azalmaktadır. Araştırmada ayrıca “Tepkiselilik” ile “Değişkenlik-Olumsuzluk” arasında doğru orantılı ilişkisi bulunmuştur. Bu bulgu ile Arı ve Yaban’ın (2016) 4-6 yaş çocuklarında, tepkisel olan çocukların duygu düzenlemede daha az becerikli olduklarını, daha az olumlu sosyal davranış sergilediklerini ve tepkisel çocukların, duygu düzenleme becerilerinin de düşük olmasının daha fazla açık saldırgan davranış sergilemeyle ilişkili olduğunu rapor ettikleri çalışma sonuçlarıyla benzerlik göstermektedir.

Mizaç ve ebeveynlik arasındaki etkileşimin doğasını anlamak, mizaç ve çocuğun davranışları arasındaki ilişkiyi anlamada önemli olmaktadır (Kiff ve diğ., 2011). Mizaç özelliklerinin ebeveynlik stiliyle etkileşimi ortak bir biçimde çocuğun sosyal gelişimini etkilemektedir (Thomas ve Chess, 1996). Okagaki ve Bigham (2005) ebeveynlerin çocuklarının davranış ve mizaçlarını belli bir şekilde algıladıklarını ve çocukların mizaçlarının bazı ebeveyn davranışlarını uyarabileceğini ifade etmişlerdir. Sanson ve ark. (2011), ebeveyn çocuk etkileşiminde çocukların pasif katılımcılar olmadığını ve çocuğun mizaç özelliklerinin hem ebeveynlerini hem de ebeveynleri ile olan etkileşimlerini etkilediği belirtmektedirler. 4-6 yaş arası çocukların duygu düzenleme becerilerinin ebeveyn tutumları ve çocuğun mizaç özelliklerinden etkilendiği (Kahraman ve Gökşen, 2021) rapor edilmiştir. Mizaç bakım veren ile etkileşim yoluyla duygu düzenlemenin gelişimini etkileyebilmektedir (Thompson ve Goodman, 2010). Mevcut çalışmada çocuğun olumsuz duygusuna ebeveynin verdiği

tepkinlerin (duygu düzenleme aracılığı ile) iletişim tutumu üzerinde dolaylı bir etkisi bulunamasa da çocuğun olumsuz duygusuna ebeveynin verdiği tepkinlerin, duygu düzenleme üzerinde düşük düzeyde doğrudan etkisi olduğuna ilişkin sonucun ebeveyn tepkileri ve duygu düzenleme arasındaki ilişkiyi kekemelik açısından da ortaya koymaya yardımcı olacağı düşünülmektedir. Duygusal düzenleme, büyük oranda çocuk ile onun ebeveynleri arasındaki ilişkinin bağlamında gelişmektedir (Fox ve Calkins, 2003). Kekeleyen okul öncesi dönem çocuklarının duygusal tepkisellik nedeniyle duygu düzenlemede zorlandıkları (Eggers ve diğ., 2010); duygu düzenleme için daha fazla çaba sarf ettikleri (Johnson ve diğ., 2010 ve duygu düzenleme kapasitelerinin daha sınırlı olduğu (Karrass ve diğ., 2006) duygusal tepkisellik ve düzenlemenin kortikal ölçümleri arasındaki ilişkinin çocukluk çağı kekemeliği ile ilişkili olduğu (Zengin-Bolatkale, 2018) belirtilmektedir.

Araştırmada İletişim Tutumunun Mizaç ile pozitif, Duygu Düzenleme ile pozitif ilişkisi olduğu; “Tepkisellik” ile annenin “Cezalandırıcı Tepkiler”i ve “Duygu İfadesini Teşvik Etme”si arasında ters orantılı ilişki olduğu; “Değişkenlik-Olumsuzluk” ile babanın “Cezalandırıcı Tepkiler”i arasında negatif yönlü ilişki olduğu; “Duygu Düzenleme-Kontrol” ile annenin “Duygu Odaklı Tepkiler”i, “Duygu İfadesini Teşvik Etme”si ve “Problem Odaklı Tepkiler”i arasında negatif yönlü doğrusal ilişki olduğu; “Değişkenlik-Olumsuzluk” ile annenin verdiği tepkiler arasında ilişki olmadığı bulunmuştur. Garner ve ark. (2008) çocuğuyla empati kurarak ve duygu sözcüklerini daha fazla kullanarak konuşan annelerin çocuklarında duyguları anlama ve düzenleme becerilerinin daha ileri düzeyde olduğu sonucunu ortaya çıkarmışlardır. Buna karşın çocuğunun duygularını küçümseyen, cezalandıran ve eleştiren annelerin çocuklarında duyguları tanıma ve duygu düzenleme güçlüğü olduğu saptanmıştır (Denham ve diğ., 2007; Mirabile, 2014). Duygusal düzenleme, büyük oranda çocuk ile onun ebeveynleri arasındaki ilişkinin bağlamında gelişmektedir (Fox ve Calkins, 2003). Uyar ve ark. (2018), 3-6 yaş arası 90 çocuk ve annelerin duygu sosyalleştirme davranışları ile duygu düzenleme ve duyguları anlama becerileri arasındaki ilişkinin incelendikleri araştırmada, annelerin problem odaklı ve cezalandırıcı tepkileri arttıkça çocukların duygu düzenleme becerilerinin de arttığını bildirmişlerdir.

5.2. İletişim Tutumu ve Çocuğunun Olumsuz Duygusuna Ebeveynin Verdiği Tepkiler

Araştırmada iletişim tutumu üzerinde “Çocuğunun Olumsuz Duygusuna Ebeveynin Verdiği Tepkinlerin” yüksek düzeyde doğrudan etkisi olduğu bulunmuştur. Kekeleyen 4-5 yaş çocuklarının kendi konuşma yeterliklerine ilişkin tutumunun olumsuz yönde olmasında çocuğunun olumsuz duygusuna annesinin ve babasının tepkilerinin birleşik etkileri doğrudan etkili olmaktadır. Araştırmada, çocuğunun olumsuz duygusuna babanın verdiği tepkilerin, iletişim tutumu üzerinde ters yönde dolaylı bir etkisi bulunmuştur. Buna göre babanın gösterdiği tepki düzeyi arttıkça çocuğun iletişim tutumuna ilişkin puanı azalmakta yani iletişim tutumu olumsuz olmamaktadır. Annelerin “Çoc.Olums.Duyg.Verd.Tep.” faktörü üzerindeki en yüksek etki “Duygu İfadesini Teşvik Etme” alt faktöründe görülmektedir. Babanın “Çoc.Olums.Duyg.Verd.Tep.” faktöründeki en yüksek etki ise “Küçümseyici Tepkiler”den kaynaklanmaktadır. “Ebeveynlerin Çoc.Olums.Duyg.Verd.Tep.” durumu incelendiğinde ise “Babaların Çoc.Olums.Duyg.Verd.Tep.”sinin anneye göre daha yüksek bir etkiye sahip olduğunu göstermektedir. Babaların çocuklarının iyileşmesi ve normal bir yaşam sürmeleri olasılığı konusunda daha olumlu düşüncelere sahip olmalarını rapor eden (Safwat ve Sheikhany, 2019) bulgu ile paralellik gösterdiği söylenebilir.

Ebeveynler günlük rutinler içinde bebeklikten itibaren bebeğine/çocuğuna zorlu durumlarda yardım sunarak, farklı ortam ve durumlarda meydana gelebilecek sıkıntıları yatıştırarak ve bu durum ve ortamlarda güvence sağlayarak bebeğin/çocuğun duygusal tepkilerini yönetmek için doğrudan müdahalede bulunurlar (Thompson ve Meyer, 2007). Ebeveyn çocuk ilişkisinin kalitesinin gelişmesine ve duygu düzenleme kapasitelerinin gelişmesine katkıda bulunan erken deneyimlerin ebeveyn çocuk ilişkisini sağlayan iskeleti kurduğu belirtilmektedir (Denham ve diğ., 1995; Thompson ve Goodman, 2010).

Kekeleyen çocukların kendi kekemeliklerine yönelik gelişen olumsuz duyguların sadece çocukları değil aynı zamanda onların ebeveynlerini de etkilediğini ve ebeveynlerin endişe, güvensizlik, hayal kırıklığı, öfke, üzüntü ve suçluluk gibi farklı duygular yaşadıklarını ortaya koyan araştırmalar bulunmaktadır (Berquez ve

diğ., 2015; Langevin ve diğ., 2010; Lau ve diğ., 2012; Millard ve Davis, 2016; Plexico ve Burrus, 2012).

Kekeleyen okul öncesi ve okul çağı çocuklarının annelerinin babalara kıyasla çocuklarının kekemelikleri nedeniyle daha fazla üzüntü içeren duygusal tepki sergilediği; annelerin çocuklarıyla etkileşimlerinde kendilerini endişeli, sinirli ve suçlu hissettikleri (Safwat ve Sheikany, 2019) rapor edilmiştir. Ebeveynlerin çocukların kekemeliklerine yönelik nasıl etkileşimde bulundukları ve nasıl tepki gösterdikleri erken dönem kekemelik yönetiminde önemli rol oynamaktadır (Humeniuk ve Tarkowski, 2016; Millard ve diğ., 2018). Ebeveynlerin çocukların kekemeliğine karşı bilişsel tepkilerinin duygusal ve davranışsal tepkilerinden daha güçlü olduğuna (Humeniuk ve Tarkowski, 2016); kekeleyen 3-6 yaş çocuklarının ebeveynlerinin duygusal tepkilerinin davranışsal tepkilerinden daha güçlü olduğuna (Salehpoor ve diğ., 2020) ilişkin sonuçlar rapor edilmiştir. Ebeveynler kekeleyen bir çocuğa sahip olmanın daha fazla dikkat, çaba ve sabır gerektiren zorlu bir deneyim olduğunu; çocuklarının geleceği hakkında endişe duyduklarını, kekemelikleri nedeniyle çocuklarının sosyal gelişiminin etkilenebileceğine ve çocuklarının potansiyeline ulaşmasının engellenebileceğine yönelik endişelerinin olduğuna ilişkin sonuçlar mevcuttur (Langevin ve diğ., 2018; Millard ve Davis, 2016; Plexico ve Burrus, 2012). Ebeveynlerin erken çocukluk döneminde, çocuğun hayatında her yerde rol oynamaları, çocuğun sosyalleşmesini çeşitli şekillerde desteklemesi ve çocuğun ebeveynlerine derin duygusal bağlılıkları nedeniyle etkileri birincildir (Laible ve Thompson, 2007).

Ebeveynlerin duygu sosyalleştirme davranışları olumlu (duyguya odaklı, duygu ifadesini kolaylaştıran, problem odaklı) ve olumsuz (küçümseyici, cezalandırıcı, ebeveynde sıkıntı) (Yağmurlu ve Altan, 2010) yönde olabilmektedir. *Duygu odaklı tepkiler*, ebeveynin ilgi ve sıcaklık göstermesini, çocuğun dikkatini başka yöne çekmesini; *problem-odaklı tepkiler* ebeveynin çocuğuna sorun çözme, başa çıkma yollarını göstermesini; *duygu ifadesini cesaretlendiren tepkiler*, çocuğun hissettiği duyguyu onaylayan ve duygunun uygun bir şekilde gösterilmesine özendiren ifadeleri; *küçümseyici tepkiler*, çocuğun duygularını önemsememeyi; *cezalandırıcı tepkiler*, çocuğu destekleyici olmayan duygu ile karşılamayı; *ebeveynde sıkıntı tepkileri*, çocuğun olumsuz duygusunu üzüntü ile karşılamayı içermektedir (Yağmurlu ve Altan, 2010).

Araştırmada ayrıca iletişim tutumu üzerinde duygu düzenleme aracılığı ile çocuğun olumsuz duygusuna ebeveynin verdiği tepkinin dolaylı etkisi incelenmiş ancak etki bulunmamıştır. Anne-çocuk etkileşiminin, çocuğun duygusal düzenleme becerisinin gelişiminde önemli olduğuna (Altan, Yağmurlu ve Yavuz; 2012); çocuğun duygu düzenleme becerisi ile annenin duygu düzenleme güçlüğü arasında ters yönlü bir ilişki olduğuna (Are ve Shaffer, 2016); çocukların duygularına yönelik küçümseme tepkisinin, çocukların duygu düzenlemesi ile ebeveynlerine bağlanma arasındaki ilişkiyi düzenlediğine (Ahmetoğlu ve diğ., 2018) ilişkin sonuçlar çocuğunun olumsuz duygusuna ebeveynin verdiği tepkinlerin çocuğun duygu düzenleme becerisinde ne denli etkili olduğunu ortaya koymaktadır.

Ebeveynlerin çocuklarının duygularına verdikleri tepkilerin çocuklarının duygu düzenlemesinin şekillenmesinde ve desteklenmesinde önemli rolü bulunmaktadır (Fabes ve diğ., 2001). Ebeveynin çocuğunun olumlu ve/veya olumsuz duygularını kabul ederek çocuğun yaşadığı yoğun, rahatsız edici ve karmaşık duygular hakkında açıkça konuşması çocuğun duygularını düzenlemesinde daha esnek ve becerikli olmasına ve duygu yoğunluğunu azaltmasına katkı sağlamaktadır (Eisenberg ve diğ., 1998). Annenin bağlanma stili ve bazı kişilik özellikleri çocuğun duygu düzenleme becerisi üzerinde etkili unsurlardır olduğu (Bilge ve Sezgin, 2020); çocuğun duygu düzenleme becerisi ile annenin duygu düzenleme güçlüğü arasında ters yönlü bir ilişki bulunmaktadır (Are ve Shaffer, 2016). Olumsuz duygulanım içeren anne-çocuk ilişkisinde annelerin çocuklarının duygularını reddettiği buna karşın daha düşük duygu reddi yapan annelerin çocuklarının duygu düzenlemeyi gerçekleştirdikleri, hem anne hem de çocuk mizaç örüntülerinin çocukların duygu düzenlemelerini doğrudan etkilediği (Scott ve Larson, 2021) rapor edilmiştir. Ebeveynler çocukların duygularına verdikleri tepkiler ile duygu sosyalleştirme sürecine ‘doğrudan’ katkıda bulunmaktadır (Denham ve diğ., 2007). Bu tepkiler ödüllendirici (çocuğun olumlu duygularını korumaya yardım eder) ve cezalandırıcı (çocuğun duygularını görmezden gelmeyi içerir) olarak sınıflandırılmaktadır (Denham ve diğ., 1998). Gottman ve ark. (1996), ödüllendirici tepkiyi benimseyen ebeveynlerin çocuklarının duygularını anlamaya çalıştığını; duygularını isimlendirdiğini ve hem kendi hem de çocuklarının duygularını düzenlediklerini; cezalandırıcı tepkiyi sergileyen ebeveynlerin ise; duygulara yönelik farkındalıklarının düşük olduğunu, çocuklarının kızgınlık, üzüntü gibi duygusal deneyimlerine küçümseyici, cezalandırıcı veya göz ardı edici tutumlarla

tepki vererek duyguyu göz ardı ettiklerini rapor etmişlerdir. Annelerinden duyarlı destek aldıklarında zor mizaçlı çocuklar daha uyumlu oldukları ve daha az davranış problemi sergiledikleri (Kochanska ve Kim, 2012); çocuğun mizaç özelliklerinin ve ebeveyn tutumlarının duygu düzenleme becerilerini etkilediği (Kahraman ve Gökşen, 2021) rapor edilmiştir. Kaya-Bican ve Sarıtaş (2017), ebeveynlerin duygu sosyalleştirme davranışlarının incelendiği araştırmaları inceleyerek bir derleme yapmış ve duygu sosyalleştirme davranışlarının, farklı mizaç profiline sahip çocuklar üzerinde farklı etkileri olduğunu ve çocukların mizacına göre şekillendiğini rapor etmişlerdir.

Erken çocukluk döneminde annenin çocuğun olumsuz duygu durumlarında olumsuz davranış göstermesinin çocuğun mizacı ve duygu düzenleme becerisi üzerinde etkili olduğuna ilişkin bu araştırma sonuçları mevcut araştırmanın iletişim tutumu üzerinde çocuğun olumsuz duygusuna ebeveynin verdiği tepkilerin doğrudan etkisi olduğuna ve çocuğun olumsuz duygusuna annelerin verdiği tepkilerin dolaylı etkisi olduğuna ilişkin bulgular ile birlikte ele alındığında erken dönem kekemeliğinde ebeveyn tepkilerinin önemli etkisi olabileceğine işaret etmektedir.

Araştırmada çocuğun olumsuz duygusuna annenin verdiği tepki ve çocuğun olumsuz duygusuna babanın verdiği tepkinin “Duygu Düzenleme” üzerinde dolaylı etkisi incelenmiş ve negatif yönlü bir etki bulunmuştur. Buna göre, annenin ve babanın verdiği tepki düzeyi arttıkça çocuğun duygu düzenleme yeterliğinde düşüş yaşanmaktadır. Bu bulgular, annenin duygu sosyalleştirme davranışlarının çocuğun duygu düzenlemesinde anlamlı bir yordayıcı olduğunu (Seçer, 2017); annelerin olumlu, sakin tutumunun ve annelerin çocuklarına hızlı tepki vermesi ve bir süre tepkisiz kalmasının da çocukların duygularını düzenleme becerisini etkilediğini (Yağmurlu ve Altan, 2010); çocuğuyla empati kurarak ve duygu sözcüklerini daha fazla kullanarak konuşan annelerin çocuklarında duyguları anlama ve düzenleme becerilerinin daha ileri düzeyde olduğunu (Garner ve diğ., 2008) fakat bunun tersi olacak şekilde çocuğunun duygularını küçümseyen, cezalandıran ve eleştiren annelerin çocuklarında duyguları tanıma ve duygu düzenleme güçlüğü olduğunu (Mirabile, 2014); çocukların duygu düzenleme becerilerinin artmasının annelerin problem odaklı ve cezalandırıcı tepkilerinin artmasıyla ilişkili olduğunu (Özen-Uyar ve diğ., 2018) gösteren alanyazın bulguları ile paralellik göstermektedir.

Alanyazın bulguları ve mevcut çalışmanın bulguları birlikte ele alındığında çocuğun olumsuz duygusuna ebeveynin verdiği tepkilerin çocuğun duygu düzenleme becerisini etkilediğini; çocukların duygu sosyalleştirme sürecinde ebeveynlerinin olumlu ve olumsuz duygu ifadelerini model alabildiklerini; ebeveyn tepkilerinin ise kekeleyen 4-5 yaş çocuklarında iletişim tutumu üzerinde etkili olduğunu göstermektedir. Araştırmada İletişim Tutumunun Çocuğun olumsuz duygu durumlarında ebeveynin verdiği tepkiler ile negatif doğrusal bir ilişkisi tespit edilmiştir.

5.3. İletişim Tutumu ve Kekemelik Özellikleri

Araştırmada “Kekemelik Özelliklerinin” iletişim tutumu üzerinde düşük düzeyde doğrudan bir etkisi olduğu bulunmuştur. Kekeleyen 4-5 yaş çocuklarında her ne kadar düşük düzeyde olsa da kekemelik sıklığı, kekemelik başlangıcından itibaren geçen süre ve kekemelik benzeri akıcısızlıkların birleşik etkileri doğrudan etkili olmaktadır.

Araştırmada “Kek.Baş.Geç.Sür.”nin kekemelik özellikleri üzerinden iletişim tutumuna dolaylı etkisi incelenmiş ve düşük düzeyde negatif bir etki olduğu bulunmuştur. Groner ve ark (2016) kekemelik sıklığının iletişim tutumu üzerindeki etkisini inceledikleri araştırmalarında kekemelik benzeri akıcısızlıkların türü, süresi, ikincil davranışları hakkında kapsamlı tanımlayıcı istatistiksel sonuçların iletişim tutumunda rol oynayan faktörleri daha fazla anlamayı ve yorumlamayı sağladığını vurgulamışlardır. Araştırmada “Kek.Benz.Akıc.” alt faktörünün de “İletişim Tutumu” üzerindeki dolaylı etkisi incelenmiş ve pozitif yönlü bir etki bulunmuştur. Bu bulgu çocuğun “Kek.Benz.Akıc.” değeri yükseldikçe İletişim Tutumuna ilişkin puanın da arttığı anlamına gelmektedir. Ayrıca Kek.Benz.Akıcısızlıkların (tekrarlar, uzatma, blok) “İletişim Tutumu” üzerindeki etkilerinin belirlenmesi için yapılan analiz sonucunda “Tekrarlar”ın ve “Uzatma”nın etki ettiği bulunmuştur. Groner ve ark.’nın (2016) araştırmalarında 300 sözcüklü konuşma örneğinde ortalama 22 tekrar (%80) ve 5 uzatma (%20) rapor ettikleri sonuç ile mevcut çalışmanın uzatma sayısı ile iletişim tutumu arasında pozitif ilişki olduğunu gösteren bulgusu benzerlik göstermektedir.

Erken dönem kekemeliğinde kronikleşme için öngörü sağlayan faktörlerden biri de iletişim tutumudur. Kronikleşme için risk faktörü olarak gösterilen diğer faktörler ise kekemeliğin karakteristik özellikleri olan kekemelik şiddeti, ikincil davranışların varlığı, akıcısızlık anlarına çaba ve gerilimin eşlik etmesi, uzatma ve blok tarzındaki akıcısızlıklardır (Zebrowski, 2002). Mevcut çalışmada ikincil davranışlara ve şiddete ilişkin bir inceleme yapılamamıştır. Ancak kekemelik benzeri akıcısızlıklar faktöründe en yüksek etkinin uzatma tarzındaki akıcısızlıklar olduğu bulunmuştur. Bu nedenle mevcut çalışmanın iletişim tutumu üzerinde kekemelik benzeri akıcısızlıklar faktörünün dolaylı etkisi olduğuna ilişkin bu bulgusunun alanyazın ile paralellik gösterdiği düşünülmektedir.

Vanryckeghem (2001) kekeleyen ilköğretim çocuklarında kekemelik şiddeti ve yaş arttıkça konuşmaya ilişkin olumsuz tutumun da artış gösterdiğini; Boey ve ark. (2009), kekeleyen 2-7 yaş arası çocuklarda kekemelik şiddeti yüksek olan çocukların kekemeliğinin daha fazla farkında olduklarını; Winters (2021) ise, kekeleyen okul çağındaki çocukların aksine -ancak kekeleyen yetişkinlere ve ergenlere benzer şekilde- okul öncesi çocuklarında iletişim tutumunun kekemelik şiddeti ile doğrusal olarak ilişkili olmadığını rapor etmiştir. Kekemelik şiddetine ilişkin bu bulgular mevcut çalışmanın kekemelik sıklığına ilişkin bulgusu ile benzerlik göstermektedir. Winters (2021) daha uzun süredir kekeleyen çocukların, daha kısa süredir kekeleyen çocuklara kıyasla olumsuz iletişim tutumu bildirme olasılığının daha yüksek olmadığını bildirmiştir. Mevcut çalışmada kekemelik başlangıcından itibaren geçen sürenin iletişim tutumu üzerinde doğrudan etkisi incelenememiştir. Söz konusu alt faktöre ilişkin sonuçlar dolaylı etki ve korelasyon sonuçlarına ait kısımda tartışılmıştır.

Araştırmada “Çocuğun Olumsuz Duygusuna Ebeveynin Verdiği Tepkinlerin” kekemelik özellikleri aracılığı ile iletişim tutumu üzerinde etkisi bulunamamıştır. Araştırmada “Mizacın” kekemelik özellikleri aracılığı ile iletişim tutumu üzerinde etkisi bulunamamıştır. Yağmurlu ve ark. (2005), 48-77 aylık normal gelişim gösteren çocuklarda, tepkiselliğin duygu, sebatkarlığın dikkat ve sıcakkanlılık-utangaçlığın davranış düzenleme becerileriyle ilgili olduğunu; İlgar ve Akbaba (2017) ise tepkisel olan çocukların duygularını kontrol etmede ve duygu düzenlemede güçlük çektiklerini, annenin çocuğun duygu durumlarında olumsuz davranış göstermesi ile çocuğun tepkiselliğinin arttığını, olumlu davranış göstermesi ile çocukların ritmiklik

ve sebatkarlık özelliklerinin arttığını rapor etmiştir. Kekeleyen çocuklara yönelik mizaç araştırmalarında da tepkisellik düzeyinin kekeleyen çocuklarda yüksek olduğu çeşitli çalışmalarla (Eggers ve diğ., 2010; Karrass ve diğ., 2006; Ntourou ve diğ., 2013) bildirilmektedir. Bu araştırmada da Mizaç faktörüne en fazla çocuğun belirli bir uyarana tepki verme durumunu yansıtan “Tepkisellik”in etkisi olduğu bulunmuştur. Araştırmada ayrıca “sebatkarlık” ile “kekemelik sıklığı” arasında pozitif yönlü bir ilişki bulunmuştur. Bu bulgu kekemelik sıklığı yüksek olan katılımcıların dikkati bir aktivite üzerinde yoğunlaştırabilmesinin daha yüksek olduğu anlamına gelmektedir. Bu bulgu, kekeleyen okul öncesi çocuklarında konuşma akıcılığını ve duygusal tepkileri aynı anda düzenlemenin güç olduğuna (Johnson, 2010); duygu düzenleme davranışları ile konuşma akıcılığı arasında ilişki olduğuna (Jones, 2014) ilişkin alanyazın bulguları ile açıklanabilir.

Araştırmada “Tepkisellik” ile “Kekemelik Sıklığı”nın doğru orantılı bir ilişkisi olduğu bulunmuştur. Kekeleyen çocukların kekemelik sıklığı ve mizaç özelliklerinin incelendiği çalışmalarda, kekemelik sıklığı ve duygusal tepkisellik arasında önemli bir ilişki olduğu (Choi ve diğ., 2016), kekemelik sıklığının düzenleyici stratejilerin kullanımının azalması ile arttırdığı (Arnold, 2011); kekeleyen çocukların yeni durumlardan kaçınması ve yeni durumlara maruz kaldığında kekelemenin daha olası olacağı (Anderson, 2003); kekeleyen çocukların deneysel görevler sırasındaki duygu düzenleme davranışlarının sonraki anlatı görevleri sırasındaki kekelemenin öngörücüsü olduğu ve kekemelik sıklığının artmasıyla ilişkili olduğu (Ntourou ve diğ., 2013) bildirilmiştir. Duygu düzenleme ve duygusal tepkisellik mizacın temel bileşenleri olarak kabul edilmektedir (Derryberry ve Rothbart, 1984; Akt. Eggers, 2009). Tepkisel olan çocuklar duygularını kontrol etmede ve duygu düzenlemede güçlük çekmektedir (Yağmurlu ve diğ., 2005). Duygusallık gibi belirli mizaç özelliklerinin kekemelik yolunu etkileyebileceğine (Dworzynski ve diğ., 2007) ve kekeleyen çocukların, kekelemeyen akranlarıyla karşılaştırıldığında daha fazla duygusal tepkisellik sergilediklerine (Rocha, 2019); kekeleyen çocukların olumlu duygusal tepkiselliği ile kekemelik arasında bir ilişki olduğuna, olumsuz tepkiselliğin, çocukların olumlu duygusal stres sırasındaki kekemeliği ile daha güçlü bir şekilde ilişkili olduğuna (Choi ve diğ., 2016) ilişkin sonuçlar ve yukarıda sunulan alanyazın bulguları kekemelik ve mizaç arasındaki ilişkiyi ortaya koymaktadır.

Araştırmada kekemelik özellikleri değişkeni kapsamında incelenen kekemelik başlangıcından itibaren geçen sürenin iletişim tutumu üzerindeki dolaylı etkisi incelenmiş ve. negatif bir etkisi olduğu bulunmuştur. Çocuğun daha uzun süredir kekeliyor olması iletişim tutumu değerlerinde düşüşe sebep olmaktadır. Alanyazında kekemelik özellikleri ile iletişim tutumu arasında bir ilişki olabileceği ve kekemelik şiddeti yüksek olan çocukların daha olumsuz iletişim tutumu bildirme olasılıklarının daha yüksek olduğu ileri sürülmesine rağmen (Beilby ve diğ., 2012; Kawai ve diğ., 2012; Vanryckeghem ve Brutten, 1996; Vanryckeghem ve diğ., 2001), araştırmaların sonuçları ne yazık ki okul öncesi dönem çocuklarını kapsamıyordu. Bu noktadan yola çıkan araştırmacılar, kekeleyen okul öncesi dönem çocuklarında kekemelik şiddeti ve iletişim tutumu arasındaki ilişkide daha yüksek kekemelik şiddetinin daha olumsuz iletişim tutumunu ön görüp görmediğini değerlendirmişlerdir (Gröner ve ark., 2016; Hertsberg ve Zebrowski, 2016; Winter ve diğ., 2021). Bu araştırmaların sonuçları kekemelik özelliklerinin (kekemelik sıklığı, başlangıcından itibaren geçen süre, eşlik eden fiziksel davranışlar) olumlu veya olumsuz tutum üzerindeki etkisi için güçlü kanıtlar sağlayamamaktadır. Mevcut araştırmada ise “İletişim Tutumu” ve “Kekemelik Özellikleri” arasında pozitif bir ilişkisi tespit edilmiştir. İletişim tutumu değerleri arttıkça kekemelik sıklığı, kekemelik başlangıcından itibaren geçen süre ve kekemelik benzeri akıcısızlıkların oluşturduğu kekemelik özelliklerinde artış olduğu anlamına gelen bu bulgunun alanyazına katkı sağlayabileceği düşünülmektedir.

6. SONUÇ VE ÖNERİLER

6.1. Sonuçlar

Araştırmada İletişim tutumu üzerinde “Çocuğun Olumsuz Duygusuna Ebeveynin Verdiği Tepkinlerin” yüksek düzeyde “Kekemelik Özellikleri”nin ise düşük düzeyde doğrudan bir etkisi olduğu bulunmuştur. Araştırmada “Çocuğun Olumsuz Duygusuna Ebeveynin Verdiği Tepkinlerin” “Duygu Düzenleme” üzerinde düşük düzeyde doğrudan etkisi olduğu bulunmuştur. Mizaç ve duygu düzenlemenin iletişim tutumu üzerinde doğrudan etkisi bulunamamıştır.

Dolaylı etkiye bakıldığında; “Çoc.Olums.Duyg.Anne.Verd.Tep.”nin ve “Çoc.Olums.Duyg.Baba.Verd.Tep.”nin “Duygu Düzenleme” üzerinde negatif yönlü bir etkisi olduğu saptanmıştır. “Çoc.Olums.Duyg.Baba.Verd.Tep.”nin “İletişim Tutumu” üzerinde de ters orantılı dolaylı bir etkisi olduğu, “Kek.Baş.Geç.Sür.”nin “İletişim Tutumu” üzerinde de düşük düzeyde negatif bir etkisi olduğu, “Kek.Benz.Akıc.” alt faktörünün de “İletişim Tutumu” arasında pozitif yönlü bir ilişki bulunmuştur.

“Kekemelik Özellikleri” faktörü üzerindeki en fazla etki “Kek. Benz. Akıc.” boyutundan kaynaklanmaktadır. Çocuğun olumsuz duygusuna ebeveynlerin verdiği tepkiler faktörüne, çocuğun olumsuz duygusuna babanın verdiği tepkinin annelerin verdiği tepkiye göre daha fazla etkisi olduğu bulunmuştur. Ayrıca çocuğun olumsuz duygusuna annenin verdiği tepkiler faktörü üzerindeki en yüksek etkinin “Duygu İfadesini Teşvik Etme” alt faktöründe olduğu; çocuğun olumsuz duygusuna babanın verdiği tepkiler faktöründeki en yüksek etkinin ise “Küçümseyici Tepkiler”den kaynaklandığı bulunmuştur.

“Kek.Benz.Akıc.” faktörünün alt faktörleri olan “Tekrarlar, Uzatma ve Blok” un “İletişim Tutumu” üzerindeki etkileri incelendiğinde “Tekrarlar” ve “Uzatma”nın etkisi bulunmuştur. Korelasyon değerlerine bakıldığında ise “Tekrarlar” ile “İletişim Tutumu” arasında negatif yönlü zayıf bir ilişki, “Uzatma” ile “İletişim Tutumu” arasında da zayıf doğrusal bir ilişki tespit edilmiştir.

Mizaç faktörüne en fazla etkiye “Tepkisellik” ve “Ritmiklik”in sahip olduğu; “Duygu Düzenleme”de ise “Duygu Düzenleme-Kontrol” ün en yüksek etkiyi

oluşturduğu saptanmıştır. Mizacın alt faktörü olan “Sıcakkanlılık-Utangaçlık” ile Duygu düzenlemenin alt faktörü olan “Duygu Düzenleme-Kontrol” arasında pozitif bir ilişki olduğu bulunmuştur.

“İletişim Tutumu”nun “Mizaç” ile pozitif, “Duygu Düzenleme” ile pozitif ilişkisi olduğu; “Tepkisellik” ile annenin “Cezalandırıcı Tepkiler”i ve “Duygu İfadesini Teşvik Etme”si arasında ters orantılı ilişki olduğu; “Değişkenlik-Olumsuzluk” ile babanın “Cezalandırıcı Tepkiler”i arasında negatif yönlü ilişki olduğu; “Duygu Düzenleme-Kontrol” ile annenin “Duygu Odaklı Tepkiler”i, “Duygu İfadesini Teşvik Etme”si ve “Problem Odaklı Tepkiler”i arasında negatif yönlü doğrusal ilişki olduğu; “Değişkenlik-Olumsuzluk” ile annenin verdiği tepkiler arasında ilişki olmadığı ortaya çıkmıştır.

Annelerin “Çoc.Olums.Duyg.Verd.Tep.” faktörü üzerindeki en yüksek etki “Duygu İfadesini Teşvik Etme” alt faktöründe görülmektedir. Babanın “Çoc.Olums.Duyg.Verd.Tep.” faktöründeki en yüksek etki ise “Küçümseyici Tepkiler”den kaynaklanmaktadır. “Ebeveynlerin Çoc.Olums.Duyg.Verd.Tep.” durumu incelendiğinde ise “Babaların Çoc.Olums.Duyg.Verd.Tep.”sinin anneye göre daha yüksek bir etkiye sahip olduğunu bulunmuştur.

Araştırmada çocuğun olumsuz duygusuna annenin verdiği tepki ve çocuğun olumsuz duygusuna babanın verdiği tepkinin “Duygu Düzenleme” üzerinde dolaylı etkisi incelenmiş ve negatif yönlü bir etki saptanmıştır.

“Kekemelik Özelliklerinin” “İletişim Tutumu” üzerinde düşük düzeyde doğrudan bir etkisi olduğu; “Kek.Baş.Geç.Sür.”nin “İletişim Tutumu” üzerindeki dolaylı etkisi incelenmiş ve negatif bir etki olduğu; “Kek.Benz.Akıc.” alt faktörünün de “İletişim Tutumu” üzerindeki dolaylı etkisi incelenmiş ve pozitif yönlü bir etkisi olduğu ortaya çıkmıştır.

“Çocuğun Olumsuz Duygusuna Ebeveynin Verdiği Tepkinlerin” kekemelik özellikleri aracılığı ile iletişim tutumu üzerinde etkisi ve “Mizacın” kekemelik özellikleri aracılığı ile iletişim tutumu üzerinde etkisi bulunamamıştır. “Sebatkarlık” ile “Kek. Sık.” arasında pozitif yönlü bir ilişkisi ve “Tepkisellik” ile “Kek. Sık.”nın doğru orantılı bir ilişkisi olduğu bulunmuştur.

Kekemelik özellikleri değişkeni kapsamında incelenen kekemelik başlangıcından itibaren geçen sürenin iletişim tutumu üzerindeki dolaylı etkisi incelenmiş ve negatif bir etkisi olduğu görülmüştür.

“İletişim Tutumu” ve “Kekemelik Özellikleri” arasında pozitif bir ilişkisi tespit edilmiştir.

Sonuç olarak kekeleyen 4-5 yaş çocuklarının iletişim tutumu üzerinde etkisi incelenen kekemelik özellikleri, mizaç, duygu düzenleme, çocuğun olumsuz duygularına ebeveynin verdiği tepki faktörlerinden en yüksek doğrudan etki çocuğunun olumsuz duygusuna ebeveynin verdiği tepki faktöründe olmuştur. Dolaylı etki açısından ise “Çoc.Olums.Duyg.Anne.Verd.Tep.”nin ve “Çoc.Olums.Duyg.Baba.Verd.Tep.”nin “Duygu Düzenleme” üzerinde negatif yönlü bir etkisi olduğu saptanmıştır.

Çok boyutlu bir yapıda ele alınan kekemelikte çocuğun mizacı, duygu düzenleme becerisi alanyazında son yıllarda üzerinde sıklıkla durulan konulardır. Kekemelik 2-5 yaş arasında çok da nadir görülmeyen bir durumdur. Kekelemeye başlayan çocukların ise azı kekelemeye devam etmektedir. Kekemelikten kendiliğinden iyileşme ve kekemeliğin kronikleşmesi erken çocukluk kekemeliğinde önemli bir kavşaktır. Kekemelik alanyazınında çok önemli bir odak noktası olan bu kavşakta hangi çocukların kendiliğinden iyileşme eğiliminde olduğu hangi çocukların ise kronik kekemelik için daha yüksek risk barındırdığına ilişkin çok sayıda araştırma sonucu çocuğun kendi kekemeliğine ilişkin farkındalığının ve bu farkındalığın peşi sıra gelişen iletişim yeterliğine ilişkin olumsuz tutumun kronikleşme için önemli bir gösterge olduğu ortaya konmuştur. Olumsuz iletişim tutumunun gelişmesine etki eden ya da olumsuz iletişim tutumu ile ilişkili değişkenlere ilişkin çalışmalar genellikle yaş ve cinsiyet değişkenleri ile sınırlı kalmıştır. Oysaki erken dönem kekemeliğinde kavşakta önemli bir belirleyici olan iletişim tutumu üzerinde etkisi olan faktörlerin belirlenmesi bu faktörlerin kontrol edilmesine böylece olumsuz iletişim tutumu gelişmeden ya da yerleşmeden önlem alınmasına katkı sağlayabilir.

Bu nedenle bu araştırmanın en önemli sonucu kekeleyen okul öncesi çocuklarının kendi iletişim yeterliklerinin olumsuz yöne kaymasına etki eden en önemli faktörün ebeveynlerin çocuğun olumsuz duygularına yönelik tepkileri

olmuştur. Bu tepkileri kekemelik varlığından önce de var olup olmadığı, ebeveynlerin çocuklarının yaşadığı kekemeliğe ilişkin üzüntü, kızgınlık, hayal kırıklığı gibi duyguları nedeniyle bu tepkilerin artıp artmadığını ya da olumsuz duygusuna anne ve babasının verdiği tepkiyi çocuğun kekemeliğine yönelik algılayıp algılamadığını kestirebilmek mümkün değildir. Kekeleyen çocukların ebeveynlerinin kekeledikleri anlara ilişkin yardımlarını ebeveynlerinin disiplinli olmasına bağlamaları ve bu durum nedeniyle hayal kırıklığına uğradıklarını ifade etmeleri bunun yanısıra ebeveynlerin ise çocuklarını daha zor mizaçlı olarak tanımlaması (Lau ve diğ., 2012) kekeleyen bir çocukla ebeveyni arasındaki etkileşimin farklı yönlerine ve olaya farklı bakış açlarına ışık tutmaktadır. Çocuğu kekeleyen ve kekelemeyen ebeveynlerin ebeveynlik stilleri arasında anlamlı farklılık olmadığına ilişkin sonuçlar olmasına (Lau ve diğ., 2012) karşın, kekeleyen çocuğu olan annelerin otoriter ebeveynlik stili puan ortalamalarının çocuğu kekelemeyen annelerin puanlarına göre daha yüksek olduğunu ve ebeveynlik stili ile kekemelik arasında anlamlı bir ilişki olduğunu gösteren araştırma sonuçları (Eshghizadeh ve diğ., 2014), çocuğun mizaç özelliklerinin ebeveynlik stiliyle etkileşime girerek ortak bir biçimde çocuğun sosyal gelişimini etkilediğine (Chess ve Thomas, 1996), çocukların mizaçlarının bazı ebeveyn davranışlarını uyarabileceğine (Okagaki ve Bigham, 2005), çocuğun mizaç özelliklerinin hem ebeveynlerini hem de ebeveynleri ile olan etkileşimlerini etkilediğine (Sanson ve diğ., 2011), duygu düzenleme becerilerinin ebeveyn tutumları ve çocuğun mizaç özelliklerinden etkilendiğine (Kahraman ve Gökşen, 2021) ilişkin araştırma sonuçları birlikte ele alındığında çocuğun mizacı/ebeveynin mizacı/ebeveynlik stili gibi birçok faktörün ilişkisinin özellikle de kekemelik durumunda daha farklı yönlerden ele alınması gerekliliğini doğurmaktadır. Çocuğu kekelemeye başlayan ebeveynlerin ebeveynlik stillerinin zamanla değişme uğradığına ya da kekeleyen çocukların kekelemeyen çocuklara kıyasla ebeveyn bağlanma düzeyinin düşük olduğuna ilişkin sonuçlar da bulunmaktadır. Tüm bu sonuçların kekemelik sürecinde gidişatın yönünü belirlemeye ve kekemeliğin kronikleşmesi söz konusu ise önlem alma yoluna ışık tutarak kekemelik yaşayan bireylerin bozukluktan en az düzeyde etkilenmesine ve daha işlevsel olabilmelerine katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Sonuç olarak, alan yazından elde edilen bilgiler doğrultusunda bu çalışma kekeleyen okul öncesi dönem çocuklarından oluşan bir örnekleme kekemelik, mizaç, duygu düzenleme ve duygu sosyalleştirme ilişkilerini araştıran çalışmalara, çocukluk

çağı kekemeliği ve çocuğun duygusu ile ebeveynin duygu durumu ilişkisinin daha kapsamlı bir şekilde anlaşılmasına katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

6.2. Öneriler

6.2.1. Araştırmacılara yönelik öneriler

Kekemeliğe ilişkin olumsuz iletişim tutumlarının altında yatan faktörlere ışık tutabilmek ve bu faktörlerin zaman içinde nasıl ortaya çıktığını, etkileşime girdiğini ve değiştiğini daha iyi anlamak için;

Kekemeliğin gelişimine ve devam etmesine yol açan risk faktörlerini inceleyebilmek için boylamsal çalışmalar tasarlanabilir.

Kekemeliğin değişken bir yapısının olması nedeniyle, kekemelik sıklığının farklı zamanlarda farklı sonuçlar verebileceği göz önüne alındığında kekemelik sıklığı ile iletişim tutum arasındaki ilişkinin daha iyi değerlendirilebilmek için birden çok zaman noktasında veri toplanabilir.

Tutum başkalarının niyetleri ile oldukça ilişkilidir. Bu bağlamda kekeleyen çocukların kendi iletişim tutumları üzerinde zihin kuramının etkisi olup olmadığı incelenebilir.

Kekemeliğin başlangıcından itibaren geçen süre, kekemeliğin başladığı yaş, cinsiyet, kekemeliğe ilişkin aile öyküsü, akıcısızlık özellikleri, ikincil davranışlar, dil becerileri gibi parametreler ile daha homojen bir grup ya da gruplar oluşturularak karşılaştırma yapılabilir.

Elde edilecek bilgiler için sadece ebeveyn raporları değil, psikofizyolojik değerlendirmelerin ve davranışsal gözlemlerin yapılmasıyla hem nicel hem nitel verilerin bütünleştirilmesine yönelik araştırmalar desenlenebilir.

Araştırmada katılımcıların kendiliğinden iyileşme potansiyeline ya da kronikleşme eğilimi göstermesine yönelik bir inceleme yapılmamıştır. Bu durumda katılımcı grubunun heterojen bir yapıda olduğu söylenebilir. İleri araştırmalarda bu faktörün göz önünde bulundurularak araştırmanın desenlenmesi önerilmektedir.

Katılımcı sayısının artırılması ile ortaya çıkan bilgiler genelleştirilebilir.

6.2.1. Uygulamacılara yönelik öneriler

Kekemeliğin doğası gereği çok boyutlu bir yapısı olması sebebiyle kekeleyen okul öncesi dönem çocuklar bu boyutlara yönelik değerlendirilmelidir.

Kekeleyen okul öncesindeki çocukların mizaç ve duygu gibi bireysel özellikleri göz önüne alınarak terapi yaklaşımı belirlenebilir.

Terapi programlarında duygu düzenleme becerilerine yönelik etkinliklere yer verilmelidir.

Ebeveynler duygu düzenleme ve duygu sosyalleştirmenin önemi ve bu becerilerin nasıl geliştirileceğine yönelik öğretim programları ile desteklenebilir.

6.3. Sınırlılıklar

Araştırmanın önemli bir sınırlılığı kendiliğinden iyileşme potansiyeli olan ya da kronikleşme riski yüksek olan katılımcı gruplarını belirlemeye yönelik dahil etme ya da dışlama kriterlerinin bulunmamasıdır.

Bu araştırmanın önemli bir diğer sınırlılığı da terapi alma durumunun kontrol edilememesi olmuştur. Her ne kadar terapist ile beş seanstan fazla görüşme yapan çocuklar dahil edilmemiş olsa da terapi sürecine dahil olmamış homojen bir katılımcı grubunun olması araştırmanın sonuçlarını daha güçlü kılacaktır.

Kekemeliğe ilişkin farkındalık ile ikincil davranışlar arasında önemli ilişki olduğu bilinmektedir. Çocuk kekemeliğin farkına varıp onunla baş etmek üzere çeşitli denemeler yapmaktadır. Bu noktada ikincil davranışların da incelenmesi, ikincil davranışları ölçecek/belirleyecek standardize bir araç olmaması nedeniyle bu çalışmada bakılamamıştır.

Bu çalışmada, ebeveynlerin sorulara cevap vermedeki doğruluğu, araştırmanın sınırlılıklarından biridir. Çocukların mizacının değerlendirilmesi için toplanan veriler,

ebeveyn tarafından doldurulan bir anket aracılığı ile alınmıştır. Ebeveyn yanlılığının bu anketlerin sonuçlarını etkilemesi ve bazı yanıtları geçersiz kılabilir.

KAYNAKLAR

- Ahadi, S.A., Rothbart, M.K., ve Ye, R. (1993). Child temperament in the U.S. and China: Similarities and differences. *European Journal of Personality*, 7, 359-377.
- Ahmetoğlu, E., Ildız, İ. G., Acar, İ.H. and Encinger, A. (2018). Children's emotion regulation and attachment: parental emotion socialization as moderator. *Social Behavior and Personality: An international journal*, 46(6), 969-983.
- Alm, Per A. (2014). Stuttering in relation to anxiety, temperament, and personality: Review and analysis with focus on causality. *J. Fluency Disord.*, 40 (2014), 5-21
- Altan Aytun, Ö., Yağmurlu, B. ve Yavuz, H. M. (2012). Turkish mothers' coping with children's negative emotions: A brief report. *Journal of Child and Family Studies*, 22(3), 437-443
- Ambrose, N. G., & Yairi, E. (1994). The development of awareness of stuttering in preschool children. *J. Fluency Disord.*, 19 (1994), 229-245.
- Ambrose, N. G., & Yairi, E. (1999). Normative disfluency data for early childhood stuttering. *Journal of Speech, Language, and Hearing Research*, 42, 895-909.
- Ambrose, N. G., Yairi, E., Loucks, T. M., Seery, C. H., & Throneburg, R. (2015). Relation of motor, linguistic and temperament factors in epidemiologic subtypes of persistent and recovered stuttering: Initial findings. *J. Fluency Disord.*, 45, 12-26.
- Anderson, J. A., & Conture, E. G. (2000). Language abilities of children who stutter: A preliminary study. *J. Fluency Disord.*, 25, 283-304.
- Anderson, J. D., Pellowski, M., Conture, E. G., & Kelly, E. M. (2003). Temperamental characteristics of young children who stutter. *Journal of Speech, Language and Hearing Research*, 46, 1221-1233.
- Are, F., & Shaffer, A. (2016). Family emotion expressiveness mediates the relations between maternal emotion regulation and child emotion regulation. *Child Psychiatry & Human Development*, 47(5), 708-715
- Arı, M., & Yaban, H. (2016). Okul öncesi dönemdeki çocukların sosyal davranışları: Mizaç ve duygu düzenlemenin rolü. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 31(1), 125-141.
- Arnold, H., Conture, E., Key, S., & Walden, T. (2011). Emotional reactivity, regulation and childhood stuttering: A behavioral and electrophysiological study. *Journal of Communication Disorders*, 44, 276-293.
- Aydın Oral S., Konrot, A. Konrot, Gerçek E. ve Vanryckeghem M. (basımda). Preliminary normative data for the Turkish form of the KiddyCAT. *Türkiye Klinikleri Sağlık Bilimleri Dergisi*.
- Bajaj A, Hodson B, Westby C. (2005). Communicative ability conceptions among children who stutter and their fluent peers: A qualitative exploration. *J Fluency Disord.*, 30(1):41-64.
- Batum, P. ve Yağmurlu, B. (2007). What counts in externalizing behaviors? The contributions of emotion and behavior regulation. *Current Psychology: Developmental Learning Personality Social*, 25(4), 272-294.
- Bellibaş, E., Büküşoğlu, N., & Erermiş, S. (2005). Ayrılma Anksiyetesi Bozukluğu Tanılı Bir Grup Çocukta Mizaç Özellikleri. *Ege Tıp Dergisi*, 44(1): 39-44.
- Berk, L. E., & Meyers A.B. (2015). *Infants and children: Prenatal through middle childhood* (8th ed.). London: Pearson.
- Berquez, A., Hertsberg, N., Hollister, J., Zebrowski, P. ve Millard, S. (2015). What do children who stutter and their parents expect from therapy and are their hopes aligned?, *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, 193, 25-36.
- Bilge, Y., & Sezgin, E. (2020). Anne ve çocuk duygu düzenleme arasındaki ilişkide annenin kişilik özelliklerinin ve bağlanma stillerinin aracı rolü. *Anadolu Psikiyatri Dergisi*, 21(3).
- Bloodstein, O. (1995). *A handbook on stuttering* (5th ed.). San Diego, CA: Singular.
- Bloodstein, O. ve Bernstein Ratner, N. (2008). *A Handbook on Stuttering* (6th ed.). Clifton Park, NY:Delmar/Cengage Learning
- Boey, R. A., Van de Heyning, P. H., Wuyts, F. L., Heylen, L., Stoop, R., ve De Bodt, M. S. (2009). Awareness and reactions of young stuttering children aged 2-7 years old towards their speech disfluency. *Journal of Communication Disorders*, 42(5), 334-346.
- Brown G, McBride B, Bost K, Shin N. Parental involvement, child temperament, and parents' work hours: Differential relations for mothers and fathers. *Journal of Applied Developmental Psychology*. 2011;32:313-32
- Chess, S ve Thomas, A. (1977). Temperamental individuality from childhood to adolescence. *Journal of Child Psychiatry*, 16, 218-226.
- Chess, S., ve Thomas, A. (1996). *The Concept of Goodness of Fit, Temperament:*

- Theory and Practice* (Vol:12, pp.51-63). New York: Brunner/Mazel.
- Choi, D., Conture, E.G., Walden, T.A., Lambert, W.E. ve Tumanova, V. (2013). Behavioral inhibition and childhood stuttering. *J. Fluency Disord.*, 38(2), 171-183.
- Choi, D., Conture, E.G., Walden, T.A., Jones, R.M. ve Kim, H. (2016). Emotional diathesis, emotional stress, and childhood stuttering. *Journal of Speech, Language, and Hearing Research*, 59(4), 616-630.
- Clark, C. E., Conture, E. G., Frankel, C. B., & Walden, T. A. (2012). Communicative and psychological dimensions of the KiddyCAT. *Journal of Communication Disorders*, 45(3), 223-234.
- Clark, C.E., Conture, E.G., Walden, T.A., Lambert, W.A. (2015). Speech-language dissociations, distractibility, and childhood stuttering. *American Journal of Speech-Language Pathology*, 24 (3), 480-503.
- Clark CE, Tumanova V, Choi D. (2017). Evidencebased multifactorial assessment of preschoolage children who stutter. *Perspectives of the ASHA Special Interest Group*, 2(4):4.
- Cole, P.M., Dennis, T.A., Smith-Simon, K.E., & Cohen, L.H. (2009). Preschoolers' emotion regulation strategy understanding: Relations with maternal socialization and child behavior. *Social Development*, 18(2), 324-352.
- Conture, E. G. (2001). *Stuttering: Its nature, diagnosis, and treatment*: Allyn & Bacon.
- Conture, E. G., Walden, T. A., Graham, C., Arnold, H., Hartfield, K., & Karrass, J. (2006). Communicative-emotional model of developmental stuttering. In N. Bernstein Ratner, & J. Tetnowski (Ed.), *Stuttering: New directions in research* (pp. 17-46). Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum Associates.
- Conture, E., and Walden, T. (2012). Dual diathesis-stressor model of stuttering. In L. Bellakova and Y. Filatova (Ed.), *Theoretical Issues in Fluency Disorders*. (Moscow: Vldos). 94-127.
- Cole, P., Waxler, C.Z., Fox, N.A., Usher, B.A.&Welsh, J.D. (1996). Individual differences in emotion regulation and behavior problems in preschool children. *Journal Of Abnormal Psychology* 105(4) 518-529.
- Cole, P. M., Martin, S. E., & Dennis, T. A. (2004). Emotion regulation as a scientific construct: Methodological challenges and directions for child development research. *Child Development*, 75(2), 317-333.
- Cole, P.M., Dennis, T.A., Smith-Simon, K.E. ve Cohen, L.H. (2009). Preschoolers' emotion regulation strategy understanding: Relations with maternal socialization and child behavior. *Social Development*, 18(2), 324-352.
- Cooper E. (1999). Is stuttering a speech disorder?. *ASHA*, 41 (4), 10-11.
- Craig, A., Hancock, K., Tran, Y., Craig, M., ve Peters, K. (2002). Epidemiology of stuttering in the community across the entire life span. *Journal of Speech, Language, and Hearing Research*, 45(6), 1077-1310.
- Çakır, S.F. (2020). *Kısmi En küçük Kareler Yapısal Eşitlik Modellemesi*. 1.Baskı. Gazi Kitabevi.Ankara.
- Çorapçı, F. (2020). Ailede Duygu Sosyalleştirme Süreci ve Çocuğun Sosyo-Duygusal Gelişimi içinde M.Sayı ve B.Selçuk (Ed.), *Ana Babalık Kuram ve Araştırma* içinde, 3. Baskı, Koç Üniversitesi Yayınları.
- De Nil, L.F. ve Brutten, G.J. (1990). Speech-associated attitudes: Stuttering, voice disordered, articulation disordered, and normal speaking children *J. Fluency Disorders*, 15 (2), pp. 127-134.
- Denham, S. A., Mason, T., ve Couchoud, E.A. (1995). Scaffolding young children's prosocial responsiveness: Preschoolers' responses to adult sadness, anger, and pain. *International Journal of Behavioral Development*, 18, 489-504.
- Denham, S. A. (1998). *Emotional Development in Young Children*. New York: Guilford Press, 3-31.
- Denham, S. A., Bassett, H. H. Ve Wyatt, T. (2007). *The socialization of emotional competence. Handbook of Socialization: Theory and Research*, 614-637
- Dworzynski K, Remington A, Rijdsdijk F, Howell P, Plomin R. (2007). Genetic etiology in case of recovered and persistent stuttering in an unselected, longitudinal sample of young twins. *American Journal of Speech-Language Pathology*, 16(2):169-78.
- Dursun, Y. ve Kocagöz, E. (2010). Yapısal eşitlik modellemesi ve regresyon: Karşılaştırmalı bir analiz. *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 35, 1-17.
- Eggers, K., De Nil, L. F. ve Van den Bergh, B. R. H. (2009). Factorial temperament structure of stuttering, voice disordered, and normal speaking children. *Journal of Speech, Language and Hearing Research*, 52, 1610-1622.

- Eggers, K., De Nil, L. F. ve Van den Bergh, B. R. H. (2010). Temperament dimensions in stuttering and typically developing children. *J. Fluency Disord.*, 35, 355-372.
- Eggers K., De Nil L.F. ve Van den Bergh B.R.H. (2010). Inhibitory control in childhood stuttering. *J Fluency Disord.*, 38(1):1-13
- Eichorn, N. ve Fabus, R. (2018). Assessment of Stuttering Disorders in Children and Adults. In C. Stein-Rubin and R. Fabus (Ed.). *A Guide to Clinical Assessment and Professional Report Writing in Speech-Language Pathology*. SLACK Incorporated. NJ:USA.
- Eisenberg, N., Cumberland, A., & Spinrad, T. L. (1998). Parental socialization of emotion. *Psychological Inquiry*, 9(4), 241-273.
- Eisenberg, N. ve Morris, A. S. (2002). Children's emotion-related regulation. In R. V. Kail (Ed.), *Advances in Child Development and Behavior*, Vol. 30, pp. 189-229. Academic Press.
- Eisenberg, N. ve Spinrad, T. L. (2004). Emotion-related regulation: Sharpening the definition. *Child Development*, 75(2), 334-339.
- Embrechts, M., Ebben, H., Franke, P. ve Van de Poel, C. (2000). Temperament: A comparison between children who stutter and children who do not stutter. In J. S. Bosshardt, J. S. Yaruss ve H. F. M. Peters (Eds.), *Proceedings of the Third World Congress on fluency disorders: Theory, research, treatment, and self help* (pp. 557-562). Nijmegen, The Netherlands: University of Nijmegen Press.
- Erdemir, A., Walden, T.A., Jefferson C.M., Choi, D. ve Jones, R.M. (2018). The effect of emotion on articulation rate in persistence and recovery of childhood stuttering. *J. Fluency Disord.*, 56, 1-17.
- Eshghizadeh M, Basiri Moghadam M, Baloochi Beydokhti T, Banafshe E, Najafi S ve Kiyani A. (2014). Comparison of parenting style in mothers of children with and without stuttering: a case-control study. *J Research Health*; 4(1): 623-629.
- Ezrati-Vinacour, R., Platzky, R. ve Yairi, E. (2001). The young child's awareness of stuttering-like disfluency. *Journal of Speech, Language, and Hearing Research*, 44, 368-380.
- Fabes, R. A., Eisenberg, N., & Bernzweig, J. (1990). Coping with Negative Emotions Scale (CCNES): Description and scoring. Tempe, AZ: Arizona State University. Unpublished Manuscript.
- Fabes, R. A., Leonard, S. A., Kupanoff, K. ve Martin, C. L. (2001). Parental coping with children's negative emotions: Relations with children's emotional and social responding. *Child Development*, 72(3), 907-920.
- Fabes, R. A., Poulin, R. E., Eisenberg, N., & Madden-Derdich, D. A. (2002). The coping with children's negative emotions scale (CCNES): Psychometric properties and relations with children's emotional competence. *Marriage and Family Review*, 34(3-4), 285-310.
- Felsenfeld S., Kirk K.M., Zhu G, Statham D.J., Neale M.C. ve Martin N.G. (2000). A study of the genetic and environmental etiology of stuttering in a selected twin sample. *Behav Genet.*, 30:359-366.
- Fox, N. A., ve Calkins, S. D. (2003). The development of self-control of emotion: Intrinsic and extrinsic influences. *Motivation and Emotion*, 27, 7-26.
- Garner, P.W., Dunsmore, J.C. ve Southam-Gerrow, M. (2008). Mother-Child conversations about emotions: Linkages to child aggression and prosocial behavior. *Social Development*, 17,2, 259-277.
- Goldsmith, H. H., Buss, A.H., Plomin, R., Rothbart, M. K., Thomas, A., Chess, S., Hinde, R. A., ve McCall, R. B. (1987). Roundtable: What is temperament? Four approaches. *Child Development*, 58, 505-529.
- Goleman, D. (2021). *Duygusal Zeka: Neden IQ'dan daha önemlidir?* (B.S.Yüksel, Çev.). İstanbul: Varlık Yayınları (orijinal çalışma basım tarihi 1995).
- Gottman, J. M., Katz, L. F. ve Hooven, C. (1996). Parental meta-emotion philosophy and the emotional life of families: Theoretical models and preliminary data. *Journal of Family Psychology*, 10, 243-268.
- Gross J.J. (2014). Emotion regulation: Conceptual and empirical foundations. In J.J. Gross (Ed.), *Handbook of emotion regulation* (2nd ed., pp.3-20). New York: Guilford Press.
- Guerin, W. D., Gottfried, W. A., Oliver, H. P. ve Thomas, W. C. (2003). *Temperament: infancy through adolescence*. (1st edition). New York, Springer Science+Business Media.
- Guitar, B. (2019). *Stuttering: An integrated approach to its nature and treatment* (5th ed). Philadelphia, PA: Lippincott Williams & Wilkins.
- Guttormsen, L. S., Kefalianos, E. ve Næss, K. A. B. (2015). Communication attitudes in children who stutter: A meta-analytic review. *Journal of Fluency Disorders*, 46, 1-14.
- Hakim, H. B. ve Ratner, N. B. (2004). Nonword repetition abilities of children who stutter: An exploratory study. *Journal of Fluency Disorders*, 29(3), 179-199.

- Healey, E.C., Trautman, L.S. ve Susca, M. (2004). Clinical application of a multidimensional approach for the assessment and treatment of stuttering. *Contemporary Issues in Communication Disorders*, 31, 40-48.
- Hertsberg N. ve Zebrowski P.M. (2016). Self-perceived competence and social acceptance of children who stutter: Initial findings. *J Commun Disorders*, 64:18-31.
- Howell, P., Davis, S., Patel, H., Cuniffe, P., Downing-Wilson, E., Au-Yeung, J., vd. (2004). Fluency development and temperament in fluent children and children who stutter. theory, research and therapy in fluency disorders. *Proceedings of the 4th World Congress on Fluency Disorders*, 250-256.
- Howell, P., Davis, S., ve Williams, R. (2008). Late childhood stuttering. *Journal of Speech, Language, & Hearing Research*, 51, 669-684
- Howell, P., ve Davis, S. (2011). Predicting persistence of and recovery from stuttering by the teenage years based on information gathered at age 8 years. *Journal of Developmental Behavior Pediatrics*, 32, 196-205.
- Howie, P. M. (1981). Concordance for stuttering in monozygotic and dizygotic twin pairs. *Journal of Speech and Hearing Research*, 24, 317-321
- Humeniuk, E. ve Tarkowski, Z. (2016). Parents' reactions to children's stuttering and style of coping with stress, *J. Fluency Disord.*, 49, 51-60.
- İlgar, L. ve Akbaba, G. (2017). Beş ve altı yaş çocuklarının duygu düzenlemelerinin bazı değişkenlere göre incelenmesi. *Uluslararası Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 5(9), 491-520
- Johnson, K. N., Walden, T. A., Conture, E. G. ve Karrass, J. (2010). Spontaneous regulation of emotions in preschool children who stutter: Preliminary findings. *Journal of Speech, Language, and Hearing Research : JSLHR*, 53, 1478-1495.
- Johnson K. ve Karrass, J. (2017). Preliminary Investigation of the Relationship between the Temperament of Young Children Who Stutter and the Temperament of Their Parents. *Commun Disord Deaf Stud Hearing Aids*, 5: 176.
- Jones, R., Choi, D., Conture, E. ve Walden, T. (2014). Temperament, emotion, and childhood stuttering. In *Seminars in speech and language* (Vol. 35, No. 02, pp. 114-131). Thieme Medical Publishers.
- Kahraman, G.Ö ve Gökşen, E. (2021). Okul Öncesi Dönemdeki Çocukların Duygu Düzenleme Becerileri İle Mizaç Özellikleri ve Ebeveyn Tutumları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. *Gelişim ve Psikoloji Dergisi*; 2(3):13-23.
- Kao, K., Tuladhar T.C. ve Tarullo, R. A. (2020) Parental and Family-Level Sociocontextual Correlates of Emergent Emotion Regulation: Implications for Early Social Competence. *Journal of Child and Family Studies*, 29:1630-1641
- Kaya- Bican, E. ve Sarıtaş- Atalar, D. (2017). Ana babaların duygu sosyalleştirme davranışları ve erken çocukluk döneminde duygusal ve sosyal gelişim. *DTCF Dergisi*, 57(2), 1365-1388.
- Karrass, J., Walden, T. A., Conture, E. G., Graham, C., Arnold, H., Hartfield, K. vd. (2006). Relation of emotional reactivity and regulation to childhood stuttering. *Journal of Communication Disorders*, 39, 402-423.
- Kefalianos, E., Onslow, M., Block, S., Menzies, R., ve Reilly, S. (2012). Early stuttering, temperament and anxiety: Two hypotheses. *J. Fluency Disord.* 37,151-163.
- Kefalianos, E., Onslow, M., Ukoumunne, O., Block, S ve Reilly, S. (2014). Stuttering, Temperament, and Anxiety: Data From a Community Cohort Ages 2-4 Years. *Journal of Speech, Language, and Hearing Research*, Vol. 57 ,1314-1322.
- Kefalianos, E., Onslow, M., Packman, A., Vogel, A., Pezic, A., Mensah, F., . . . Reilly, S. (2017). The History of Stuttering by 7 Years of Age: Follow-Up of a Prospective Community Cohort. *Journal of Speech, Language, and Hearing Research*, 60(10), 2828-2839.
- Kiff, C. J., Lengua, L. J. and Zalewski, M. (2011). Nature and nurturing: Parenting in the context of child temperament. *Clinical child and family psychology review*, 14(3), 251.
- Kloth, S. A. M., Kraaimaat, F. W., Janssen, P. ve Brutten, G. J. (1999). Persistence and remission of incipient stuttering among high-risk children. *Journal of Fluency Disorders*, 24, 253-256.
- Kochanska, G., Murray, K. T. ve Harlan, E. (2000). Effortful control in early childhood: Continuity and change, antecedents, and implications for social development. *Developmental Psychology*, 26, 220-232.
- Kochanska, G. & Kim, S. (2012). Difficult temperament moderates links between maternal responsiveness and children's compliance and behavior problems in low-income families. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 54(3), 323-332.

- Kopp, C. B. (1982). Antecedents of self-regulation: a developmental perspective. *Developmental Psychology*, 18(2), 199.
- Kutlu, F. (2020). Duygu Düzenlemenin Yaşam Boyu Gelişim Süreci. G.C.Soyşal ve E.Ö.Arı (Ed.). *Duygu Düzenleme içinde*. Nobel Yayıncılık.
- Laibne, D. Ve Thompson, R.A. (2007). Early Socialization: A Relationship Perspective. In J.E. Grusec ve P.D. Hastings (Eds.), *Handbook of Socialization: Theory and Research* (pp. 181-207). New York: Guilford Press.
- Langevin, M., Packman, A., ve Onslow, M. (2010). Parent perceptions of the impact of stuttering on their preschoolers and themselves. *Journal of Communication Disorders*, 43(5), 407-423.
- Lattermann, C. (2011). Frühkindliches Stottern: Abwarten oder sofort behandeln?. *Logopädie Heft*, 2 (25), März 2011, 6-11.
- Lau, S. R., Beilby, J. M., Byrnes, M. L., ve Hennessey, N. W. (2012). Parenting styles and attachment in school-aged children who stutter. *Journal of Communication Disorders*, 45(2), 98-110.
- Lazarus, R.S. (1994). Emotion and Adaptation. New York, Oxford University Press.
- LeDoux, J. E. (2000). Emotion circuits in the brain. *Annual Review of Neuroscience*, 23, 155-184.
- Lewis M. (2000). Self-conscious emotions. Embarrassment, pride, shame and guilt. In: Lewis M, Haviland-Jones JM, (Ed.). *Handbook of Emotions*. 2nd ed. New York, NY: Guilford Press.
- Lewis, M. (2008). Early emotional development. In A. Slater & M. Lewis (Eds.), *Introduction to infant development*. Malden, MA: Blackwell.
- Mansson, H. (2000). Childhood stuttering: Incidence and development. *Journal of Fluency Disorders*, 25, 47-57.
- Mestci, S. (2021). *Çocuklarda Duygu Düzenleme Becerisi*. Gökaya, F. (Ed.). Nobel Yayıncılık. Ankara.
- Meydan, H.C. ve Şeşen, H. (2015). *Yapısal Eşitlik Modellemesi Amos Uygulamaları*. Detay Yayıncılık. Ankara.
- Micalizzi, L., Wang, M. ve Saudino, K. J. (2015). Difficult temperament and negative parenting in early childhood: a genetically informed cross-lagged analysis. *Developmental Science*, 20(2).
- Millard S.K, Nicholas A. ve Cook F.M. (2008). Is parent-child interaction therapy effective in reducing stuttering? *J Speech Lang Hear Res.*;51(3):636-50.
- Millard, S. K., Edwards, S. ve Cook, F. M. (2009). Parent-child interaction therapy: Adding to the evidence. *International Journal of Speech-Language Pathology*, 11(1), 61-76.
- Millard, S. K. ve Davis, S. (2016). The Palin Parent Rating Scales: Parents' perspectives of childhood stuttering and its impact. *Journal of Speech, Language, and Hearing Research*, 59(5), 950-963.
- Millard, S. K., Zebrowski, P. ve Kelman, E. (2018). Palin parent-child interaction therapy: the bigger picture, *Am. J. Speech Lang. Pathol*, 27, 1211-1223.
- Miracle, S.P. (2014). Parents' inconsistent emotion socialization and children' socioemotional adjustment. *Journal of Applied Developmental Psychology*, 35, 392-400.
- Morris, A. S., Silk, J. S., Steinberg, L., Myers, S. S. ve Robinson, L. R. (2007). The role of the family context in the development of emotion regulation. *Social Development*, 16, 361-388.
- Nippold M.A. (2018). Stuttering in preschool children: direct versus indirect treatment. *Lang Speech Hear Serv in Sch.*, 49(1):4-12.
- Novšak-Brce J. ve Vanryckeghem M. (2017). Communication attitude of Slovenian preschool children who do and do not stutter. *J Speech Pathol Ther.* 2:1-5.
- Ntourou K., Conture E. ve Lipsey M.W. (2011). Language abilities of children who stutter: A meta-analytical review. *American Journal of Speech-Language Pathology*, 20, 163-179.
- Ntourou, K., Conture, E. G. ve Walden, T. A. (2013). Emotional reactivity and regulation in preschool-age children who stutter. *Journal of Fluency Disorders*, 38(3), 260-274.
- Özen-Uyar, R., Yılmaz-Genç, M. M., & Aktaş-Arnas, Y. (2018). Emotion regulation and emotion understanding in preschoolers as a predictor of the maternal socialization of emotion. *Education and Science*, 43(195), 1-17.
- Özen-Uyar, R., Yılmaz, M. M., & Aktaş-Arnas, Y. (2021). Emotional socialization behaviors of mothers having preschooler. *Kuramsal Eğitim Bilim Dergisi [Journal of Theoretical Educational Science]*, 14(2), 186-201.
- Paden, E. P., Yairi, E. ve Ambrose, N. G. (1999). Early childhood stuttering II: Initial status of phonological abilities. *Journal of Speech, Language, and Hearing Research*, 42, 1113-1124.

- Pellowski, M.W. ve Conture, E.G. (2002). Characteristics of speech disfluency and stuttering behaviors in 3- and 4-year-old children. *Journal of Speech, Language, and Hearing Research*, 45, 20-34.
- Plexico, L. W. ve Burrus, E. (2012). Coping with a child who stutters: A phenomenological analysis. *Journal of Fluency Disorders*, 37, 275-288.
- Prior, M., Sanson, A., Smart, D. ve Oberklaid, F. (2000). *Pathways from infancy to adolescence: Australian Temperament Project 1983–2000* (Research Report No. 4). Melbourne: Australian Institute of Family Studies.
- Putnam, S.P., Rothbart, M.K., & Gartstein, M. (2008). Homotypic and Heterotypic Continuity Of Fine-Grained Temperament During Infancy, Toddlerhood and Early Childhood. *Infant and Child Development*, 17(4): 387-405.
- Riley, G. ve Riley, J. (2000). A revised component model for diagnosing and treating children who stutter. *Contemporary Issues in Communication Science and Disorders*, 27, 188-199.
- Reilly, S., Onslow, M., Packman, A., Wake, M., Bavin, E. L., Prior, M., . . . Ukoumunne, O. C. (2009). Predicting stuttering onset by the age of 3 years: A prospective, community cohort study. *Pediatrics*, 123(1), 270-277.
- Reilly, S., Onslow, M., Packman, A., Cini, E., Conway, L., Ukoumunne, O. C., . . . Block, S. (2013). Natural history of stuttering to 4 years of age: a prospective community-based study. *Pediatrics*, 132(3), 460-467.
- Richels, C., Buhr, A., Conture, E., & Ntourou, K. (2010). Utterance Complexity and Stuttering on Function Words in Preschool-Age Children who Stutter. *Journal of Fluency Disorders*, 35, 314-331.
- Rothbart, M. K., Ahadi, S. A., Hershey, K., ve Fisher, P. (2001). Investigations of temperament at three to seven years: The Children's Behavior Questionnaire. *Child Development*, 72, 1394–1408.
- Rothbart, M.K. (2004). Temperament and pursuit of an integrated developmental psychology. *Merrill-Pakmer Quarterly*, 50, 492-505.
- Rothbart, M.K. (2011). *Becoming who we are: Temperament and personality in development*. New York, NY: The Guilford Press.
- Salehpour, A., Latifi, Z. ve Tohidast, S.A. (2020). Evaluating parents' reactions to Children's stuttering using a Persian version of reaction to Speech Disfluency Scale. *International Journal of Pediatric Otorhinolaryngology*, 134, 110076.
- Sanson, A., Hemphill, S. ve Smart, D. (2004). Connections between temperament and social development: A review. *Social Development*, 13, 142–170
- Sanson, A., Hemphill, S. A., Yagmurlu, B. ve McClowry, S. (2011). Temperament and Social Development. *The Wiley-Blackwell Handbook of Childhood Social Development: Second Edition*, (ss. 227-245). Wiley-Blackwell.
- Sanson, A. ve Oberklaid, F. (2013). Infancy and early childhood. In Vassallo, S. ve Sanson, A. (Ed.) (2013). *The Australian Temperament Project: The first 30 years*. Melbourne: Australian Institute of Family Studies. S.4-6
- Santrock, J. W. (2018). *Yaşam Boyu Gelişim – Gelişim Psikolojisi* . 13.basım. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık.
- Schwenk, K., Conture, E. G. ve Walden, T. A. (2007). Reaction to background stimulation of preschool children who do and do not stutter. *Journal of Communication Disorders*, 40(2), 129–141.
- Scot, A.S. ve Hakim-Larson, J. (2021). Temperament, Emotion Regulation, and Emotion-Related Parenting: Maternal Emotion Socialization during Early Childhood. *Journal of Child and Family Studies*, 30:2353–2366
- Seçer, Z. (2017). Sosyal olarak yetkin okul öncesi çocukların duygu düzenlemeleri ile annelerinin duygu sosyalleştirme davranışları arasındaki ilişkiler. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 25 (4), 1435-1452.
- Selçuk, B. ve Yavuz H.M. (2020). Ana Babalığın Görünmeyen Yüzü: Bilişler. M.Sayı ve B.Selçuk (Ed.), *Ana Babalık Kuram ve Araştırma* içinde, 3. Baskı, Koç Üniversitesi Yayınları.
- Shields, A. ve Cicchetti, D. (1997). Emotion regulation among school-age children: The development and validation of a new criterion Q-sort scale. *Developmental Psychology*, 33(6), 906-916.
- Smith, A. & Kelly, E. (1997). Stuttering: A dynamic, multifactorial model. In R. Curlee ve G. Siegal (Ed.), *Nature and treatment of stuttering: New directions* (2nd ed.) Boston: Allyn & Bacon.
- Smith, A. ve Weber, C. (2017). How stuttering develops: The Multifactorial dynamic pathways theory. *Journal of Speech, Language, and Hearing Research*, 60, 2483–2505.
- Sonneville-Koedoot C, Stolk E, Rietveld T ve Franken MC. (2015). Direct versus indirect treatment for preschool children who stutter: the RESTART randomized trial. *PLoS ONE*. 28;10(7):e0133758.

- Southam-Gerow, A.M. (2020). *Çocuk ve Ergenlerde Duygusal Düzenleme*. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık
- Soylu, Y. ve Meydan, B. (2021). Duygusal Gelişim, M.D. Siyez, (Ed.), *Çocuk ve Ergen Gelişimi Çok Boyutlu Bir Bakış* içinde. 1. Baskı, (s.474- 508). Ankara: Pegem Akademi.
- Starkweather, C. W., & Gottwald, S. R. (1990). The demands and capacities model II: Clinical applications. *Journal of Fluency Disorders*, 15, 143–157.
- Sümer, N. (2020). Ana Babalık ve Bağlanma. M. Sayıl ve B.Selçuk (Ed.), *Ana Babalık Kuram ve Araştırma* içinde, 3. Baskı, Koç Üniversitesi Yayınları.
- Şahin, H.N. (2020). Duygularımız ve Düzenlenmesi. G.C.Soylal ve E.Ö.Arı (Ed.). *Duygu Düzenleme* içinde. Nobel Yayıncılık. 1.Basım.
- Thompson, R. A. (1990). Emotion and self-regulation. In R. A. Thompson (Ed.), *Nebraska symposium on motivation: Socioemotional development* (Vol. 36, pp. 383– 483). Lincoln: University of Nebraska Press.
- Thompson, R. A. (1994). Emotion regulation: A theme in search of definition. *Monographs of The Society for Research in Child Development*, 59(2-3), 25-52.
- Thompson, R. A. ve Lagattuta, K. (2006). Feeling and understanding: Early emotional development. In K. McCartney & D. Phillips (Eds.), *The Blackwell handbook of early childhood development* (pp. 317–337). Oxford, UK: Blackwell.
- Thompson, R. A. ve Meyer, S. (2007). Socialization of emotion regulation in the family. In J. J. Gross (Ed.), *Handbook of emotion regulation* (pp. 249–268). NewYork: Guilford Press.
- Thompson, R. A. ve Goodvin, R. (2007). Taming the tempest in the teapot: Emotion regulation in toddlers. In C. A. Brownell ve C. B. Kopp (Ed.), *Socioemotional development in the toddler years: Transitions and transformations* (pp. 320– 341). New York: Guilford Press.
- Thompson, R. A. ve Goodman. M. (2010). Development of Emotion Regulation. In A. M. Kring ve D. M. Sloan (Ed.), *Emotion Regulation and Psychopathology. A Transdiagnostic Approach to Etiology and Treatment* (pp. 38-58). New York: Guilford Press.
- Towers H., Sports E., Neiderhiser J.M., Plomin R., Hetherington E.M. ve Reiss D. (2000). Genetic and environmental influences on teacher ratings of the Child Behavior Checklist. *Int J Behav Dev*. 24(3): 373–81.
- Tumanova, V., and Backes, N. (2019). Autonomic nervous system response to speech production in stuttering and normally fluent preschool-age children. *J. Speech Lang. Hear. Res*. 62, 4030–4044.
- Uysal, A. A. ve Özdemir, R. S. (2019). Temperamental characteristics of children who stutter and children who recovered stuttering spontaneously. *Türkiye Klinikleri Journal of Health Sciences*, 4(2), 117-131.
- Vanryckeghem M, Brutten G. (1996). The relationship between communication attitude and fluency failure of stuttering and nonstuttering children. *J.of Fluency Disorders*, 21, 109-118.
- Vanryckeghem M, Brutten G. (1997). The speech associated attitude of stuttering and non-stuttering children and the differential effect of age. *American Journal of Speech-Language Pathology*;6(4):67-73.
- Vanryckeghem, M., Hylebos, C., Brutten, G. J. ve Peleman, M. (2001). The relationship between communication attitude and emotion of children who stutter. *J. of Fluency Disorders*, 26, 1-15.
- Vanryckeghem M., Brutten G. ve Hernandez L.M. (2005). A comparative investigation of the speech-associated attitude of preschool and kindergarten children who do and do not stutter. *J Fluency Disord*. 30(4):307-18.
- Vanryckeghem, M. ve Brutten, G. J. (2007). *KiddyCAT: Communication Attitude Test for Preschool and Kindergarten Children Who Stutter*. San Diego, CA: Plural Publishing.
- Vanryckeghem, M., De Niels, T. ve Vanrobaeys, S. (2015). The KiddyCAT: A test-retest reliability investigation. *Cross-Cultural Communication*, 11(4), 10.
- Vanryckeghem M ve Kawai N. (2015). Evaluation of speech-related attitude by means of the KiddyCAT, CAT, and BigCAT, within a larger behavior assessment battery framework for children and adults who stutter. *The Bulletin of the Center for Special Needs Education Research and Practice*, 13.
- Vanryckeghem M. (2019). Attitudes in stuttering. In: J. Damico ve M. Ball (Ed.). *The SAGE Encyclopedia of Human Communication Sciences and Disorders*. Vol. 1. Thousand Oaks, CA: SAGE Publications, Inc.; p.187-92.

- Vanryckeghem, M. ve Brutten, G. J. (2021). *KiddyCAT-TR Kekeleyen Okul Öncesi Çocukları İçin İletişim Tutum Testi*. (Çev Aydın Oral S., Konrot, A. Konrot ve Gerçek E.) Ankara: Detay Yayıncılık.
- Veerabhadrapa RC, Vanryckeghem M. ve Maruthy S. (2020) Communication attitude of kannada-speaking school-age children who do and do not stutter. *Folia Phoniatr Logop.*, 4:1-8.
- Ward, D. (2006). *Stuttering and Cluttering*. NewYork. Pyschology Press.wat
- Walden, T. A., Frankel, C. B., Buhr, A. P., Johnson, K. N., Conture, E. G. ve Karrass, J. M. (2012). Dual diathesis-stressor model of emotional and linguistic contributions to developmental stuttering. *Journal of Abnormal Child Psychology*, 40(4), 633–644.
- Walsh, B., Usler, E., Bostian, A., Mohan, R., Gerwin, K. L., Brown, B. ve Smith, A. (2018). What are predictors for persistence in childhood stuttering? *Seminars in Speech and Language*, 39(4), 299–312.
- Walsh, B., and Usler, E. (2019). Physiological correlates of fluent and stuttered speech production in preschool children who stutter. *J. Speech Lang. Hear. Res.* 62, 4309–4323.
- Watkins, R. V., Yairi, E. ve Ambrose, N. G. (1999). Early childhood stuttering III: Initial status of expressive language abilities. *Journal of Speech, Language, and Hearing Research*, 40(2), 385–399.
- Weidner, M. E., St Louis, K. O. S., Burgess, M. E. ve LeMasters, S. N. (2015). Attitudes toward stuttering of nonstuttering preschool and kindergarten children: A comparison using a standard instrument prototype. *Journal of Fluency Disorders*, 44, 74–87.
- Werner, K. ve Gross, J. J. (2010). Emotion Regulation and Psychopathology. A Conceptual Framework. In A. M. Kring, & D. M. Sloan (Eds.), *Emotion Regulation and Psychopathology. A Transdiagnostic Approach to Etiology and Treatment* (pp. 13–37). New York: Guilford Press.
- Wesierska, K. ve Vanryckeghem M. (2015). A comparison of communicative attitudes among stuttering and nonstuttering Polish preschoolers using the KiddyCAT. *Procedia Social and Behavioral Sciences*. 2015;193: 278–84.
- Yagmurlu, B. ve Sanson, A. (2009). The role of child temperament, parenting and culture in the development of prosocial behaviors. *Australian Journal of Psychology*, 61(2), 77–88.
- Yagmurlu, B. ve Altan, O. (2010). Maternal socialization and child temperament as predictors of emotion regulation in Turkish preschoolers. *Infant and Child Development: An International Journal of Research and Practice*, 19(3), 275–296.
- Yağmurlu, B., Sanson, A. ve Köymen, S. B. (2005). Ebeveynlerin ve Çocuk Mizacının Olumlu Sosyal Davranış Gelişimine Etkileri: Zihin Kuramının Belirleyici Rolü. *Türk Psikoloji Dergisi*, 20(55), 1–20.
- Yairi E. The onset of stuttering in two-and three-year-old children. *J Speech Hear Disord.* 1983;48(2):171–7.
- Yairi, E. ve Ambrose, N. (1992). A longitudinal study of stuttering in children: A preliminary report. *Journal of Speech and Hearing Research*, 35(4), 755–760.
- Yairi, E. ve Ambrose, N.G. (1999). Early childhood stuttering I: Persistence and recovery rates. *Journal of Speech, Language, and Hearing Research*, 42(5), 1097–1112.
- Yairi, E. ve Ambrose, N. G. (2005). *Early childhood stuttering for clinicians by clinicians*. Austin, TX: PRO-ED.
- Yairi, E. ve Ambrose, N. (2013). Epidemiology of stuttering: 21st century advances. *Journal of Fluency Disorders*, 38, 66–87.
- Yairi, E. ve Seery C. (2015). *Stuttering: Foundations and clinical applications*. Boston: Pearson.
- Yaruss, J.S. ve Quesal, R.W. (2006). Overall Asseement of the speaker’s experience of Stuttering (OASES): Documenting multiple outcomes in stuttering treatment. *Journal of Fluency Disorders*, 31, 90–115.
- Yükçü Ş. B. ve Demircioğlu, H. (2017). Okul öncesi dönem çocuklarının duygu düzenleme becerilerinin çeşitli değişkenler açısından incelenmesi. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 44, 442–466.
- Zebrowski P. M. (2002). Stuttering. In: J.B. Tomblin ve H.L. Morris ve D.C. Spriestersbach DC,(Ed.). *Diagnosis in Speech-Language Pathology*. Vol. 8. 2nd ed. San Diego: Singular Publishing Group; 2002. p.199–231.
- Zengin-Bolat kale, H., Conture, E.G. ve Walden, T.A. (2015). Sympathetic arousal of young children who stutter during a stressful picture naming task. *Journal of Fluency Disorders*, 46, 24–40.
- Zengin-Bolat kale, H., Conture, E.G. ve Walden, T.A. ve Jones, R.M. (2018). Sympathetic Arousal As A Marker of Chronicity In Childhood Stuttering. *Developmental Neuropsychology*, 43(2); 135–151.

EKLER

Ek 1. Çocuk Bilgi Formu

Çocuğun Adı: _____
Doğum Tarihi: _____ Yaşı: _____
Konuşulan Dil: _____ Tarih: _____

Çocuğun Sağlık ve Gelişimi Hakkında Bilgi

İşitme yetersizliği var mı ?	Evet	Hayır
Zihinsel yetersizliği var mı?	Evet	Hayır
Nörolojik bozukluğu var mı?	Evet	Hayır
Psikiyatrik bozukluğu var mı?	Evet	Hayır
Kekemelik dışında bir konuşma ve dil bozukluğu var mı?	Evet	Hayır
Genel gelişiminde gecikme oldu mu?	Evet	Hayır

Kekemeliğe İlişkin Aile Öyküsü Anne Baba

Siz daha önce kekeliyor muydunuz? _____

Hala kekeliyor musunuz? _____

Çocuğun Kekemeliğine İlişkin Bilgi

Kekelemeye ne zaman başladı?

Kekelemelik ilk başladığı zamanlarda aşağıdakilerden hangisini gözlemliyordunuz?

- ☐ Tam sözcük tekrarı mı? (süt-süt-süt)
- ☐ Ses tekrarı mı? (s-s-süt)
- ☐ Çoklu hece tekrarı mı?
- ☐ Blok yapıyor mu?
- ☐ Sesleri uzatıyor mu? (aaanne)
- ☐ Bir sese takılıp hiçbir şey söyleyemiyor mu?
- ☐ Kekelediğinde elini sallamak gibi başka davranışlar yapıyor mu?
- ☐ Söylemeye çalışmaktan vazgeçiyor mu?

Son 2 haftadır hangisini gözlemliyordunuz?

- ☐ Tam sözcük tekrarı mı? (süt-süt-süt)
- ☐ Ses tekrarı mı? (s-s-süt)
- ☐ Çoklu hece tekrarı mı?
- ☐ Blok yapıyor mu?
- ☐ Sesleri uzatıyor mu? (aaanne)
- ☐ Bir sese takılıp hiçbir şey söyleyemiyor mu?
- ☐ Kekelediğinde elini sallamak gibi başka davranışlar yapıyor mu?
- ☐ Söylemeye çalışmaktan vazgeçiyor mu?

Sizce durumun farkında mı? Evet Hayır

Fark ettiğini nasıl anlıyorsunuz?

Ek 2. Konuşma Örneği Analiz Formu

Katılımcı No	Başlangıcından İtibaren geçen süre (Ay)	Kekemelik Sıklığı %		Konuşma Örneğindeki Sayısı	Konuşma Örneğindeki Yüzdesi
1			Tekrarlar		
			Uzatma		
			Blok		
2			Tekrarlar		
			Uzatma		
			Blok		
3			Tekrarlar		
			Uzatma		
			Blok		
4			Tekrarlar		
			Uzatma		
			Blok		
5			Tekrarlar		
			Uzatma		
			Blok		
6			Tekrarlar		
			Uzatma		
			Blok		
7			Tekrarlar		
			Uzatma		
			Blok		
8			Tekrarlar		
			Uzatma		
			Blok		
9			Tekrarlar		
			Uzatma		
			Blok		
10			Tekrarlar		
			Uzatma		
			Blok		